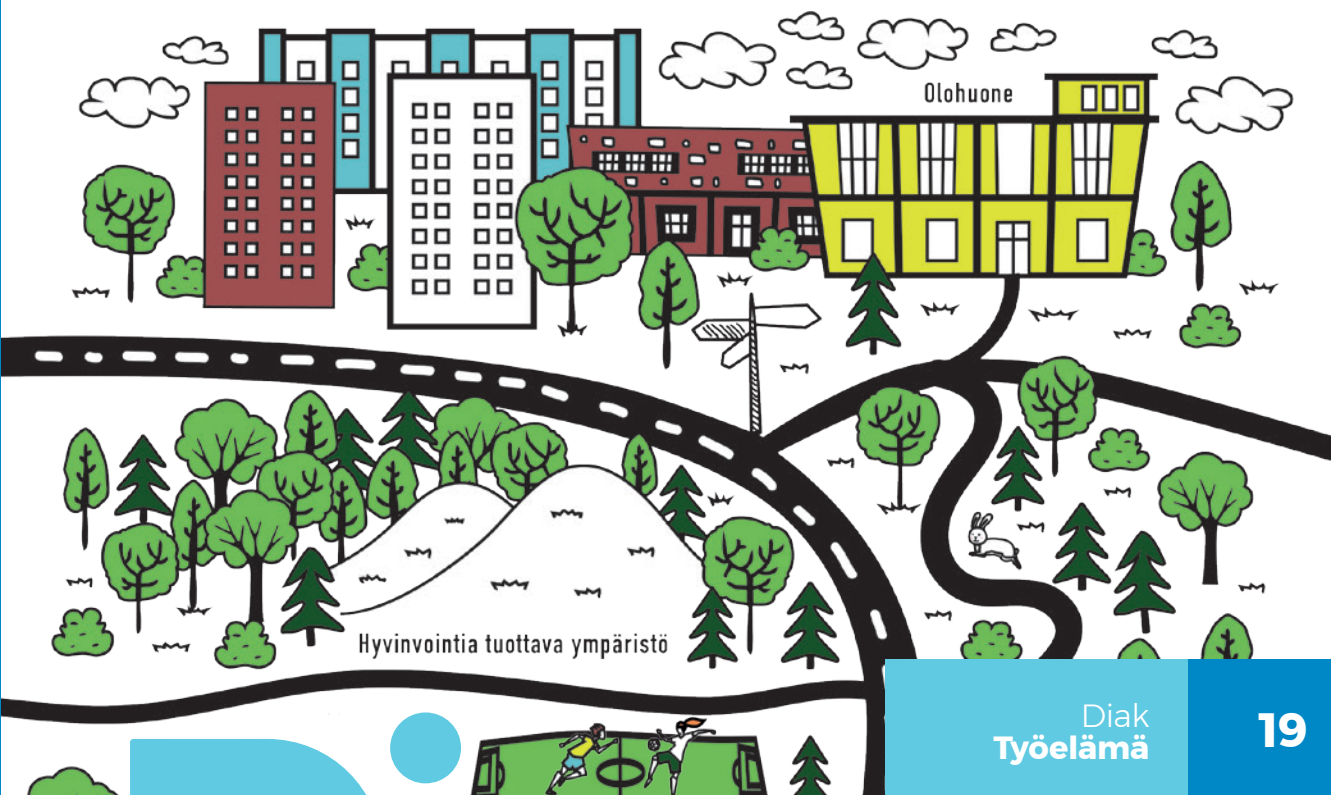

Meidän

RAJAKYLÄ

Diak
Työelämä

19

PÄIVI VUOKILA-OIKKONEN, SUSANNA HYVÄRI & ELSA KESKITALO (TOIM.)

Asukkaat alueen hyvinvoinnin rakentajina

– kokemuksia Oulun Rajakylän kehittämisestä

Päivi Vuokila-Oikkonen, Susanna Hyväri & Elsa Keskitalo (toim.)

ASUKKAAT ALUEEN HYVINVOINNIN RAKENTAJINA

– KOKEMUKSIA OULUN RAJAKYLÄN KEHITTÄMISESTÄ

OULU

Diak

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Helsinki 2020

DIAK **TYÖELÄMÄ** 19

Kannen kuva: NTRNZ Media Oy

Taitto: PunaMusta Oy

ISBN 978-952-493-353-7 (painettu)

ISSN 2343-2187 (painettu)

ISBN 978-952-493-354-4 (verkkojulkaisu)

ISSN 2343-2195 (verkkojulkaisu)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-354-4>

PunaMusta Oy

Tampere 2020

TIIVISTELMÄ

**Päivi Vuokila-Oikonen,
Susanna Hyväri &
Elsa Keskitalo (toim.)**

Helsinki:

120 s.

**ASUKKAAT ALUEEN HYVINVOINNIN
RAKENTAJINA - KOKEMUKSIA OULUN
RAJAKYLÄN KEHITTÄMISESTÄ**

Diakonia-ammattikorkeakoulu, 2020

Diak Työelämä 19

Inklusiivisella tavalla uutta ITU2-hanketta käsittelevässä julkaisussa kootaan yhteen Oulun Rajakylässä toteutetun asukasosallisuutta kehittäneen hankkeen tuloksia. Julkaisun kirjoittajia ovat hankkeen työntekijät ja asuinyhteisöjen osallisuuden, yhteisöjen kehittämisen kysymyksiin perehtyneet asiantuntijat. Teos jakautuu kolmeen eri osioon.

Kokoomateoksen ensimmäinen osa, Hankkeen lähtökohdat ja toimintaympäristö, avaa kehittämistyön keskeisiä suuntaviivoja ja tavoitteita. Siinä jäsennetään yhteisökehittämisen teoreettista ja käsitteellistä taustaa. Lisäksi pohditaan, mitä inklusiivisuudella tarkoitetaan ja mikä on järjestötoiminnan rooli osallisuuden ja kansalaisaktiivisuuden toteuttamisessa. Oulun kaupungin näkökulmasta tuodaan esiin, kuinka vuorovaikutusta kehittämällä vahvistetaan kuntalaisten ja sidosryhmien osallisuutta ja vaikuttamisen mahdollisuuksia.

Teoksen toinen osa, Kokemuksia yhteiskehittämisestä, kertoo hankkeessa toteutetusta monipuolisesta käytännön kehittämistyöstä. Osallistuvan budjetoinnin kokeilua kuvataan suunnitteluvaiheesta sen toteutukseen. Samalla tuodaan esiin asukkaiden osallistamiseen käytettyjä menetelmiä. Olohuonetoimintojen kuvauksista selviää sekä mielenterveystyön uudenlainainen matalakynnyksen toteutus että kokemustoiminnan ja palveluohjauksen yhdistämisen malli. Sosiaalinen kuntoutustoiminta kertoo, kuinka asuinyhteisöissä on mahdollista toteuttaa nuorille suunnattua kuntouttavaa toimintaa.

Teoksen kolmas osa, Hyvinvointivaikutukset ja kehitetty toimintamalli, keskittyy alueen asukkaita kerätyn sosiaalisen hyvinvointia koskevan kvantitatiivisen aineiston tarkasteluun. Julkaisun lopussa kuvataan hankkeessa kehitettyä inklusiivista osallisuus-toimintamallia ja sen kehittymisen vaiheita.

Asiasanat: asukkaat, osallisuus, yhteisöllisyys, yhteisöt, kehittäminen, inklusio

ABSTRACT

**Päivi Vuokila-Oikkonen,
Susanna Hyväri &
Elsa Keskitalo (ed.)**

Helsinki:

120 pp.

**RESIDENTS BUILDING WELLBEING
IN THEIR AREA - EXPERIENCES FROM
THE DEVELOPMENT OF RAJAKYLÄ, OULU**

Diaconia University of Applied Sciences, 2020

Diak Työelämä 19

(Diak and Working life 19)

This publication discusses the new ITU2 project in an inclusive manner and summarises the results of the project. The ITU2 project was implemented in Rajakylä in Oulu and was aimed at developing resident participation. The articles in this publication are written by those who participated in the project and experts in resident participation and community development. This publication has three sections.

The first section, *Hankkeen lähtökohdat ja toimintaympäristö* [Project background and operating environment], is a collection of articles discussing the central guidelines and targets of development work. It focuses on presenting the theoretical and conceptual background of community development. In addition, the definition of inclusiveness is discussed together with the role of the third sector in implementing participation and active citizenship. The section also presents – from the City of Oulu’s point of view – how the participation and influence of the municipality’s residents and stakeholders can be increased by promoting interaction.

The second section, *Kokemuksia yhteiskehittämisestä* [Experiences on community development], presents the diverse practical actions implemented within the scope of the project. The pilot on participatory budgeting is presented from planning to implementation. The section also describes the methods used to increase resident participation in Rajakylä. The descriptions on the living-room-like activities shed light both on the implementation of a new low-threshold model for mental health services and the model combining peer support and service counselling. The social rehabilitation activities included in the project showed that it is possible to provide rehabilitation to young people within residential communities.

The third section, *Hyvinvointivaikutukset ja kehitetty toimintamalli* [Impact on wellbeing and developed operational model], focuses on presenting the quanti-

tative data on social wellbeing collected from the residents of the target area. The final part of the publication is dedicated to describing the inclusive operations model for participation and the steps of its development.

Keywords: resident participation, inclusiveness, community, community development, participation

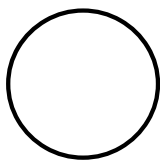
SISÄLLYS

Tiivistelmä	3
Abstract	5
Sakari Kainulainen Esipuhe	9
OSA I HANKKEEN LÄHTÖKOHDAT JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ	11
Tarja Siira & Päivi Vuokila-Oikonen ITU2 osallistuva toimintamalli yhdessä tehden	13
Jorma Niemelä Esseitä elämästä, ideoita inklusiivisuudesta	16
Elsa Keskitalo Yhteisöjen kehittämisen lähtökohtia ja mahdollisuuksia	29
Pasi Laukka Oulun osallisuusmalli – vuorovaikutus ja yhteisöt ovat Oulun vetovoimatekijöitä	40
OSA II KOKEMUKSIA YHTEISKEHITTÄMISESTÄ	53
Päivi Vuokila-Oikonen & Pia Jokinen Hyvinvointia ja turvallisuutta yhteiskehittämällä: Osallistuvan budjetoinnin kokeilu, turvallisuuskävelyt ja ”roskishölkät”	55
Lasse Kauppi & Päivi Vuokila-Oikonen Mielenterveystyötä kehittämässä ITU2-olohuoneella	66
Susanna Hyväri & Tarja Siira Sosiaalinen kuntoutus nuorten toimijuuden ja osallisuuden vahvistajana	73
Susanna Hyväri & Elsi Kylli Kokemusasiantuntemusta hyödyntävä matalan kynnyksen palveluohjaus	80
OSA III HYVINVOINTIVAIKUTUKSET JA KEHITETTY TOIMINTAMALLI	91
Vuokila-Oikonen Päivi & Kainulainen Sakari Koettu sosiaalinen hyvinvointi Rajakylässä vuosina 2018 ja 2019	93
Päivi Niiranen-Linkama, Päivi Vuokila-Oikonen & Tarja Siira Osallisuus – toimintamallin rakentuminen ITU2-hankkeessa	99
Kirjoittajat	115

Sakari Kainulainen

ESIPUHE

sallisuus on suhteellisen uusi käsite poliittisessa kielessä. Käsite on saavuttanut viimeisten vuosien aikana useimpien viranomaisten strategiset dokumentit. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohankkeessa (Sokra) on jäsennetty osallisuutta moniulotteisesti ja -tasoisesti. Jäsennyksessä korostetaan yksilön voimaannuttamista, vaikuttamista ja yhteisöllisyyttä.

Nykyään ihmisten osallisuutta halutaan vahvistaa erityisesti julkisissa palveluissa. EU:n alueella valtioiden halutaan vahvistavan kaikkien väestöryhmien osallistumista ja osallisuutta yhteiskunnan toimintaan. Tämä koskee erityisesti osallisuuden näkökulmasta aliedustettuja ryhmiä. Euroopan Sosiaalirahasto on tällä ohjelmakaudella kohdentanut joka viidennen tukieuron tähän työhön. Sosiaalisen osallisuuden vahvistamisen ja köyhyyden torjunnan on nähty olevan keskeinen ase yhteiskunnallisen koheesion vahvistamisessa.

Osallisuuden vahvistaminen on löytänyt paikkansa kuntien palvelurakenteiden uudistamisessa ja uusien maakunnallisten organisaatioiden kehittämisessä. Samoin osallisuutta on vahvistettu yksittäisillä kehittämishankkeilla eri toimipaikoissa. Erityisen vahvana osallisuuden käsite näkyy HYTE-työssä, mikä pyrkii saattamaan yhteen eri paikalliset sektorit ja organisaatiot asukkaiden hyvinvointia vahvistamaan.

Osallisuuden käsite ei ole kuitenkaan syntynyt tyhjästä. Aiemmin on puhuttu esimerkiksi köyhyydestä, syrjäytymisestä, sosiaalisista ongelmista tai huono-osaisuudesta. Osallisuus on lähellä näitä, mutta keskittyy muun muassa edellä lueteltujen ongelmien positiiviseen puoleen, ongelmien ratkaisemiseen. Osallisuus on julkisten palveluiden ja eri toimintojen tavoite, päämäärä. Se korostaa näkemystä, että mahdollistaakseen hyvän elämän, tulee yhteisön lisätä yksilöiden välistä vuorovaikutusta ja pitää kaikki tässä vuorovaikutuksessa mukana.

Tässä julkaisussa tarkastellaan hyvän elämän edellytyksiä rajatulla alueella, yhdessä kaupunginosassa. Alueella on esiintynyt vuosien varrella erilaisia sosiaalisia ongelmia ja asukkaiden elämysmaailmat ovat eriytyneissä. Tätä tunnelmaa ovat vahvistaneet kaupungin suunnitelmat muuttaa julkisia palveluita alueella. Alueelle tarvittiin osallisuutta vahvistavia toimia lisäämään luottamusta siihen, että alueella on tulevaisuutta.

Teoksessa käydään läpi kokemuksia ITU2-hankkeen tiimoilta. Hanke on korostanut muun muassa yhteisöllisyyden merkitystä, asukkaiden oman äänen vahvistamista ja paikallisten kokemusten merkitystä. Tulokset vahvistavat osaltaan näkemystä, että jatkossa julkisten palveluiden, mukaan lukien alueiden suunnittelun, kehittämisen tulee lähteä ihmisten arjesta käsin. Asukkaiden tulee kokea olevansa osallisia, voivansa vaikuttaa saamiinsa palveluihin ja kaikilla tulee olla mahdollisuus ”kantaa kortensa kekoon”.

OSA I

HANKKEEN LÄHTÖKOHDAT JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Tarja Siira & Päivi Vuokila-Oikkonen

ITU2 OSALLISTUVA TOIMINTAMALLI YHDESSÄ TEHDEN

Kuntalaisten hyvinvoinnin edistäminen on kunnan tärkein tehtävä. Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointisopimuksessa vuosille 2019–2025 kuvataan hyvinvointityön arvoiksi ihmislähtöisyys, rohkeus, luovuus ja yhdenvertaisuus. Lisäksi osallisuutta tulee vaalia ja mahdollistaa. Oulun kaupungin hyvinvointi- ja kaupunkistrategiassa korostuu kuntalais- ja asiakaslähtöisyys ja aktiivinen toimijuus sekä palvelu- ja toimintamallien uudistaminen. Inklusiivisella toimintatavalla uutta (myöh. ITU2) -hankkeessa toiminta kohdistui edellä mainittuihin tavoitteisiin Rajakylän kaupunginosassa. Rajakylässä on 60- ja 1970-luvuilla rakennettuja vuokrakerrostaloja ja asukkailla työttömyyttä ja monenlaista huono-osaisuutta. ITU2 on Euroopan sosiaalirahaston rahoittama osallisuushanke, jossa toteuttajina ovat Oulun Diakonissalaitoksen säätiö (pää toteuttaja), Diakonia-ammattikorkeakoulu (osatoiteuttaja) ja Oulun kaupunki (osatoiteuttaja). Hankkeessa tavoitteena oli rakentaa osallisuustoimintamalli Rajakylään. Hyvinvointistrategian mukaisesti tavoitteena oli mahdollisuuksien luominen kuntalaisten omaehtoiselle hyvinvoinnin edistämiseksi, yhteisöllisyydelle ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Lisäksi tavoitteena oli ennaltaehkäisevien ja kevyiden palveluiden luominen Rajakylään.

Hankkeessa oli kyse uuden aluelähtöisen toimintakonseptin rakentamisesta, joka ottaa käyttöön alueen asukkaiden resurssit ja hyödyntää kolmannen sektorin ja seurakunnan osaamisen julkisten palvelujen rinnalla. Tavoitteena oli asukkaiden osallisuuden lisääminen hankkeen toimenpiteissä. Hankkeen toimenpiteitä ovat olleet olohuonetoiminnan rakentaminen, sosiaalinen kuntoutus, palveluohjaus, kokemus- ja vertaistoiminta sekä turvallinen ja hyvinvointia tuottava ympäristö. Rajakylän alueen elinvoiman lisääminen on ollut merkityksellistä. Hanke on omalta osaltaan vastannut sosiaalisen syrjäytymisen, huono-osaisuuden ja työttömyyden vähentämiseen.

Rajakylän palvelurakenteessa on tapahtunut muutoksia, joista merkittävämpanä on ollut hyvinvointipalveluiden osittain siirtyminen Tuiran hyvinvointikeskukseen. Oulun kaupungin, järjestöjen ja Rajakylän asukkaiden kanssa on suunniteltu Rajakylän hyvinvointipisteen palvelut asukaslähtöisiksi ja tarpeenmukaisiksi. Sosiaalibarometrin (2019) mukaan ihmisen hyvinvointia ja työllisyy-

tä on tuettava järjestöjen osaamisella ja toiminnalla. Hyvinvointipistepalveluiden tuottamiseen osallistuvat järjestöt yhdessä sote-palveluiden ja asukkaiden kanssa. Sosiaalibarometriin (2019) osallistujien mukaan huolestuttavaa ovat tukea tarvitsevat nuoret ja lapsiperheet. Alueen palvelurakenteen muutosten onnistunut toteuttaminen ja asukkaiden palvelujärjestelmään kohdistuvan luottamuksen lisääntyminen uuden toimintatavan kautta voidaan sanoa onnistuneen.

Rajakylän asukkaat ovat olleet mukana kehittämistyössä, kukin omasta näkökulmastaan lähtien ja omien taitojensa sekä voimavarojensa mukaisesti. Rajakylän olohuone perustettiin asukkaiden paikaksi mahdollistamaan heidän tarpeistaan lähtevää toimintaa. Siellä on 2,5 vuoden aikana toiminut erilaisia asukkaiden vetämiä ryhmiä, kuten taide-, käsityö- ja ruokaryhmiä. Erilaisia kokeiluja on tehty, joista esimerkkejä ovat sinkkukerho, lavatanssijumppa, keilaus ja metsäretket. Osa toiminnoista on jäänyt lyhyiksi kokeiluiksi, osa on elänyt koko olohuoneen toiminta-ajan, ja osa juurtunut toiminnaksi myös hankkeen loputtua. Olohuoneessa olennaista on ollut vapaa oleminen kahvikupin ääressä yhdessä. Olohuoneessa on mahdollistunut vuorovaikutus siellä olevien ihmisten kesken. Tärkeää on paikka, minne mennä, kun kotona ei ole seuraa, tekee mieli vaihtaa ajatuksia toisen kanssa tai vain oleskella.

Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointisopimuksessa kehoitetaan rakentamaan toimintaympäristössä yksilöllisiin tarpeisiin vastaavaa hyvää arkea. Asukkaat tuottivat osallistuvan budjetoinnin lähestymistavalla ja menetelmällä turvallista ja hyvinvointia tuottavaa ympäristöä Rajakylään. Saadun rahoituksen avulla siistittiin ostoskeskuksen viereistä metsää kaikkien asukkaiden turvalliseksi lähimetsäksi.

Osallistuvaa toimintamallia on rakennettu yhdessä Oulun kaupungin sosiaali- ja terveystalouden ja kulttuuri- ja sivistyspalveluiden, Rajakylän asukkaiden ja järjestöjen kanssa. Hanke on siltä osin vastannut Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointisopimukseen liittyvään kumppanuslupaukseen, jossa kuntalaisten hyvinvoinnin edistämiseksi luvataan vahvistaa ja kehittää yhteistyötä paikallisten ja alueellisten yhteistyökumppaneiden, kuten järjestöjen ja yhdistysten, seurakunnan, julkisyhteisöjen, yritysten sekä muiden hyvinvointiverkostotoimijoiden kanssa. Hyvinvointisopimuksessa pyydetään etsimään koettua hyvinvointitietoa ja tietoperustaa. ITU2-hankeessa tehtiin koetun sosiaalisen hyvinvoinnin kartointus hankkeen alussa ja lopussa. Ihmisten arviot Rajakylän arjesta ovat muuttuneet hankkeen aikana hieman positiivisempaan suuntaan. Tämä rohkaisee siihen, että asukkaiden osallisuudella ja puuttumalla ongelmakohtiin voidaan luoda uskoa oman asuinalueen mahdollisuuksiin tuottaa hyvinvointia.

ITU2-hankkeen tulosten pysyvyyttä on varmistettu koko hankkeen ajan. Juurtumiseen ja tulosten pysyvyyden varmistamiseen keskitytään keväällä 2020. Merkityksellistä on, että kahden vuoden toiminnan jälkeen Rajakylän asukkaiden näkemys omasta alueestaan on alkanut muuttua positiivisemmaksi. Tästä kertoo asukkaiden aktivoituminen puhumaan Rajakylästä positiiviseen sävyyn mm. Meidän Rajakylä -teemalla.

Hyvinvointikäsitys Pohjois-Pohjanmaalla päättyy seuraavasti: ”Toivon tulevani kuulluksi, nähdyksi, hyväksytyksi ja ymmärretyksi ihmisenä enkä yksittäisten tarpeideni kautta.” Edellä kuvattu on toiminut myös ITU2-hankkeen periaatteenä ja toivomme sen kantavan myös tulevaisuudessa.

LÄHTEET

Eronen A., Londén, P. & Peltosalmi, J. (2019) *Sosiaalibarometri 2019*. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry. Saatavilla <https://www.soste.fi/sosiaalibarometri/sosiaalibarometri-2019/>

Pohjoispohjanmaan liitto (2019). Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointisopimus 2019–2025. Saatavilla <https://www.pohjois-pohjanmaa.fi/file.php?fid=6382>

Jorma Niemelä

ESSEITÄ ELÄMÄSTÄ, IDEOITA INKLUSIIVISUUDESTA

Kyydissäni oli vankilasta vapautunut mies. Elämä ei ollut hänelle ollut helppoa. Oli kamppailtava mielenterveysongelmien, riippuvuuksien, asunnottomuuden ja rötöstelyjen kanssa – työttömyydestä puhumattaakaan. Koulutus oli jäänyt vähiin. Omaisuutta oli kertynyt muovikassilisen verran.

Ajelimme Ladallani kauniina kesäaamuna kohti itäsuomalaista raastuvanoikeutta – sillä nimellä vanhojen kaupunkien alioikeudet tunnettiin 1970-luvulla. Juttelimme niitä näitä. Edessä oleva oikeuden istunto hermostutti nuorta miestä.

Parkkeerasin Ladani raastuvanoikeuden juhlallisen talon eteen. Hetken kuluttua taakse lipui senaikuinen premium-auto, Citroën ID. Autosta nousi senaikuisessa premium-asussa, liituraitapuvussa, alueen tunnettu huippujuristi. Hän oli ottanut myös vähäisen rikosasian hoitaakseen.

Vaikka tapahtumasta on kulunut neljä vuosikymmentä, vieläkin muistan heidän intensiivisen kohtaamisensa. Aulan ikkunasyvennyksessä he kävivät läpi edessä olevaa oikeudenkäyntiä, strategiaa ja tavoitetta. Heidän niin perin erilainen maailmansa kohtasi hetkeksi tavalla, jossa historioiden, vaatetusten, varallisuuksien, koulutusten ja elämämpiirien erilaisuus oli toisarvoista. Heidän intressinsä yhdistyivät tuossa hetkessä. Päät yhdessä.

Kun istunto oli ohi, Lada lähti toiseen suuntaan, ja Citroën lipui toiseen suuntaan. Noilla kahdella kansalaisella ei ollut enää mitään yhteistä.

Tuo hetki elämästäni on usein noussut kuin kuvana mieleeni. Miksi toinen kiinnittyy yhteiskuntaan, miksi toinen roikkuu muovikassinsa kanssa vuodesta toiseen sen reunamilla – jos sielläkään? Ja miksi tapahtuu häivähtävän hetken inklusio?

***

Istumme tämän vuosituhannen alussa sosiaali- ja terveysministeriön työryhmässä, jonka tavoitteena on luoda ministeriölle kansalaisjärjestöstrategia. Luonnos-teksteihin tuppaa tulemaan ajatus isännän apupojasta. Järjestöt nähtäisiin vain hyvinvointivaltion täydentäjinä. Ajatus on monessa mielessä vaarallinen. Jos kansalaistoiminnalla ei nähdä itseisarvoa, niin toiminta voidaan alistaa valtion ohjaukseen. Silloin unohdetaan myös se, että hyvinvointivaltio on kansalaisyhteis-

kunnan – puolueiden ja järjestöjen – toimesta syntynyt. Ja että hyvinvointivaltio tarvitsee jatkuvasti kansalaisyhteiskunnan moraalisen tuen.

Ennen viimeistä, ratkaisevaa kokousta luonnostelen järjestökentän edustajana vaihtoehtoisen tekstin. Aamun kokouksessa käydään laaja keskustelu tekstiluonnoksista. Lopulta työryhmä päätyy yksimielisesti vaihtoehtoiseen tekstiini.

Niinpä sosiaali- ja terveysministeriön vuoden 2003 kansalaisjärjestöstrategia näkeekin kansalaisyhteiskunnan toimivuuden ja elävyyden iteisarvona. Kansalaisyhteiskunnan nähtiin tuottavan konkreettisia taloudellisia hyötyjä ehkäistessään ja vähentäessään sairauksia, sosiaalisia ongelmia sekä niihin kohdistuvaa palveluntarvetta. (Klemola & Peräkylä 2003.)

Hyvinvointivaltion vastuulla on pitää huolta universaalisti kansalaisten turvasta sekä tulonsiirtoina että palveluina. Kansalaisyhteiskunnalle yleisesti eikä sen organisoiduille muodoille kuten järjestöille ei voi antaa tätä universaalista vastuuta. Järjestöjen tehtävä on pitää oman jäsenistönsä tai kohderyhmänsä puolta ja voimaannuttaa oma jäsenistönsä ja/tai oma kohderyhmänsä. Järjestöjen pitää tunnistaa myös uudet, heikotkin signaalit. Juuri niiden kautta löytyy uusia inklusiotehtäviä.

***

”Meinaatteko te tehdä vammaisista vielä juoppoja?”, kysyi vihainen järjestöihminen. ”Eikö tuo leimaaminen jo riitä?”

Otimme kristillisten päihdejärjestöjen keskusliitossa Sininauhaliitossa ennakoluulottomasti kiinni erilaisiin päihdekentän ilmiöihin. Aloimme ensimmäisten joukossa tarkastella esimerkiksi ikääntyvien päihteiden käyttöä. Kehitimme vankeiloissa päihdepalveluita. Tartuimme muihin riippuvuuksiin kuten ongelmapeelaamiseen. Mutta vammaistyössä leimaaminen oli kiperä kysymys.

”Emme me heistä tee sen kummemmin juoppoja”, vastasin. Selitin, että myös vammaisista moni käyttää alkoholia ja osa heistä alkoholisoituu ihan niin kuin muussakin väestössä tapahtuu. Runsaan alkoholin käytön riskit realisoituvat ehkä jopa herkemmin kuin muilla – esimerkiksi lääkkeiden ja alkoholin yhteisvaikutukset, liikkumisvaikeuksien synnyttämä ekstra onnettomuusriski jne.

Oivalsimme, että itse asiassa vammaiset voivat joutua inklusioansa. Pyrkimys normaaliin elämään on ymmärrettävä ja hyväksyttävä tavoite. Pyrkimys kuulua joukkoon on milteipä kaikille kansalaisille tärkeää. Mutta pitkät ravintolaillat monta kertaa viikossa tai tyhjenevät kossupullot asunnon yksinäisyydessä merkitsivät ”normaalisuutta” myös haittojen ja riippuvuusriskien suhteen.

Eikä ongelmiaan oltu havahduttu tai ongelmia pidettiin normaalisuuden hintana! Saimme hankkeeseen mukaan monia vammaisjärjestöjä ja päihdejärjestöjä.

Alkoi esteettömän päihdetyön kehittäminen.

”Vammaista päihdeongelmaista voidaan auttaa samalla tavoin kuin ketä tahansa muutakin, kunhan asiakkaan yksilöllinen toimintakyky ja avuntarve huomioidaan”, kirjoitetaan nyt Päihdelinkissä. Niinpä niin. Inklusiollapa taitaa olla monenlaisia, jopa ristiriitaisia ulottuvuuksia.

***

Noina aikoina minua alkoi kiinnostaa yhä enemmän hyvinvointivaltion ja kansalaisyhteiskunnan suhde. Jyväskylän kaupungin silloisen kehitysjohtajan Sakari Möttösen kanssa tarkastelimme hyvinvointivaltion kasvualustaa kirjassamme Kunta ja kolmas sektori (Möttönen ja Niemelä 2005). Olimme tutustuneet yhteisten hankkeiden tiimoilta.

Näimme pohjoismaisen hyvinvointivaltion syntyneen protestanttisen kristillisyyden lähimmäisvastuun, tasavaltalaisen kansallisuusliikkeen aatteiden ja työväenliikkeen solidaarisuuden eetokselle. Kristillisuus opetti toisen huomioimista, tasavaltalaisuus ihmisten yhdenvertaisuutta ja työväenliike organisoitumista yhteisten yhteiskunnallisten päämäärien ajamisessa. Kaikki ulottuvuudet elivät kansalaisyhteiskunnassa.

Tiivistimme näkemyksemme hyvinvointivaltion ja kansalaisyhteiskunnan suhteen seuraavaan: Hyvinvointivaltio tarvitsee tuekseen – nyt ja sen tulevassa murroksessa – yhteisvastuuta, lähimmäisenrakkautta, sosiaalisuutta ja solidaarisuutta korostavan kansalaisyhteiskunnan. Kysymys on kaikessa kansassa ja elävässä elämässä toteutuvasta huolenpidon ja yhteisvastuun kulttuurista – siis arvoista ja asenteista. On luotava hyvinvointivaltion kansalaisyhteiskuntaperustaa.

Hyvinvointivaltio toimii parhaiten solidaarisuuden ja lähimmäisvastuun yhteiskunnassa. Hyvinvointivaltion puolustaminen ei ole vain sen palvelujärjestelmän turvaamista vaan myös sen arvopohjan ja eettisen perustan korostamista.

Nämä ajatukset innoittivat myöhemmin Anne Birgitta Pessiä ja Juho Saarta kokoamaan kirjan Hyvien ihmisten maa – Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa (2011). Saatoin sen loppuluvussa Hyvien kansalaisten yhteiskunta? tiivistää kirjan artikkeleiden, Sakari Möttösen ja minun ajatuksia niin, että toimiva sosiaalisen yhteenkuuluvuuden yhteiskunta – voisimme sanoa inklusiivinen yhteiskunta – edellyttää sekä kansalaisyhteiskunnan sisäistä yleistettyä vastavuoroisuutta että hyvinvointivaltion laajamittaisia uudelleenjakavia rakenteita.

Auttamisen eetos syntyy vastuullisesta ja aktiivisesta kansalaisuudesta. Vastuu kanavoituu poliittisesti hyvinvointivaltion rakentamiseen, yhteisöllisesti toimimiseen kansalaisyhteiskunnassa. Henkilökohtaisella tasolla se on vastuunottoa itseltä ja lähimmäiseltä.

Kun ilmastonmuutos pakottaa yhteiskuntia etsimään entistä painokkaammin ekologisesti kestäväää kehitystä, taloudellisen kriisin soisi vahvistavan keskustelua sosiaalisesti kestävästä kehityksestä. Kilpailukyky-yhteiskunnan yksipuolisista näkemyksistä tulisi siirtyä sellaisen innovaatiotoiminnan tavoittelemiseen, joka perustuu eettisesti, sosiaalisesti, taloudellisesti ja ympäristöllisesti kestävään kehitykseen.

Suomalaisen yhteiskunnan suuri haaste on siinä, että köyhät äänestävät rikkaita passiivisemmin, osallistuvat kansalais- ja järjestötoimintaan muita vähemmän, ovat vähemmän koulutettuja ja heillä on pienempi ystäväpiiri. Taloudellinen, poliittinen, sivistyksellinen ja sosiaalinen pääoma kertyvät samoille ihmisille. Heillä on kaiken lisäksi parempi terveys ja pidempi elinikä.

Köyhyys ja osattomuus vahvistuvat ja kertautuvat. Hyvien ihmisten maassa – näin juhlallisesti tiivistin – hyvät kansalaiset pyrkivät näiden erojen tasaamiseen niin oman elämänsä ratkaisuihin, järjestötoiminnassa kuin politiikassakin.

***

”No, mitä olet saanut aikaan?”

”Muuten: Oletko jo laittanut liikkeelle?”

Isoveli-Seppoa oli aina mukava nähdä. Mutta yhteen aikaan perhevisiittien ja muiden tapaamisten yhtenä vakioaiheena oli se, että olinko saanut liikkeelle romanien koulutushankkeita.

Seppo Niemelä oli tehnyt vuonna 2007 oikeusministeriölle selvityksen kansalaisten toteutumattomista oikeuksista. Selvitys paljasti lukuisia räikeitä epäkohtia. Meillä Suomessa oli Sepon selvitysten mukaan paljon niin sanotusti vanhoja, edelleen huonosti ratkaistuja ongelmia. Muuttoliike ja monikulttuuristuminen olivat jo tuolloin synnyttämässä uusia.

Pikkuveljenä johdin siihen aikaan valtakunnallista Diakonia-ammattikorkeakoulua. Se oli ollut jo ennen minun aikaanikin varsin aktiivinen maahanmuuttajakoulutuksessa ja maahanmuuttokysymysten ratkomisesta. Mutta se ei ollut havahtunut kotimaisten vähemmistöjen kysymyksille. Siksi Seppo näki, että Diakin tulisi olla asiassa aktiivinen.

No toki hän tiesi, että olin käyttänyt rehtorina ja toimitusjohtajana paljon puheenvuoroja koulutuksellisesta tasa-arvosta ja sivistyksen merkityksestä sosiaalisen vahvistamisen saralla. Rehtoraatin toisena vuotena kirjoitin linjapuheenvuoron Menestyksen tiekartta Yhteiskuntapolitiikkaan (Niemelä 2005), jossa peräänkuulutin edelleen laaja-alaista kansansivistystyötä. Olin aiemmin jo Sini-nauhaliitto-aikoinani ollut edistämässä ns. opinnollista kuntoutusta. En vain nyt uudessa tehtävässäni ollut saanut vielä konkreettisia edistysaskeleita juuri romanien koulutuksessa.

Kirjoitimme Sepon kanssa yhteisen artikkelinkin otsikolla Hyvinvoinnin sivistysstrategia Riitta Särkelän ja Anneli Pohjolan (2011) toimittamaan kirjaan Sosiaalisesti kestävä kehitys.

”Syrjäytymisen syyt paikantuvat yhteiskunnan ja yksilön suhteeseen: yhteiskunnassa tarjolla olevat mahdollisuudet eivät kohtaa yksilön tarpeita ja/tai yksilöllä ei ole valmiuksia ja voimavaroja hyödyntää tarjolla olevia mahdollisuuksia. Edellinen on poliittinen, jälkimmäinen pedagoginen ongelma”, veljeksinä kirjoitimme.

Ja totesimme: ”Psykososiaalisella työllä, terapialla ja kuntoutuksella on oma paikkansa yksilön toimintakykyisyyden ja sisäisen elämänhallinnan edistämisessä. Ne ovat usein välttämättömiä yksilöiden ja perheiden palveluja, mutta eivät aina saa aikaan sitä yhteiskunnallista toimintakykyä, osallisuutta ja osallistumista, jota ihmistä oman elämänsä subjektina pitävä ja ihmisen omiin voimavaroihin tukeutuva kasvatuksellissivistyksellinen toiminta luo.” Siinäpä se.

Kun aika ajoin nostin näitä kysymyksiä esiin, fikset ja viisaat työtoverini innostuivat, erityisesti vararehtori Pirjo Hakala. Hän ja monet muut alkoivat sinnikkäästi edistää toimintaamme niin saamelaisalueilla kuin romanien koulutuksessa. Oulun kampus oli ollut aktiivinen ja aloitteellinen saamelaisasiassa. Emme juuriakaan käyttäneet inkluusio-käsitettä, mutta perimmältään siitähän oli ja on kyse.

Rahoituslähteistä ei ollut pulaa. EU:n ohjelmakaudet mahdollistivat aliedustettujen ryhmien asemaan liittyvät hankkeet sekä palvelujen että koulutuksen piirissä. Ja toki jokainen korkeakoulu saattoi reivata omia painopisteitään normaalirahoituksen sisällä. Kyse oli havahtumisesta, aktiivisuudesta ja liikkeellelähdestä.

Kun romanihankkeista noussut, Diakin koordinoima Työnimi-kampanja on tätä kirjoitettaessa syksyllä 2019 noussut tavan takaa julkisuuteen, mietin usein, mitähän nyt jo edesmennyt veljeni Seppo sanoisi. Yhden isonveljen jankutus voi saada suuret aallot aikaan.

***

Istumme työtoverieni ja yhteistyökumppaniemme kanssa syksyllä 2014 altonalaisen lähiön yhteisökeskuksessa, ”Trefpunktissa”, Hampurin lähellä Saksassa. Alsterdorfin diakoniasäätiön Q8-hankkeen työntekijät kertovat meille, kuinka kokeiluprojektin avulla on pyritty luomaan uudenlainen kansalaisten omatoimisuuden, kansalaistoiminnan ja yhteisöllisyyden, teknologian ja ammatillisen tuen yhdistelmä. Kaikkien toimijoiden – olipa heillä jokin vamma, taustalla pitkäaikaistyöttömyys, terveys- tai mielenterveysongelmia, sosiaalisia ongelmia tai mitä vain – panos saadaan koottua yhteisen hyvän elämän luomiseen.

Tavoitteena on siis – niin kuin myöhemmin tiivistin – luoda osaaminen ja voimavarat yhdistäen inklusiivisia, älykkäitä palvelukokonaisuuksia joko koko

kuntaan tai kunnan asuma-alueelle, joissa voimaannutetaan kansalaiset ja kansalaisyhteiskunta, yhdistetään kaikkien eri toimijoiden kyvykkyys ratkaista sosiaalisia, terveydellisiä ja koulutuksellisia ongelmia, siirretään painopistettä ehkäisevään otteeseen ja joissa hyödynnetään teknologiaa.

Yhteisöllä oli aika raskas historia. Hieno laupeudentyö oli aikojen saatossa muuttunut paternalistiseksi ja alistavaksi laitostyöksi. Kriisit ja uusi, oivaltava johto pakottivat muutokseen. Asioita alettiin ajatella uudella tavalla. Kun aiemmin vammaiset eristettiin yhteisöistä, nyt johtoajatuksiksi tuli inklusio, mukaan otto. Samalla huomioitiin kaikki ne muut ryhmät, jotka olivat tavalla tai toisella jääneet sivuun.

Minua hätkähdytti heidän inklusiivisen ajattelunsa ensimmäinen ja viimeinen kohta:

1. Mitä itse voin tehdä oman tilanteeni parantamiseksi? Ellen kykene, niin...
2. Millaista tukea saan lähiyhteisöstäni? Ellen saa, niin...
3. Mitä toimintoja alueellani on tarjolla ja tukenani? Jos ei ole, niin...
4. Mikä on ammattilaisten rooli? Ja kun saan avun, niin...
5. Mitä minä voin tehdä muille vastavuoroisesti?

Matkalla mukana ollut Anne Määttä (ks. Määttä ym. 2017) tiivistä ajattelun taustan siten, että malli pitää sisällään ajatuksen yksilön vahvuuksista ja niiden hyödyntämisestä, mutta sen tarkoitus ei ole jättää ketään omaan onnensa nojaan. Yksilöä tuetaan selviytymään. Tuki rakennetaan yksilöllisesti ja räätälöidysti asiakkaalla olevien resurssien mukaisesti.

Perheen, muiden läheisten ja kansalaisyhteiskunnan voimavarat otetaan käyttöön. Mutta ei jäädä vain niiden varaan, jos myös ammattiapua tarvitaan.

Ja aina kansalaisessa nähdään potentiaali toimia myös yhteisönsä hyväksi, kun omat ongelmat on saatu kohtuudella taklatuksi. Et ole vain työn kohde. Olet subjekti. Olet toimija. Sinusta on iloa myös muille.

Matkan järjestäjinä olivat Diakonia-ammattikorkeakoulu ja Pieksämäen kaupunki. Kun Diakonia-ammattikorkeakoulun ja sen yhden omistajatahon, Oulun Diakonissalaitoksen säätiön, sekä Oulun kaupungin kanssa aloimme miettiä ”Saksan mallia”, emme kuvitelleet luovamme jotain uutta ja mullistavaa. Ajatus oli, että inklusiivinen ajattelu sitoisi erilaisia olemassa olevia ja hyviksi havaittuja työmuotoja ja lähestymistapoja yhteen. Siitä syntyivät ITU-hankkeet, inklusiivisella toimintatavalla uutta. Tämän idean ja toiminnan ympärille tämäkin kirja on kirjoitettu.

***

Päähkäilen vuosina 2017–19 Kunnallissalan kehittämissäätiön rahoittamassa hankkeessa järjestöjen asemaa ja mahdollisuuksia pääministeri Juha Sipilän hallituksen

kaavailemassa sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa. Kun sote-hanke joutuu tavan takaa poliittisista, perustuslaillisista ja muista syistä johtuen muuntumaan, yritän rinnalle kehittää jotain pysyvämpää tulkintaa järjestöistä.

Tarkastelen sosiaali- ja terveysjärjestöjen toimintaa kolmesta suunnasta. Ensinnäkin järjestöt ovat osa kansalaisyhteiskunnan toimintaa. Vapaa kansalais-toiminta on organisoitunut järjestöiksi raivatakseen osallisuuden ja toimijuuden mahdollisuuksia kaikille kansalaisille ja heidän ryhmilleen. Näin vastataan kansalaisten terveydellisiin tai sosiaalisiin pulmiin. Taustalla on ajatus siitä, että kaikkien ryhmien äänen on kuuluttava yhteiskunnassa.

Toiseksi tarkastelen järjestöjä universalismiin nojautuvan hyvinvointivaltion näkökulmasta. Jos maisterivaiheen opiskeluaikoinani 1970-luvulla hyvinvointivaltion nähtiin valtiokeskeisissä, etatistisissa ideologioissa ratkaisevan kaikki ihmisten pulmat vauvasta vaariin ja järjestöt nähtiin pahimmillaan holhoavan, paternalistisen hyväntekeväisyyden katoavina muinaisjäänteinä eli rudimentteina, niin myöhemmin osattiin analysoida myös universalismin ongelmia ja pulmia. Niistä pulmista käsin järjestöt onkin mahdollista nähdä universaalin sosiaali- ja terveyspolitiikan oleellisina ja jopa välttämättöminä työpareina. Järjestöt pyrkivät ottamaan mukaan ja huomioon kaikki edustamansa kansalaiset ja kaikki ryhmät – ne, joita universaali järjestelmä ei tunnista tai riittävästi palvele. Tämä niin sanottu inklusiivinen toiminta vahvistaa universalismia, jonka heikkous on ottaa huomioon erilaiset erityisryhmät ja kulttuurinen monimuotoisuus.

Kolmas tarkastelukulma liittyy taloudelliseen toimintaan. Järjestöt ja niiden palvelutuotanto etsivät vaihtoehtoja tai rinnakkaista taloudellisen toiminnan mallia pyrkiessään ratkomaan yhteiskunnallisia ongelmia palveluita tuottamalla. Niiden ansaintalogiikka rakentuu sille, että ne ohjaavat mahdollisen ylijäämän, voiton, toiminnan kehittämiseen. Tällöin voimme puhua järjestöjen toiminnasta osana niin suomalaisittain kuin eurooppalaisittainkin merkittävää yhteisö- ja solidaarisuustaloutta.

Yhteisö- ja solidaarisuustalouden merkitys nähdään EU-semantiikassa yhtäältä palveluiden tuottamisessa haavoittuville ryhmille (”inclusion of vulnerable groups”), toisaalta kanavana vahvistaa haavoittuvien ryhmien toimijuutta, jolla on omat haasteensa esimerkiksi osatyökykyisyyden tai heikon koulutustason vuoksi (”social or professional problems leading to exclusion and marginalisation”). Molemmissa tavoitteissa kamppaillaan eksklusion ja inklusion jännitteessä.

Näistä ulottuvuuksista – järjestöistä osana kansalaisyhteiskuntaa, järjestöistä hyvinvointivaltion työparina ja järjestöistä toisenlaisen ansaintalogiikan toimijoi-

na talouselämässä – nousi koko tutkimukseni keskeinen ja kantava lähtökohta. Järjestöjen missioksi määritin inklusiivisen yhteiskunnan rakentamisen, jolla tarkoitetaan tapaa ja päämäärää, jossa jokaisella kansalaisella ja kansalaisten muodostamilla ryhmillä on ihmisarvo, osallisuuden ja toimijuuden mahdollisuus sekä mahdollisuus tarvitsemaansa turvaan ja tarvitsemiinsa palveluihin ja jossa kaikilla kansalaisilla on tarvittaessa puolestapuhuja.

Näin siis julkaisussani Järjestöt sote-Suomea rakentamassa (Niemelä 2019) hahmotan järjestöjen ydintehtävää hyödyntämällä inklusiivista ajattelua eräänlaisena teoreettisena perustana tai lähestymiskulmana. Kun analysoin niin rauenneita lakiluonnoksia ja niiden perusteluja ja kun analysoin keskeisten toimijatahojen dokumentteja, löysin niistä paljon ajatuksia ja ilmauksia, jotka istuvat inklusiivisuusajatteluun.

Hyvinvointivaltiota käsin inklusiivinen yhteiskunta määrittyy ehkä toisin. Mutta järjestöjen näkökulma on aina toteutumattomassa kansalaisuudessa, johon haetaan ratkaisua.

***

Lainaan julkaisuuni viisaan mutta minulle usein vaikeaselkoisen Risto Eräsäaren (2005) kirjoitusta Inklusio, eksklusio ja integraatio sosiaalipolitiikassa Janus-lehdestä. Luen Eräsäaren artikkelin myöhemminkin moneen kertaan, uudestaan ja uudestaan. Enkä voi olla varma, tulkitsenko tekstejä oikein. Mutta yritän.

Eräsäaren ydinajatus on se, että hyvinvointivaltio on inklusion instrumentti. Yhteiskunnassa on silti paljon erilaista eksklusiota. Yhteiskunta kipuilee osallistumattomuuden, kuulumattomuuden ja syrjään jäämisen kanssa. Voidaan puhua jopa eräänlaisesta inklusioparadoksista: Mitä pidemmälle inklusio hyvinvointivaltiossa etenee, sitä syvemmät ovat eksklusion varjot.

Inklusio, siis pääsy yhteiskunnan järjestelmiin ja instituutioihin, on Eräsäaren mukaan kaikkien modernien yhteiskuntien funktiojärjestelmien edellytys. Inklusio voi tarkoittaa johonkin kuulumista, jäsenyyttä, osallistumista, huolehtimista, asumista, olemista jne. Eksklusio, siis pääsemättömyys yhteiskuntaan ja instituutioihin, on paitsi sosiaalinen ongelma ja aikakauden puheenaihe myös keskeinen yhteiskunnan itsekuvauksen kontingenssin ongelma.

Risto Eräsäari hahmottaa eksklusiota dramaattisena tyhjän päälle joutumisenä, jolloin ihminen voi kokea kodittomuutta ja näkymättömäksi tulemistä. Tämä Eräsäaren mukaan uhkaa raunioittaa hyvinvointivaltion, siis inklusion välikäden, instrumentin ja lopulta poliittisen projektin perusteet. Syrjäyttämisen kautta nimittäin muodostuu erilaisia käsittein saavuttamattomissa olevia ja vuo-

rovaikutuksellisesti epämääräisiä rinnakkaismaailmoita. Viitisentoista vuotta sitten Eräsaaren kirjoitus oli ajankohtaista ajankohtaisempi, kun siinä ennakoidaan eksklusion antavan arvaamatonta tunnepohjaa populistisille liikkeille.

***

Joskus joku osaa sanoittaa aivan laittamattomalla tavalla asian, jota ei itse ole osannut edes miettiä. Ja vielä enemmän: sanoittaa asiaa tai ilmiötä, jota itse on paljon miettinyt ilman selkeitä käsitteitä.

Palaan mielestäni Helsingin yliopiston luentosaliin, jossa Susanna Hyväri väittelee kokemuksen politiikasta. Hän on ollut myös yksi tutkijoista ITU-hankkeessa, jonka tuotoksen tämä kirja julkaistaan. Väitös kiinnosti kovasti, koska paria vuotta aikaisemmin olin väitellyt Tampereella hieman rinnakkaisista teemoista.

Pyrkiikö hyvinvointivaltio sosiaalistamaan niin sanottuun normaaliyhteiskuntaan, vaikka kukaan tuskin havittelee jotain mennyttä yhtenäiskulttuuria? Ja toisaalta: Usein matka johonkin edes jonkin verran normaaliin on vain liian pitkä ja kynnykset liian korkeita, suorastaan ylittämättömiä. Jos rikollisjengissä, alkoholisti- tai huumeiyhteisössä on ollut jokin arvo ja asema, siirtymä arkiseen normaaliisuuteen voi tuntua mielenkiinnottomalta tai suorastaan pelottavalta.

Tarvittaisiinko niin sanottuja vastayhteisöjä, myönteisiä vastayhteisöjä? Sellaisia osakulttuureita, joko väliaikaisesti tai pysyvästi tavoittamaan sosiaalisesti, taloudellisesti ja kulttuurisesti syrjään jääneet? Osallisuuden syntymisen eli inklusion tulee tapahtua asteittain, kaikilla rintamilla ja eri reittejä myöten. Tämä on yksi tulevien vuosien sosiaalipolitiikan keskeisimmistä, vaikeimmista ja haastavimmissa haasteista.

Hyvärin (2001) tutkimat vastayhteisöt olivat niiden ihmisten perustamia, joilla itsellään on aikaisemmin ollut päihde-, rikollisuus- ja/tai mielenterveysongelmia. Niissä etsitään valtavirroista poikkeavia hoito- ja hallinnointimalleja. Vastayhteisöjen kautta voidaan purkaa marginaaliin ajautumisen johdosta sisäistettyä kielteistä identiteettiä ja sen tuomaa leimaa. Myönteistä identiteettiä rakennetaan yhteisösuhteiden avulla.

Niissä harjoitellaan verkostojen rakentamista ja osoittaudutaan luottamuksen arvoisiksi. Yhteisön synnyssä jäsenten selviytymistarinoilla on keskeinen yhteisyyttä rakentava merkitys. Niitä käytetään uuden identiteetin rakentamisen välineinä.

Samat havainnot olivat löydettävissä kristillistä kääntymystä ja kristillistä päihdehuoltoa tarkastelleesta sosiaalipolitiikan väitöskirjastani Usko, hoito ja toipuminen (Niemelä 1999). Osallisuus-sanaa ja sen johdannaisia on väitöskirjassani yli sata. Inklusio-ilmausta sen sijaan en käyttänyt yhtään kertaa vielä siinä vaiheessa.

Henkilökohtainen usko antoi uuden näkökulman ja aineksia identiteetin kehittymiselle. Uuden elämäntavan pysyvyyttä tuki useimmilla seurakunnallinen aktiivisuus. Ne tarjosivat osallistumismahdollisuuksia, jotka antoivat päihitteettömän ympäristön, mielekästä ajankäyttöä ja tehtäviä uusissa yhteisöissä sekä tukea itsetunnon ja uudelle identiteetille uskovaisten.

Syyllisyys, häpeä ja syvä itsehalveksunta saattavat estää hakeutumisen yhteisöihin, ”ihmisten ilmoille”. Kokemus hyväksynnästä ja armon varassa elämisestä auttaa siinä, että menneisyyttä voidaan tarkastella uudesta näkökulmasta. Sitä kautta voi alkaa polku ensin vastayhteisöön ja sen jälkeen mahdollisesti myös normaaleille koulutus- ja työareenoille.

Nyt kun korostetaan – ja aivan oikein – moniammatillista ja -sektoraalista työskentelytapaa, olen yrittänyt muistuttaa siitä, että tämän usein diagnoosipohjaisen lähestymisen saattaa joskus kuitenkin yllättää taho, joka kykeneekin tuomaan täysin uuden lähestymiskulman ja kohtaamaan ihmisen ainutlaatuisen arvokkaana. Inklusio ei tapahdukaan suoraan johonkin normaaliyhteiskuntaan vaan itselle merkitykselliseen ja voimaannuttavaan viiteryhmään.

Sosiaalityön kehittämisessä emme saisi unohtaa vaihtoehtoisen sosiaalityön malleja – tai pikemminkin sosiaalityölle vaihtoehtoisia lähestymistapoja.

***

Keväällä 2018 pääministeri Juha Sipilän asettama ja professori Juho Saaren johtama eriarvoisuustyöryhmä jätti mietintönsä (Eriarvoisuutta käsittelevä työryhmä 2018). Työryhmä on ryhmitellyt ehdotuksensa neljään kokonaisuuteen: turvaavat, palauttavat, tehostavat ja pelastavat toimenpiteet.

Mietinnössä oli paljon samaa kuin altonalaisen lähiön hankkeessa. Mietinnössä todetaan: ”Julkisen vallan tulee aikaisempaa voimakkaammin ja vaikuttavammin tukea ihmisten itsenäisiä pyrkimyksiä hyvinvointinsa ja terveytensä edistämiseen, ja siten vähentää tulonsiirtojen ja palvelujen pitkäaikaista käyttöä. Eriarvoisuuden vähentämisen edellytys on kansalaisten oman vastuun, aloitteellisuuden ja riippumattomuuden turvaaminen uudistamalla julkisen vallan vastuulla olevia toimenpiteitä terveyden ja hyvinvoinnin edistämässä sekä demokratia-, koulutus- ja asuntopolitiikassa.”

On moraalitonta – niin kuin edellä esillä olleessa artikkelissani (Niemelä 2011) vuosia sitten pohdin – vaatia vastuuta, jos kansalaisella ei ole edellytyksiä vastuun kantamiseen. Mutta yhtä moraalitonta on olla tarjoamatta edellytyksiä sille, että kansalainen löytää itsestään, läheisistään, yhteisöistään ja yhteiskunnasta voimavaroja oman vastuunsa kantamiseen – siltä osin kuin se itse kullekin on mahdollista. Eriarvoisuustyöryhmä nostaa hienosti esiin ihmisen omat voimavarat, vastuun ja aloitteellisuuden.

Mutta löytyipä eriarvoisuustyöryhmän ehdotuksista aika tavalla inklusiivinen idea: ”Kehitetään osallistaviin yhteisöihin perustuva toimintamalli, jossa maakunnan sosiaalipalvelut yhdessä järjestölähtöistä auttamistyötä tekevien tahojen ja soveltuvin osin muun muassa Kansaneläkelaitoksen kanssa jalkautuvat haavoittuvassa asemassa ihmisten luokse ylijäämäruokaa jakaviin leipäjonoihin ja muihin ruuanjakopisteisiin sekä niin sanottuihin matalan kynnyksen palveluihin. Ruoka-aputoiminnan ja matalan kynnyksen palvelujen kautta voidaan tavoittaa palveluista sivuun jääneitä haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä.”

Eriarvoisuustyöryhmä asetti tavoitteeksi kaikkein haavoittuvimmissa asemassa olevien ihmisten tavoittamisen, heidän tulonsiirtojensa ja palvelujensa kartoittamisen, sekä osallisuuden edistämisen tarjoamalla mahdollisuuksia toimintakykyä ylläpitävään yhteisölliseen toimintaan. En ihan ymmärrä tekstin termiä jalkautuminen. Eikö kyse ole enemmänkin yhteistyöstä näiden mainittujen tahojen kanssa.

”Toimiva ja hyvä arki on yhteiskäsite useille toimille, joilla lisätään ihmisten ja yhteisöjen toimintakykyä. On tärkeää lisätä edellytyksiä lähiyhteisön tuelle, omanarvontunnon kehittymiselle ja tulevaisuudenuskolle, ja vähentää yksinäisyyden kokemusta, turvattomuuden tunnetta ja ahdistuneisuutta”, eriarvoisuustyöryhmä linjaa. Bingo!

***

Saan loppukesästä 2019 luennointipyyynnön Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Osallistavan sosiaaliturvan hankkeesta. Sovimme luennon aiheeksi Sosiaalityön varjat ja visiot – miten sosiaalityö tulisi organisoida sotessa? Aika kunnianhimoinen otsikko, mutta korkea on pitopaikkakin – hotelli Torni Tampereella.

No, olin toki asiaa mietiskellyt Kunnallisanalan kehittämissäätiön hankkeessa ja jonkin verran problematiikan taustoja myös Diakonia-ammattikorkeakoulun sarjaan toimittamassani kirjassa Sote sosiaalisen kestävyuden vahvistajana (2016). Ajatuksiani vahvistivat THL:n äärettömän tärkeän ja merkittävän, pääministeri Juha Sipilän hallituksen kärkihankkeisiin liittyvän Osallistavan sosiaaliturvan kokeilun kokemukset ja tulokset.

Suomessa on toteutettu paljon erilaisia rakenteellisen sosiaalityön, yhdyskuntatyytöy, yhteisötyön, inklusiivisyyden, osallisuustyön, yhteisösisiaalityön, yhteisökasvatuksen, paikallisuuden vahvistamisen, kaupunkisomiaalityön, community workin ja lähiökehittämisen hankkeita. Inklusiivinen ajattelukin on tullut tutuksi erityisesti vammaistyön ja koulutuksen teemoina. Sosiaali- ja terveyskeskusten mallinnukset tuppasivat olemaan vain kovin palvelu(akti)keskeisiä ja kovin terveydenhuoltokeskeisiä. Yhteisösisiaalityö oli sote-valmistelujen dokumenteissa usein vain mainintoina, ei mukana rakenteissa.

Yritin hahmotella kahta palveluväylää: integraatiota ja inklusiota. Otin niiden taustalle Hämeenmaan Sydänpiirin ja Pirkanmaan sairaanhoitopiirin tekemän ja terveystieteiden käytössä ottaman asiakkuussegmentoinnin: omatoimi-, yhteistyö-, yhteisö- ja verkostoasiakkuudet.

Luento sai hyvän vastaanoton. Kehittelin mallinnusta ja laitoin sitä tiedoksi edelleen myös THL:lle. Tutkimuspäällikkö Minna Kivipelto viestitti, että luenonin teemoista pitäisi saada artikkeli. Ehdotin yhteisartikkeliä: Minna toisi empiirisen datan Osallistavan sosiaaliturvan hankkeesta, minä toisin mallinnuksen. Innostuimme molemmat katsomaan, syntyisikö tästä selkeä yhteinen mallinnus. No, syntyi siinä. Asiakaslähtöinen palvelupolkumalli tulevaisuuden sote-keskusten lähtökohdaksi -työpaperi syntyi lokakuun loppupuolella (Niemelä & Kivipelto 2019). Siitä tuli osa uuden soten valmisteluaineistoa.

Työpaperin kantava ajatus on se, että sote-keskusten sisäinen rakenteellinen integraatio on aivan riittämätön tavoite. Sosiaalipalveluissa tärkeää on eri viranomaisten palveluiden toiminnallinen integraatio. Yhtä lailla tärkeää on toiminnallinen integraatio kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa, mitä siis kutsuimme hyvinvointivaltion ja kansalaisjärjestöjen yhteiseksi inklusiotehtäväksi!

Hahmotetussa mallissa asiakkaan palvelupolku ja siten myös palvelujen uudistaminen, organisointi ja resursointi rakennetaan asiakkaiden tarpeista käsin. Sen avulla myös kansalaisjärjestöjen, diakonian ja paikallisyhteisöjen toiminta on mahdollista nivoa osaksi asukkaiden ja asiakkaiden hyvinvointia osana uudistuvaa sote-keskustoimintaa.

Kun minulle tarjoutui tilaisuus puhua maakuntien muutosvalmistelijoiden ensimmäisessä yhteisessä tilaisuudessa uuden hallituksen aikana, otsikoin luentoni seuraavasti: Ihminen, integraatio ja inklusio – sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen avainsanat (Niemelä 2020). Inklusiotehtävän mukaanotto parhaillaan johtaisi siihen, että uudistus ei olisi vain palveluiden ja viranomaistoimintojen koostamista vaan uudenlaisen dynamiikan luomista ja inklusiota edistävien ekosysteemien rakentamista hyvinvointipalveluihin.

Ja näin tarjoamme koko pääministeri Sanna Marinin hallituksen sote-rakentamiseen inklusiotehtävää niin, että se näkyisi asiakaspoluissa, toimintavoissa ja ennen kaikkea ajattelussa. Niin, että kaikilla olisi paikka ja merkitys tässä yhteisessä elämässämme. Myös sillä tämän päivän nuorella miehellä, joka matkaa oikeuden istuntoon. Inklusiiossa taitaa olla itua.

Jälkikirjoitus. Tämän kirjan toimittajat pysyivät talvella 2019 minulta artikkelia inklusiivisesta mallista. Yritin kirjoittaa perinteistä artikkelia monta kertaa, mutta

en ollut tyytyväinen kuivakkaisiin viritelmiini. Mieleepi alkoi nousta fragmentaarisia muistoja tilanteista, joissa inklusio-teema oli tavalla tai toisella noussut esiin. Pyysin lupaa hieman esseetyyliseen kirjoitukseen. Olen kiitollinen nimetylle ja nimeltä tuntemattomalle arvioitsijalle kommentteista, jotka auttoivat laajentamaan käsiteltäviä teemoja.

LÄHTEET

- Eriarvoisuutta käsittelevä työryhmä. (2018). *Eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän loppuraportti*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Eräsaari, R. (1). Inklusio, eksklusio ja integraatio sosiaalipolitiikassa. Kiistakysymysten kartoitusta. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 13(3), 252 - 267. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/janus/article/view/50315>
- Hyväri, S. (2001). *Vallattomuudesta vastuuseen: Kokemuksen politiikan sankaritarinoista*. [Helsinki]: Tietosanoma.
- Klemola, A. V., & Peräkylä, J. (2003). *Järjestöt sosiaali- ja terveyspolitiikan toimijoina: kansalaisjärjestötoiminnan strategia*. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Möttönen, S., Niemelä, J. (2005). *Kunta ja kolmas sektori: Yhteistyön uudet muodot*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Määttä, A., Siira, T., Vuokila-Oikkonen, P., & Kalliorinne, R. (2017). Inklusiivisella toimintamallilla uutta (ITU) -- Inklusiivisuus käsitteenä, Rajakylän nykytilan kuvauksessa ja vaatimusmäärittelyn tuloksena. *Julkaisematon moniste*.
- Niemelä, J. (1999). *Usko, hoito ja toipuminen: Tutkimus kääntymyksestä ja kristillisestä päihdehoidosta*. Helsinki: Stakes.
- Niemelä, J. (2005). Menestyksen tiekartta. *Yhteiskuntapolitiikka*, 70(1), pp. 89-91.
- Niemelä, J. (2011). Hyvien kansalaisten yhteiskunta? Teoksessa Pessi, A. B., & Saari, J. (toim.). (2011). *Hyvien ihmisten maa: auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa*. Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Niemelä, J., & Niemelä, S. (2011). Hyvinvoinnin sivistysstrategia. Teoksessa Pohjola, A., & Särkelä, R. (toim.). (2011). *Sosiaalisesti kestävä kehitys*. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Niemelä, J. (toim.). (2016). Sote sosiaalisen kestävyuden vahvistajana. *Diak Puheenvuoro 2*. Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Niemelä, J. (2019) Järjestöt sote-Suomea rakentamassa. *Kunnallisanalan kehittämissäätiön julkaisu 25*.
- Niemelä, J. & Kivipeltö, M. (2019). Asiakaslähtöinen palvelupolkumalli tulevaisuuden sote-keskusten lähtökohdaksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpäperi 37/2019.
- Niemelä, J. (2020). Ihminen, integraatio ja inklusio – sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen avainsanat. Tulevaisuuden sote-keskus -ohjelman avustilaisuus 3.2.2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Luento.
- Niemelä, S. (2007). *Toteutumattomat oikeudet*. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Pessi, A. B. & Saari, J. (toim.). (2011). Hyvien ihmisten maa: *Auttaminen kilpailuyhteiskunnassa*. Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Pohjola, A., & Särkelä, R. (toim.). (2011). *Sosiaalisesti kestävä kehitys*. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Elsa Keskitalo

YHTEISÖJEN KEHITTÄMISEN LÄHTÖKOHTIA JA MAHDOLLISUUKSIA

Yhteisöllisyys ja paikallisuus liitetään usein yhteen. Yhteisöllä voidaan kuitenkin tarkoittaa alueellisesti rajattua yhteisöä tai yhteiseen intressiin perustuvaa ryhmää. Asuinalue voi muodostaa yhteisön, toisaalta yhteisö voi olla myös internetissä toimiva verkkoyhteisö, uskonnollinen tai etninen yhteisö. Yhteisöjen kehittämistoiminnassa yhteisöllä tarkoitetaan usein alueellisesti rajattua maantieteellistä yhteisöä, esimerkiksi naapurustoa, asuinaluetta tai kaupunginosaa. (Green & Haines 2008, 2–3.)

Yhteiskunnalliset muutokset ovat merkinneet yhteisöjen monimuotoistumista. Globaalit muutokset, kuten kaupungistuminen, talouden vapautuminen ja valtion, markkinoiden ja kolmannen sektorin muuttuvat suhteet ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat yhteisöjen toimintaan (Weil, Reisch & Ohmer 2013). Yhteisöt ovat muutoksessa, mutta yhteisöjen toimintaa voidaan myös edistää ja kehittää. Yhteisöjen kehittämisessä keskeistä on asukkaiden ja kansalaisten osallisuus. ITU-hanke on esimerkki hankkeesta, jonka tavoitteena on ollut kehittää asukkaiden osallisuutta ja asuinyhteisöä Oulun Rajakylässä.

Artikkelin tavoite on jäsentää yhteisökehittämisen teoreettista ja käsitteellistä taustaa historiallisesti ja kansainvälisesti. Analysoin artikkelissa yhteisöjen muuttuvaa merkitystä ja yhteisökehittämisen (*community development*) lähtökohtia ja mahdollisuuksia. Pohdin, mitä yhteisökehittämisellä tarkoitetaan, miten yhteisökehitystä voidaan edistää ja miten asukkaat voivat siihen osallistua. Lähestyn yhteisökehittämistä yhteisössä olevien voimavarojen, en vajeiden näkökulmasta. Pohdin, mitä voimavaralähtöisyydellä tarkoitetaan yhteisökehittämisen yhteydessä ja miten sitä voidaan toteuttaa asuinalueella.

Yhteisöt muutoksessa

Sosiologit alkoivat pohtia yhteisökysymyksiä 1800-luvun lopun suurten yhteiskunnallisten muutosten, teollistumisen ja kaupungistumisen yhteydessä. Pohdittiin, miten laajat muutokset vaikuttivat sosiaalisiin suhteisiin ja yhteisöihin. Jo varhaiset sosiologit Tönnies ja Durkheim pohtivat yhteisön olemusta. Tönnies (1987/1965) erotti yhteisön (*community, gemeinschaft*) yhteiskunnasta (*society, gesellschaft*). Tönniesin mukaan yhteisö perustuu vastavuoroisuuteen, molemminpuoli-

siin siteisiin ja epävirallisiin suhteisiin. Sen sijaan yhteiskunta perustuu virallisiin, muodollisiin suhteisiin ja laajoihin organisaatioihin. Kansalaisyhteiskunta (*civil society*) syntyi yhteisöjen heikentyessä ja eriytyessä sosiaalisen aseman ja luokkien mukaan. (Chaskin 2013, 106.) Nykyään kansalaisyhteiskunta tarkoittaa kolmannen sektorin organisaatioita ja järjestöjä, jotka edistävät kansalaisten osallisuutta ja sosiaalista toimintaa.

Emile Durkheim (1893/1964) erotti mekaanisen ja orgaanisen solidaarisuuden ja teki perustavan eron perinteisen ja modernin sosiaalisen organisoitumisen välillä. Perinteelliselle yhteisölle on ominaista ensisijaiset siteet, kollektiivinen tietoisuus ja korkea sosiaalinen integraatio, modernille yhteisölle erikoistuneet suhteet, eriytynyt työnjako sekä kompleksinen ja erilaistunut sosiaalinen rakenne. 1800-luvun lopulla arvioitiin, että teollisen yhteiskunnan kehitys johtaisi yhteisöjen häviämiseen. Urbanisaatio ja muuttoliike johtivatkin globaalisti naapurustojen eriytymiseen ja sosiaalisiin ongelmiin. (Chaskin 2013, 106-107.) Chicagossa 1900-luvun alussa syntynyt settlementiliike (Addams 1911/2002, ks. Puurunen & Roivainen 2011) pyrki omalta osaltaan etsimään vastauksia näihin modernin yhteiskunnan yhteisöllisiin haasteisiin. Myös jo näissä varhaisissa yhteisöllisen työn käytännöissä etsittiin vastauksia yhteyksien ja paikan suhteeseen.

Yhteisöllä on monia erilaisia ulottuvuuksia. Naapurustot ja asuinyhteisöt eivät ole vain fyysisiä paikkoja, vaan paikkoja, joissa ihmisten välillä on sosiaalisia, toiminnallisia, kulutukseen ja palveluihin liittyviä sekä kulttuurisia yhteyksiä. Yhteisön jäsenyys perustuu jossakin määrin yhteiseen identiteettiin, jaettuihin normeihin sekä konkreettiseen vuorovaikutukseen ja vaihtoon. Nyky-yhteiskunnassa työpaikkojen ja asuinalueiden eriytyminen, lisääntyvät alueellinen liikkuvuus ja uudet kommunikaatiokeinot ovat vapauttaneet asukkaat perinteellisistä alueellisista siteistä ja lisänneet sosiaalisen valinnan mahdollisuuksia. Seurauksena on, että useimmat suhteet eivät perustu maantieteelliseen alueeseen, vaan laajempiin yhteyksiin. (Weil, Gamble & Ohmer 2013.) Kuitenkin alueen asukkaiden matalampi tulotaso vaikuttaa alueelliseen liikkuvuuteen. Jos alueen asukkaiden tulotason on matala ja työttömyys korkea, asukkailla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia liikkua alueen ulkopuolella ja asuinalue yhteisönä on merkityksellisempi kuin se muuten olisi. (mm. Kortteinen & Vaattovaara 2015)

Paikallisyhteisö sosiaalisena yhteisönä voidaan nähdä eri tavoin. Paikallisyhteisö voidaan nähdä modernina maalaiskylänä (*urban village*), jossa suhteet ovat kiinteitä ja perustuvat jaettuihin arvoihin ja sosiaaliseen kiinteyteen, yhteiseen identiteettiin. Esimerkkinä maahanmuuttajien etnisesti yhtenäiset asuinalueet. Toisaalta monet paikallisyhteisöt rakentuvat enemmän sosiaalisen toiminnan ja

osallistumisen kuin yhteisen identiteetin pohjalle. Liittyminen on enemmän väli-neellistä, vapaaehtoista ja voi muuttua elämäntilanteen muuttuessa. Yhteisön jäsenyys on osittaista, ihmiset voivat kuulua moniin yhdistyksiin, verkostoihin ja yhteisöihin. Paikallisyhteisön luonne vaikuttaa luonnollisesti yhteisöllisiin kehittämisstrategioihin. (Chaskin 2013, 109–110.)

Yhteisökehittämisen käsitteistä

Yhteisökehittämisen ja yhteisötyön juuret ovat mm. settlementiliikkeessä, kehitysyhteistyössä ja kansalaisliikkeissä. Yhteisökehittäminen ja yhteisötyö voidaan nähdä osana sosiaalityötä, kansalaislähtöisenä toimintatapana tai yhteisöllisenä kehittämisstrategiana. Yhteisötyöstä käytetään erilaisia käsitteitä eri konteksteissa. Käytetyt käsitteet kuvaavat kielellis-kulttuurisia eroja sekä ideologisia ja strategisia painotuksia, mutta myös päämääriä, joihin pyritään. Tavoitteena voivat olla esimerkiksi sosioekonominen kehitys, palvelujen kehittäminen sekä osallisuus ja vaikuttaminen. (mm. Healy 2012; Turunen 2008.)

Englanninkielisessä kirjallisuudessa yhteisöjen kehittämisestä käytetään yleisimmin käsitteitä: yhteisökehittäminen (*community development*), yhteisöjen organisointi (*community organizing*), yhteisökäytäntö (*community practice*) ja yhteisösuunnittelu (*community planning*). (Weir & Ohmer 2013, 146). Yhteisökehittäminen on käännetty joissakin yhteyksissä yhteiskunnalliseksi kehitystyöksi (ks. Turunen 2008, 48), mutta tässä artikkelissa sillä tarkoitetaan yhteisökehittämistä. Euroopassa käytetään sekä yhteisökehittämisen että yhteisötyön käsitteitä, Pohjoismaissa ja Suomessa yleisimmin yhteisötyön ja yhdyskuntatyön (*community work*) tai yhteisösosiaalityön (*community social work*) käsitteitä. (Brake & Deller 2008; Turunen 2008 ja 2009).

Globaalissa etelässä, esimerkiksi Afrikassa, yhteisökehittäminen on sosiaalityön keskeinen lähestymistapa. Yhteisökehittämisellä edistetään sosiaalis-taloudellista kehitystä ja torjutaan köyhyyttä. USA:ssa ja myös muissa jälkiteollistuneissa maissa yhteisökehittämisen tavoite on parantaa asumista, infrastruktuuria sekä kehittää paikallista yritystoimintaa erityisesti matalan tulotason alueilla. Yhdysvalloissa yhteisökehittäminen organisoi usein paikallisyhdistysten kautta (CDCs, *community development corporations*). (Weil & Ohmer 2013, 144–145; Brake & Deller 2008.)

Suomessa yhteisötyön ja yhdyskuntatyön (*community work*) mallina ovat olleet pohjoismaat ja kohteena paikallisyhteisöt, erityisesti lähiöprojektit. Yhdyskuntatyötä on toteutettu eri nimikkeillä ja eri toimialoilla, aluetyönä, sosiaalityössä, nuorisotoimessa ja opetus- ja kulttuuritoimessa, usein projekteina. (Roivainen 2008, 26-29). Sosiaalityössä rakenteellisella sosiaalityöllä (sosiaalihuol-

tolaki 30.12.2014/1301), viitataan mm. kunnan asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämiseen ja yhteistyöhön järjestöjen kanssa.

Suomessa yhdyskuntatyön leviämiseen ovat keskeisesti vaikuttaneet kolmas sektori, järjestöt ja kirkko kokeilujen ja koulutuksen kautta. (Roivainen 2008, 26). Yhteisötyötä opetetaan sosiaalityön yhteydessä erityisesti Jyväskylän yliopistossa. Diakissa yhteisötyötä voi myös opiskella englanninkielisessä amk-tutkinossa ja yhteisökehittämistä englanninkielisessä Master-ohjelmassa (www.diak.fi). Diakissa on myös kehitetty yhteisötyötä ja yhteisötyön menetelmiä, erityisesti ns. exposure-menetelmää, joka tunnetaan myös CABLE-menetelmänä (Porkka & Pentikäinen 2013; Siirto & Tuuri 2015) sekä toteutettu yhteisön rakentaja-koulutuksia.

Suomessa yhteisötyö tai yhteisöjen kehittäminen ei ole työotteena vakiintunut sosiaalityön menetelmänä eikä laajempaa työotteena. Yhteisölliselle kehittämiselle on kuitenkin tarvetta tilanteessa, jossa alueellinen eriarvoisuus kasvaa, palvelut eriytyvät ja syrjäytymiskehitys on vakava haaste. Tässä artikkelissa yhteisökehittäminen (*community development*) nähdään moniammatillisena kehittämistyönä, jossa asukasosallisuus, alueen tai yhteisön jäsenten osallistuminen on keskeistä. Kehittäminen ei ole ylhäältä-alaspäin kehittämistä, vaan yhteistoiminnallinen prosessi, jossa ammattilaisten rooli on käynnistää, ylläpitää ja fasilitoida kehittämisprosessia.

Yhteisökehittäminen lähestymistapana

Yhteisökehittäminen kohdistuu yleensä alhaisemman tulotason alueille tai alueelle, jotka tarvitsevat erityispanostusta. Yhteisökehittäminen on suunnitelmallinen lähestymistapa vahvistaa yhteisöjen myönteistä kehitystä ja muutosta, elintasoja ja hyvinvointia. (Weil & Ohmer 2013, 144–145; Haines 2014, 46.) Yhteisökehittämisen tavoite on vahvistaa yhteisön kykyä tunnistaa muutostarpeita ja toteuttaa yhteisiä tavoitteita. Usein työskennellään pienten ryhmien kanssa tietyssä paikassa. Tavoite on edistää asukkaiden osallistumista ja toimintavalmiuksia. (Healy 2012, 171.)

Tavoite on vahvistaa yhteisön voimavaroja ja resursseja. Voimavarat voivat olla taitoja ja osaamista, joita yksilöillä, yhdistyksillä ja instituutioilla on. (Green & Haines 2008; Kretzman & McKnight 1993, 47; Kretzman 2010.) Voimavarat voidaan nähdä yhteisön fyysisenä, inhimillisenä ja sosiaalisena pääomana. Fyysinen kattaa rakennetun ympäristön, kuten tiet, rakennukset, infrastruktuurin sekä luontoresurssit. Inhimillinen pääoma koostuu yhteisön jäsenten tiedoista ja taidoista, esim. koulutustasosta, terveydestä ja ammatillisista taidoista. Sosiaalinen pääoma viittaa ihmisten väliin aktiivisiin yhteisöllisiin suhteisiin. Sosiaali-

nen pääoma koostuu luottamuksesta, normeista, jaetuista arvoista ja sosiaalisista verkostoista. Yhteisökehittämisen rakentuu sosiaalisen pääoman varaan ja yhteisökehittäminen myös edistää sosiaalisen pääoman kasvua. (Green & Haines 2008; Haines 2014, 47–48.)

Sosiaalinen pääoma koostuu virallisista ja epävirallisista instituutioista ja organisaatioista, verkostoista ja siteistä, jotka sitovat ihmisiä yhteen. Sosiaalinen pääoma voi olla virallista ja epävirallista, vahvaa tai heikkoa. Viralliset suhteet syntyvät virallisten organisaatioiden kautta ja nähdään heikoiksi siteiksi. Epäviralliset suhteet syntyvät henkilökohtaisten suhteiden varaan ja niitä pidetään vahvoina suhteina. Luottamukselliset ja vastavuoroiset sosiaaliset verkostot merkitsevät pääomaa, josta voi olla hyötyä laajemmin. (Coleman 1988; Putnam 2000; Haines 2014, 48.)

Sosiaalisen pääoman käsite on saanut paljon huomiota, mutta sitä on myös kritisoitu oletuksesta, että sosiaalisten suhteiden vaikutukset olisivat aina myönteisiä. Riippuen kontekstista sosiaalisella pääomalla voi olla sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia. (Chaskin 2013, 107–108). Suomessa esimerkki sosiaalisen pääoman vaikutuksista on Pohjanmaan ruotsinkielisen alueen kiinteisen sosiaalisten suhteiden myönteinen vaikutus terveyteen ja elinikään (Hyypä 2002).

Yhteisökehittäminen koostuu perinteellisesti neljästä prosessista: kehittämisestä, organisoinnista, suunnittelusta ja muutokseen tähtäävästä toiminnasta. (Weil ym. 2013, 10–12). Yhteisökehittämisen kirjo on laaja ja se saa erilaisia muotoja eri puolilla maailmaa. Yhteisökehittämisen lähestymistapana on kokonaisvaltainen, se yhdistää menetelmiä inhimillisestä, sosiaalisesta, taloudellisesta ja kestävästä kehityksestä, ja perustuu vahvaan voimaantumisen/voimaannuttamisen (*empowerment*) painotukseen. (Weil & Ohmer 2013, 144–145).

Lähtökohtana yhteisöjen kehittämisessä on 'yhteisö tilana ja paikkana'. Useimmilla ihmisillä sosiaaliset suhteet eivät määräydy paikallisesti eikä paikallisyhteisö ole tärkein sosiaalisten suhteiden määräytymisperuste. Paikallisyhteisö antaa kuitenkin mahdollisuuden suhteisiin, jota kautta saadaan informaatiota, apua, palveluja ja jota kautta on mahdollista päästä laajempiin yhteyksiin ja verkostoihin.

Voidaan puhua kognitiivisista kartoista (*cognitive maps*), jotka ohjaavat ihmisten vuorovaikutusta välittömän ympäristön kanssa. Kognitiivisia kartoja määrittävät alueen fyysiset elementit, kadut, puistot, bussireitit sekä sosiaaliset ja toiminnalliset elementit, kuten ikärakenne, instituutioiden läheisyys sekä turvallisuuden/turvattomuuden kokemukset. Muita määrittäviä tekijöitä ovat aktiviteetit, mitä alueella voi tehdä, sosiaalisten suhteiden paikat, instituutioiden jäsenyydet ja alueellinen identiteetti. Paikallinen integroituminen on myös riippuvainen asuk-

kaiden suhteesta laajempaan yhteisöön. Ihmiset, joilla on vähemmän siteitä laajempaan yhteisöön, esim. vanhukset, lapset ja nuoret, vähemmistöt, pienituloiset ja vähemmän koulutetut, ovat enemmän sidoksissa välittömään ympäristöön. (Chaskin 2013,110–111.)

Ihmisten kognitiivisten karttojen lisäksi yhteisön rajoja määrittävät myös yritykset, asunto-osakeyhtiöt, kaupalliset palvelut, julkiset palvelut ja kaupunkisuunnittelu sekä poliittiset päätökset. Alueen määrittely voi myös määrittäytyä eri perusteilla ja tavoilla, esim. koulupiirit, vaalipiirit ja terveyskeskusalueet voivat muodostua erilaisin perustein, mikä vaikuttaa oleellisesti yhteisöjen kehittämiseen. Sosiaali- ja terveyspalvelujen organisointi ja työnjako julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välillä vaikuttaa luonnollisesti asukkaiden hyvinvoinnin edellytyksiin. Paikallisten ja kansallisten tekijöiden lisäksi yhteisöjen kehittämismahdollisuuksiin vaikuttavat myös globaalit tekijät, jotka näkyvät taloudellisissa suhdanteissa, maahanmuutossa sekä yritysten sijoittumisessa. Toimintaympäristön muutoksista johtuen yhteisöjen kehittäminen saa erilaisia muotoja. (Chaskin 2013, 111, 115–117.)

Yhteisöjen kehittämisessä erotetaan usein konsensus- ja konfliktilähestymistavat (Rothman 2001, Alinsky 1971, ks. Weil & Ohmer 2013,147–148). Konsensuslähestymistavassa pyritään rakentamaan kumppanuutta eri ryhmien ja sektoreiden välille yhteisön sisällä ja yhteisöjen ulkopuolelle. Konfliktilähestymistapa perustuu oletukseen, että yhteiskunta on jakaantunut etuoikeutettuihin ja marginaalisessa asemassa oleviin ja, että niiden välillä, joilla on valtaa (*the haves*) ja niiden välillä, joilla on vähemmän valtaa (*the have-nots*) on sisäänrakennettu konflikti. Konfliktilähestymistavassa pyritään voimakkaaseen sosiaaliseen muutokseen, jolla voidaan vastata eriarvoisuuteen ja huono-osaisuuteen. Aluelähtöinen yhteisökehittäminen on yleensä konsensustyyppistä (Rothman 2001, ks. Healy 2012, 174.)

Kehittäminen ja kasvu rinnastetaan usein toisiinsa. Kasvu, joka ei hyödytä yhteisöä, ei kuitenkaan ole yhteisökehittämistä. Esimerkkinä kasvusta on metsäteollisuuslaitos, joka sijoittuu metsästä riippuvaiselle alueelle, mutta ei käytä alueen resursseja kestäväällä tavalla. Samoin alueelle sijoittuva uusi yritys, jossa valtaosa sen työntekijöistä tulee alueen ulkopuolelta, kuvastaa kasvua, mutta ei hyödytä yhteisöä. (Green & Haines 2008, 4–5.)

Voimavaralähtöinen yhteisökehittäminen

Yhteisökehittämisessä voidaan erottaa perinteellinen, tarvelähtöinen lähestymistapa ja voimavaralähtöinen lähestymistapa. Voimavaralähtöinen yhteisökehittäminen (*asset-based community development*, ABCD) on omaksunut monia

elementtejä konsensuslähestymistavasta (Healy 2012, 174). Lähtökohtana on, että jos halutaan kestävää yhteisökehittämistä, sen tulee rakentua yhteisössä oleville suhteille ja resursseille. Voimavarat ovat yhteisön yksilöiden, yhdistysten ja instituutioiden taitoja ja kykyjä. Voimavaralähtöinen yhteisökehittäminen myös edistää ylisektoristen suhteiden kehittämistä, esimerkiksi alueellisten yhdistysten, koulujen ja yritysten yhteistyötä. (Kretzmann & McKnight 1993,3, 25; Green & Haines 2008, 7.)

Keskittyminen voimavaroihin, ei tarpeisiin ja puutteisiin, merkitsee muutosta perinteelliseen työotteeseen. Perinteellisessä työotteessa lähdetään tarvekartoituksesta, jossa selvitetään yhteisön ongelmia ja tarpeita. Yleensä ongelmia on helppo löytää, esimerkkinä korkea työttömyys, palvelujen puute tai puutteelliset palvelut. Monet niistä on kuitenkin liian laajoja tai ylivoimaisia yhteisön ratkaistavaksi. Voimavaralähtöinen yhteisökehittäminen ei merkitse tarpeiden unohtamista ja niiltä silmien sulkemista, mutta korostaa vahvuuksien ja resurssien tunnistamista yhteisöjen kehittämisessä. Kun keskitytään tarpeisiin, resurssit, joiden varaan muutos rakentuu, voivat jäädä huomiotta. Kun keskitytään vahvuuksiin, yhteisön jäsenet huomaavat ne ja alkavat kehittää niitä enemmän. (Green & Haines 2008, 7–10; Kretzmann 2010.)

Voimavaroja voidaan kartoittaa (*asset-mapping*) tietoisesti. Voimavaroja on erilaisia: fyysisiä, inhimillisiä, sosiaalisia, ympäristöllisiä, poliittisia ja kulttuuriin liittyviä. Voimavarat merkitsevät yhteisölle pääomaa. Lähtökohtana on, että yhteisössä on usein käyttämättömiä voimavaroja. Yhteisökehittämisessä näitä resursseja pyritään saamaan esille ja käyttöön yhteisön hyväksi. Oletuksena on, että kehityksen esteenä on monia institutionaalisia tekijöitä, joihin ei voida vaikuttaa yksilöllisellä toiminnalla, vaan ne edellyttävät yhteisölähtöistä toimintaa. (Green & Haines 2008, 10–12.)

Yhteisökehittämisessä voidaan edetä vaiheittain. Ensimmäinen vaihe on tunnistaa yksilöiden, organisaatioiden ja instituutioiden voimavaroja. Lähtökohta on, että kaikilla ihmisillä on annettavaa yhteisölle, myös nuorilla, senioreilla ja esimerkiksi vammaisilla. Työmarkkinataitojen ja työkokemusten lisäksi yhteisön voimavaroja ovat esimerkiksi vapaaehtoisuustyöaktiivisuus, harrastukset ja huolenpito naapureista. (Kretzman ja McKnight 1993.)

Yhdistykset ja organisaatiot voivat edistää voimavarojen käyttöön saamista. Yhdistykset voivat olla sekä virallisia että epävirallisia organisaatioita. Viralliset organisaatiot ovat yleensä näkyviä, epäviralliset näkymättömämpiä. Erilaisia resursseja ja voimavaroja voidaan kartoittaa kyselyillä pyytämällä ihmisiä nimeämään, missä organisaatioissa ja yhdistyksissä he ovat jäseninä ja toimivat. Tällainen pe-

ruskartoitus helpottaa tunnistamaan organisaatiot, joiden avulla voidaan kerätä tarkempaa yhteisön toimintaa koskevaa tietoa. (Green & Haines 2008, 12.)

Yhteisölliset instituutiot, kuten koulut, sairaalat ja kirjastot ovat potentiaalisia, tärkeitä resursseja yhteisökehittämisessä. Ne tuottavat palveluita ja työllistävät ihmisiä ja niillä on myös tiloja, joissa voi järjestää tapahtumia. Voimavarojen kartoituksen jälkeen yhteisötyöntekijät pyrkivät rakentamaan suhteita, joiden avulla voi toteuttaa yhteisöllisiä tavoitteita. Voimavarojen ja paikallisten resurssien hyödyntäminen edellyttää yhteisön laajaa tukea. Lähtökohtana on, että paikallisten resurssien saaminen käyttöön on edellytys myös ulkopuolisen avun saamiselle. (Green & Haines 2008, 12; Haines 2014, 47–48.)

Voimavaralähtöisyys pyrkii rakentamaan olemassa olevien resurssien ja vahvuuksien varaan ja etsimään innovatiivisia tapoja, kuinka saada ulkopuolisia resursseja näiden päälle. (Green & Haines 2008, 12–13). Yhteisökehittämistä voidaan toteuttaa itseavun fasilitointina, teknisen avun tarjoamisena tai konfliktien ratkaisussa (Green & Haines 2008, 15–17), sosiaalisessa kehittämisessä sekä palvelujen suunnittelussa (Weil ym. 2013, 148). Voimavaralähtöisyyttä on kritisoitu siitä, että se unohtaa yhteisöjen valtasuhteet ja ristiriidat. Toisaalta, jos lähtökohtana ovat ongelmat ja tarpeet, yhteisö voi tulla riippuvaiseksi ulkopuolisista asiantuntijoista ja avusta, eivätkä omat voimavarat tule käyttöön.

Yhteisökehittämisen prosessi ja asukkaiden osallisuus

Yhteisökehittämisen ideaaliprosessi alkaa organisoinnista ja visioimisesta ja etenee suunnitteluun, toimeenpanoon ja arviointiin. Käytännössä prosessi on usein sekavampi ja epäjohdonmukaisempi. Monet vaiheista jatkuvat koko kehittämisprosessin ajan ja jotkut vaiheet voivat viedä enemmän aikaa kuin toiset. Yhteisöt ovat myös erilaisia, mikä heijastuu prosessiin. Käytännössä organisointi tarkoittaa avainryhmän saamista mukaan ratkaisemaan tiettyä ongelmaa. Se voi tapahtua toimintakampanjoiden kautta tai kehittämisprosessina. Organisoinnissa on useita toimintamalleja. Kehittämismalleista suosituin on ns. Alinskyn malli, jossa ammattilainen organisoii toimintaa alueen organisaatioiden kanssa yhteistyössä. Vaihtoehtoinen malli perustuu enemmän alueen asukkaiden aktiivisuuteen ja intresseihin. (Haines 2014, 49.)

Visioinnissa usein kehitellään ensin erilaisia vaihtoehtoisia tulevaisuuden visioita. Ideana on koota laaja ryhmä yhteisön asukkaita, yhdistyksiä ja instituutioita yhteen ja muodostaa konsensus yhteisön tulevaisuuden visiosta. Vision pohjalta voidaan laatia toimintasuunnitelma, jolla kohti visiota voidaan edetä. Visiointiprosessi täytyy olla asukkaiden kannalta mielekäs ja tehokas, jotta asukkaat va-

paahtoisesti antavat siihen aikaa ja jotta se johtaa tuloksiin. Visioinnissa voidaan käyttää erilaisia osallistumistekniikoita, kuten aivoriihi, SWOT jne. Suunnittelu-vaiheessa kerätään yhteisöä koskevaa aineistoa, jotta voidaan ymmärtää yhteisön tilannetta. Vahvuuksien kartoituksen kautta opitaan, mitä resursseja yhteisössä on käytössä. (Haines 2014, 49–51.)

Toiminta ja suunnitelmien toimeenpano vasta tuottavat tuloksia. Silloin yksilöt ja organisaatiot ovat tunnistaneeet vahvuuksia ja saavuttaneet yhteisen ymmärryksen tulevaisuudesta ja sopineet toimista, miten sinne päästään. Toimintasuunnitelmat yleensä sisältävät erilaisia toimintoja, jotka on tarpeen toteuttaa, jotta tavoitteisiin päästään. Toimintasuunnitelma tulee sovittaa tilanteeseen ja toimintaympäristöön. Jatkuvassa monitoroinnissa on tärkeää tunnistaa, miten prosessi on edennyt, ja tehdä tarvittavia muutoksia, eikä päästää tilannetta hallinnasta. Arviointi tapahtuu yleensä projektin jälkeen, jolloin arvioidaan välittömiä ja suoria tuloksia sekä pitkän tähtäimen tuloksia. Vaikutukset ovat usein pitkän tähtäyksen tavoitteita, kuten elämänlaatu ja tulotaso, joita on haastavaa mitata ja yhdistää suoraan tiettyyn toimintaan. (Haines 2014, 51–52.)

Yhteisökehittäminen on mitä suurimmassa määrin yhteisökehittämistä. Yhteisökehittäminen rakentuu asukkaiden ja kansalaisten mukanaolon ja osallistumisen perustalle. Oletuksena on, että paikalliset asukkaat tukevat projektia, johon he ovat osallistuneet ja voineet vaikuttaa, mikä myös tukee sen onnistumisen mahdollisuuksia. Asukkailla on myös tieto yhteisön resursseista ja vahvuuksista. Paikallisilla organisaatioilla ja yhdistyksillä, esimerkiksi asukas-yhdistyksillä, on suuri merkitys yhteisökehittämisessä. (Green & Haines 2008, 13–15.)

Asukkaiden osallistuminen tulisi näkyä eri tasoilla: suunnittelussa, päätöksenteossa, toiminnassa ja arvioinnissa. Tiedottaminen tai konsultaatio eivät vielä ole osallistumista, vaan osallistuminen tarkoittaa päätöksentekoon ja toimintaan osallistumista. (Cornwall 2011; Weil & Ohmer 2013, 147.) Asukkaille osallistuminen on mielekästä silloin, kun sitä kautta voidaan vaikuttaa päätöksentekoon ja tuntea omistajuutta tuloksia kohtaan. Osallistumista voidaan edistää osallistavilla tutkimus- ja kehittämistyön menetelmillä (Gamble 2013; Leavy 2017, ks. myös Keskitalo 2015), esimerkkinä toimintatutkimukselliset menetelmät (Reason & Bradbury 2008) sekä yhteisökehittämisen ja yhteistuotannon menetelmät (Banks ym. 2019). Yhteisökehittämisessä voidaan hyödyntää erilaisia kehittämisfoorumeita, tiloja ja digitaalisia sovelluksia. Yhteisökehittäminen ja osallistavat menetelmät tuovat eri toimijoita yhteen, jolloin on mahdollisuus löytää uusia ratkaisuja sekä yksityisen että julkisen sektorin haasteisiin (Pestoff 2012).

Yhteisökehittämisen mahdollisuuksia

Suomessa ja muissa pohjoismaissa on pitkä paikallisdemokratian perinne. Asukkaat vaikuttavat vaalien kautta valitsemalla edustajansa kunnanvaltuustoihin poliittisten puolueiden nimeämistä ehdokkaista. Tämä on edelleen tärkeä kansalaisosallistumisen muoto. Kaupungit ja kunnat ovat kuitenkin laajoja kokonaisuuksia ja alueet erilaisia. Vakiintuneen kunnallisdemokratian rinnalla myös meillä tarvitaan yhteisökehittämistä. ITU2-hanke on hyvä esimerkki yhteisökehittämisestä, jossa kehitetään asuinalueen toimintaa ja palveluita yhdessä kaupungin, muiden toimijoiden ja asukkaiden kanssa.

Yhteisökehittämisessä on tärkeää toimia suorassa yhteistyössä alueen asukkaiden kanssa ja alueella. Haastavaa on saada asukkaita mukaan ja muodostaa ydinryhmä, joka edistää asioiden toteutumista. Projekti ja/tai ulkopuolinen työntekijä on usein tärkeä alullepanija ja toimintaa ylläpitävä tekijä, joihin kuntien kannattaa panostaa. Käytännössä yhteisökehittämisen kohteena ovat alueet, joilla on erilaisia sosiaalisia tai taloudellisia kehittämishaasteita. Tästäkin huolimatta yhteisökehittämisen lähestymistavaksi kannattaa valita alueen voimavarat. Voimavaralähtöisyys voi käynnistää myönteisen kehittämisprosessin, joka muuttaa käsitystä alueesta ja voimaannuttaa asukkaita. Myönteinen kehitys, joka perustuu alueen voimavaroille, on todennäköisesti kestävämpi kuin ongelmalähtöinen lähestymistapa.

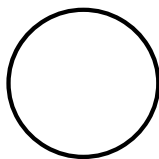
LÄHTEET

- Banks, S., Hart, A., Pahl, K. & Ward, P. (eds.) (2019) Co-producing research. A community development approach. Bristol: The Policy Press.
- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loic (1995) Refleksiiviseen sosiologiaan. Tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta. Joensuu University Press, Joensuu.
- Brake, R., Deller, U. (2008). Community Development – A European Challenge. Opdalen, Germany: Barbara Budrich.
- Chaskin, R. J. (2013). Theories of Community. Teoksessa M. Weil, M. Reisch & M.L. Omer, (eds.) 2013. The Handbook of Community Development Practice. Thousand Oaks, California: Sage, 105–121.
- Coleman, J. S. (1988) Social capital in creation of human capital. American Journal of Sociology 94, 95–120.
- Cornwall, Andrea (2011). The Participation Reader. London: Zedbooks.
- Gamble, D. N. (2013). Participatory Methods in Community Practice. Teoksessa M. Weil, M. Reisch, & M.L. Ohmer (eds.) 2013. The Handbook of Community Development Practice. Thousand Oaks, California: Sage, 327–343.
- Green, G. P. & Haines, A. (2008). Asset Building & Community Development. (2.painos). Thousand Oaks, California: Sage.

- Haines, A. (2014). Asset-Based Community development. Teoksessa R. Phillips & R. Pittman (eds.) *An introduction to community development*. New York: Routledge, 44–56.
- Healy, K. (2012). *Social Work Methods and Skills. The Essential Foundations of Practice*. Houndmills, Basigstoke: Palgrave Macmillan.
- Hyypä, M. (2002). *Elinvoimaa yhteisöistä*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Keskitalo, E. (2015). Osallistava tutkimus ja kehittäminen ylempien ammattikorkeakoulututkimusten TKI-toiminnan viitekehyksenä. Teoksessa R. Gothoni, S. Hyväri, M. Kolkka & P. Vuokila-Oikkonen. (toim.). *Osallisuutta, oppimista ja arviointia. Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 191–205.
- Kortteinen, M. & Vaattovaara, M. (2015). Segregaation aika. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (2015):6, 562–574.
- Kretzmann, J. P. (2010). Asset-based strategies for building resilient communities. Teoksessa Reich, J.W., Zautra, A.J. & J. S. Hall (toim.). *Handbook of adult resilience*. New York: Guilford Press, 484–495.
- Kretzmann, J.P. & McKnight, J.L. (1993). *Building Communities from the Insider Out: A Path Toward Finding and Mobilizing a Community's Assets*. Chicago, IL: ACTA Publications.
- Leavy, P. (2017). *Research Design. Quantitative, Qualitative, Mixed Methods, Art-Based, and Community-Based Participatory Research Approaches*. New York: The Guilford Press.
- Pestoff, V. (2012). Co-production and Third Sector Social Services in Europe: Some Crucial Conceptual Issues. Teoksessa V. Pestoff, T. Brandsen & B. Verschuere (eds.) *New Public Governance, the Third Sector and Co-production*. New York: Routledge, 13–34.
- Porkka, J. & Pentikäinen, M. (toim.) (2013). *Community of the Future. Challenges and New Approaches to the Community Based Social Work and Diaconia from the CABLE Approach*. Helsinki: Diaconia University of Applied Sciences.
- Puurunen, P. & Roivainen, I. (2011). Jane Addams, setlementityön ja kansalaiskeskeisen sosiaalityön uranuurtaja. Teoksessa: P.T. Ruuskanen, K. Savolainen & M. Suonio (toim.). *Toivo sosiaalisessa. Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä*. Oy Unipress Ab, 15–38.
- Putnam, R. D. (2000) *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Roivainen, I. (2008). Onko yhdyskuntatyö katoamassa suomalaisessa sosiaalityöstä? Teoksessa I. Roivainen, M. Nylund, R. Korkiamäki & S. Raitakari (toim.) *Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 25–42.
- Siirto, U. & Tuuri, K. (2015). Yhteisötyön menetelmät sosiaalialalla. Teoksessa P. Näkki & T. Sayed (toim.) *Asiakastyön menetelmiä sosiaalialalla*. Helsinki: Edita, 127–141.
- Turunen P. (2008). Muuttuva yhdyskuntatyö osana Pohjoismaista sosiaalityötä. Teoksessa I. Roivainen, M. Nylund, R. Korkiamäki & S. Raitakari (toim.) *Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 43–59.
- Turunen, P. (2009). Nordic Community Work in Transition. Teoksessa Strand Hutchinson, G. (eds.). *Community Work in the Nordic Countries: New Trends*. Oslo: Universitetsforlaget, 38–63.
- Weill, M. Gamble, D.N. & Ohmer, M.L. (2013). Evolution, Models, and the Changing Context of Community Practice. Teoksessa M. Weil, M. Reisch & M.L. Ohmer, (eds.). *The Handbook of Community Development Practice*. Thousand Oaks, California: Sage, 167–193.
- Weil, M., Ohmer, M.L. (2013). Applying Practice Theories in Community Work. Teoksessa M. Weil, M. Reisch & M.L. Ohmer, (eds.). *The Handbook of Community Development Practice*. Thousand Oaks, California: Sage, 123–162.
- Weil, M., Reisch, M. & Ohmer, M.L. (2013) Introduction: Contexts and Challenges for 21st Century Communities. Teoksessa M. Weil, M. Reisch & M.L. Ohmer, (eds.). *The Handbook of Community Development Practice*. Thousand Oaks, California: Sage 3–25.

Pasi Laukka

OULUN OSALLISUUSMALLI – VUOROVAIKUTUS JA YHTEISÖT OVAT OULUN VETOVOIMATEKIJÖITÄ

sallisuus ja vaikuttaminen lainsäädännössä Perustuslaki, hallintolaki ja kuntalaki ohjaavat myös Oulun kaupungin toimintaa. Niissä määritetään keskeinen perusta osallisuudelle, vaikuttamiselle ja vuorovaikutukselle kunnassa. Perustuslaissa (14 §) säädetään yleisistä vaali- ja osallistumisoikeuksista. Sen mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon. Perustuslain (20 §) mukaan julkisen vallan tulee myös pyrkiä turvaamaan jokaisen mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon.

Hallintolaki määrittelee hyvän hallintotavan ja velvoittaa julkista hallintoa huomioimaan hyvän hallinnon perusteet kaikissa toiminnoissaan. Lakiin kuuluvat muun muassa hallinnon oikeusperiaatteet, jotka ohjaavat viranomaisen päätösharkintaa ja asioiden käsittelyä. Myös vuorovaikutuksen kannalta tärkeitä hallinnon osa-alueita ovat Oulun kaupungin avoimen hallinnon suunnitelmasa 2018–2019 mainitut kaikkien osallisuus, selkeä kieli, tiedon ja päätöksenteon avoimuus sekä palveluiden saavutettavuus ja esteettömyys. Hyvään päätösvalmisteluun kuuluu aina kuntalaisten kuuleminen ja/tai asiakaslähtöisyys, aktiivinen tiedottaminen sekä vankan tietopohjan rakentaminen tukemaan päätöksentekoa.

Kuntalaissa säädetään kunnan kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksista. Uusitun kuntalain 37 §:n mukaan jo kuntastrategiassa tulee huomioida osallisuus- ja vaikuttamismahdollisuudet. Kuntalain 22 §:n mukaan kunnan asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan. Valtuuston on pidettävä huolta monipuolisista ja vaikuttavista osallistumisen mahdollisuuksista. Kuntalaissa (23 §) säädetään myös kunnan asukkaan aloiteoikeudesta. Kunnan asukkaalla sekä kunnassa toimivalla yhteisöllä ja säätiöllä on oikeus tehdä aloitteita kunnan toimintaa koskevista asioista. Aloitteen tekijälle on lisäksi ilmoitettava aloitteen johdosta suoritettujen toimenpiteiden. Kuntalain mukaan kunnan tulee myös asettaa nuorisovaltuusto 26 §, vanhusneuvosto 27 § ja vammaisneuvosto 28 §.

Viestintä vuorovaikutuksen varmistajana

Tärkeää vuorovaikutuksen kannalta on kuntalain viestintää koskeva pykälä (29 §). Sen mukaan kunnan toiminnasta on tiedotettava asukkaille, palvelujen käyttäjille, järjestöille ja muille yhteisöille. Kunnan tulee lisäksi antaa riittävästi tietoja kunnan järjestämistä palveluista, taloudesta, kunnassa valmistelussa olevista asioista, niitä koskevista suunnitelmista, asioiden käsittelystä, tehdyistä päätöksistä ja päätösten vaikutuksista. Kunnan on myös tiedotettava, millä tavoin päätösten valmisteluun voi osallistua ja vaikuttaa. Viestinnässään kunnan tulee käyttää selkeää ja ymmärrettävää kieltä ja ottaa huomioon kunnan eri asukasryhmien tarpeet.

Vuorovaikutuksen ja osallisuuden painottuminen nykyisessä kuntatyössä heijastelee suurempia muutoksia yhteiskunnassa. Taustalla olevia syitä ovat esimerkiksi demokratia-käsitteen moninaistuminen ja Suomen kuntatasolla tapahtuneet monet muutokset. Demokratian käsite on laajentunut kattamaan perinteisen, edustuksellisuuden ja äänestämiseen keskittyvän demokratian lisäksi muitakin osallisuuden muotoja kuten erilaiset arkisen osallistumisen tavat ja keskusteleavan demokratian (deliberatiivinen demokratia). Myös aiemmin aliedustettujen väestöryhmien arkisen kokemustiedon merkitystä vaikkapa palvelujen kehittämistyössä arvostetaan aiempaa enemmän tutkimustiedon ja viranomaistiedon ohella.

Keskeinen kunnallinen päätöksenteko toteutuukin edelleen edustuksellisen demokratian puitteissa, mutta se ei enää yksin vastaa kansalaisten osallistumisen ja vaikuttamisen tarpeisiin. Kansalaiset vaikuttavat äänestämisen, puolueiden ja järjestöjen lisäksi uusia kanavia pitkin. Esimerkiksi epämuodollisesti organisoitunut kansalaistoiminta ja kansalaisaktivismi eri muodoissaan kasvavat. (Valtiovarainministeriö 2017: 9.) Vuorovaikutus ja kuntalaisten osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuudet kietoutuvat tiiviisti toisiinsa. Vuorovaikutusta kehittämällä parannetaan kuntalaisten osallisuutta päätöksentekoon ja muita vaikuttamisen mahdollisuuksia.

Kunnan vuorovaikutussuhteet voi jakaa kuntalaisen ja kuntaorganisaation välisiin, kunnan ja sen sidosryhmien välisiin sekä kunnan eri toimialojen välisiin suhteisiin. Toimiva vuorovaikutus on ratkaisevan tärkeää kunnan menestymisen kannalta. Uusia näkökulmia, linjauksia, ratkaisuja ja päätöksiä kehitetään vuorovaikutuksessa. Myös käytäntöjen ja järjestelmien tuloksellisuus perustuu pohjimmitaan toimivaan vuorovaikutukseen. Kuntalaisilla voi olla kokemusperäistä tietoa kuntapalveluiden toimivuudesta ja kehittämismahdollisuuksista. Kunnan asiantuntijat puolestaan tuntevat eri toimialojen ja tehtävien sisällöt. Kun vuorovaikutus toimii, kunta kykenee ratkaisemaan ja toteuttamaan hankalia ja monimutkaisiakin prosesseja ja muutoksia.

Vuorovaikutuksen merkitys ja tavat Oulussa

Oulussa vuorovaikutusta kehittämällä vahvistetaan kuntalaisten ja sidosryhmien osallisuutta ja vaikuttamisen mahdollisuuksia. Vuorovaikutuksen ja osallisuuden kehittäminen Oulussa perustuu kaupunkistrategiaan 2026. Strategiassa osallisuus näkyy vetovoimaisena Ouluna, joka mahdollistaa ihmisten kohtaamisen ja yhteisöllisen toiminnan. Toimivat osallistumiskeinot ovat merkittäviä yhteisöllisyyden ja yhteisöllisen toiminnan vahvistamisessa. Oulun kaupunki hakee kaupunginvaltuuston Suomi 100 -juhlapäätöksen mukaisesti Euroopan kulttuuripääkaupungin asemaa vuodeksi 2026. Oulu2026 on vuorovaikutteinen hanke, joka koskettaa nyt ja tulevaisuudessa jokaista oululaista ja naapurikuntien asukkaita.

Oulun kaupungissa vuorovaikutus on arvostavaan kohtaamiseen perustuvaa tasavertaista dialogia. Hyvä vuorovaikutus eri toimijoiden välillä edellyttää laaja-alaista sitoutumista ja vastuullista toimintaa. Oulussa niin viranhaltijoilla, luottamushenkilöillä kuin kaupungin henkilöstölläkin on tahto reiluun vuorovaikutukseen ja yhteisöllisyyden luomiseen yhdessä kuntalaisten kanssa. Kaikesta ei tarvitse olla samaa mieltä, mutta erilaiset näkökulmat huomioidaan ja perustellaan avoimesti. Kaikki pelaajat tarvitaan saman pöydän ääreen, jotta voidaan saavuttaa tuloksia, jotka palvelevat kaikkia osapuolia. Kyse on myös toisen osapuolen kunnioituksesta ja arvostuksesta. Oikea asenneilmasto on ratkaisevassa roolissa, miten vuorovaikutus onnistuu ja millaisia tuloksia saamme aikaan. Edustuksellinen demokratia ja suora demokratia tarvitsevat toisiaan.

Kuntalaisilla ja sidosryhmillä on jo monia mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa kaupungin toimintaan. Kaupunki tekee osallisuus- ja vaikuttamistyötä useissa kanavissa sekä digitaalisesti että perinteisin menetelmin. Yhdenvertaisen digitaalisen vuorovaikutuksen edistämisessä tulee palveluiden kehittämisessä huomioida saavutettavuusdirektiivi. Vapaaehtoinen toiminta on osallisuutta ja vaikuttamista omaan ja kanssaihminen hyvinvointiin. Vapaaehtoistyötä voi tehdä kuka tahansa kykyjensä, aikataulunsa ja voimavarojensa mukaan joko järjestöissä tai omaehtoisesti. Vapaaehtoistoimintaa on esimerkiksi tapahtumien järjestäminen tai niihin osallistuminen. Kuntalainen voi myös harjoittaa omaehtoista kaupunkiaktivismia esimerkiksi pop up -tapahtumia järjestäen. Kaupunkiaktivismi tarkoittaa kansalaisten itse organisoimaa omaehtoista yhteistoimintaa, joka tapahtuu yleensä järjestötoiminnan ulkopuolella.

Alueellinen osallisuus

Alueellinen osallisuus on maantieteellisesti laajassa Oulussa tärkeää. Parhaillaan uudistumassa oleva alueellisen osallisuuden malli kokoa keskeiset toimijat kau-

pungin eri alueilla tekemään yhteistyötä. Kuntalaiset voivat vaikuttaa oman asuin-alueensa ja koko kaupungin yhteisiin asioihin alueellisissa asukasilloissa, jotka kokoontuvat säännöllisesti 18:lla alueella. Asukasilloissa käsitellään ajankohtaisia asioita, annetaan lausuntoja, tehdään kannanottoja sekä järjestetään tiedotus- ja kannanottotilaisuuksia. Osana uutta osallisuusmallia tullaan järjestämään asukasilojen lisäksi aluefoorumeita. Aluefoorumeissa käsiteltävät aiheet koskettavat laajemmin koko aluetta. Ensimmäiset aluefoorumit järjestettiin lokakuussa 2019 ja niissä käsiteltiin Oulun kaupungin talousarviota 2020. Tilaisuuksia on neljä. Kaupungin ylin johto oli vastaamassa alueellisten tilaisuuksien kysymyksiin reaaliaikaisesti Oulun kaupungin Facebookissa. Tilaisuudet toteutettiin yhtä aikaisesti neljällä alueella: Ritaharjussa, Kaakkurissa, Jäälissä ja Oulun teatterilla, jonne toimialajohto oli kokoontunut. Kuntalaiset ja luottamushenkilöt työskentelivät yhdessä. Etsittiin vaihtoehtoisia toimintatapoja hakea säästöä sekä mistä saataisiin lisää tuloja. Puntarissa olivat myös investoinnit. Aluetilaisuuksien aikaansaannokset esiteltiin heti kaupunginhallituksen budjettiriihessä ja ne otettiin mukaan talousarvioprosessin suunnitteluun. Tätä toimintatapaa Oulussa edelleen kehitetään ja jalostetaan. Osallisuus kuuluu meille kaikille, ja on taattava yhdenvertaiset toimintatavat tulla kuulluksi. Oulussa ei riitä, että toteutamme minimin eli kuulemisvelvoitteen. Me haluamme aidosti kuunnella ja olla dialogissa kuntalaisten kanssa. Olemme matkan alussa, mutta valittu polku tuntuu tässä vaiheessa oikealta. Tarvitsemme yhteistä tahtoa, parviälyä ja maalaisjärkeä tehdäksemme tästä kaupungista ihmisen kokoisen paikan elää ja vaikuttaa oman elinympäristönsä ja asuinalueensa asioihin.

Kunnan palvelut, kuten esimerkiksi päiväkodit, koulut ja kirjastot ja niihin liittyvä vuorovaikutus ja osallisuus ovat keskeisiä kuntalaisen arjessa. Kaupungissa hyödynnettäviä vuorovaikutusta ja osallisuutta edistäviä toimintamalleja ja -menetelmiä palveluissa ovat esimerkiksi palvelumuotoilu, kokemustoiminta sekä kehittäjäasiakkaat. Kaupunki pyrkii myös palvelujen digitalisoinnilla tukemaan joustavaa asiointia, osallistumista ja vuorovaikutusta. Helppokäyttöisten itsepalvelu-, omatoimi- ja kotiin tarjottavien palvelujen määrä sekä kuntalaisten tuottamien tietojen hyödyntäminen palveluissa kasvavat.

Omien ryhmiensä yhdenvertaista osallistumista kaupungin kehittämiseen ajavat erilaiset vaikuttajaelimet. Neuvostoja on neljä: vanhusneuvosto, vammaisneuvosto, maahanmuuttajaneuvosto sekä mielenterveys- ja päihdeneuvosto. Nuorisovaltuustoa edustaa Oulun nuorten edustajisto (ONE). Kaupungissa toimivat myös lähidemokratiatoimikunta sekä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustoimikunta.

Eri ikäryhmät Oulun osallisuutta rakentamassa

Oulussa on käytössä myös Lapsiystävällinen kunta -toimintamalli. Euroopan nuorimpiin kaupunkeihin kuuluvalla Oululle on myönnetty kaksivuotinen Unicefin Lapsiystävällinen kunta -tunnustus vuonna 2018. Lapsiystävällisessä kunnassa lapset voivat suunnitella, arvioida ja kehittää palveluita yhdessä aikuisten kanssa. Lasten ja nuorten edustuksellinen osallisuus toteutuu Oulun nuorten edustajiston (ONE) lisäksi muun muassa oppilaskuntatoiminnassa ja nuorten alueellisissa osallisuusryhmissä. ONElla on läsnäolo- ja puheoikeus lautakunnissa. Lasten ja nuorten kaupunkikokouksessa lapset ja nuoret päättävät heitä koskevista yhteisistä asioista. Vuosittain pidetään myös Nuorten Vaikuttajapäivä, jossa nuoret voivat vaikuttaa asioihin. Lisäksi lapset ja nuoret ovat vaikuttaneet muun muassa kaupunkisuunnitteluun Hollihaassa ja Kuusisaarella. Kaupunginhallitus on myös päättänyt ottaa Oulussa käyttöön lapsivaikutusten arvioinnin toimintamallin (kh 25.3.2019 § 98). Valmistelussa on myös ikääntymispoliittiset linjat ohjelma vuosille 2021–2030. Se tehdään valtuuskaudelle, mutta päivitetään seuraavalle. Ohjelma kulkee työnimellä Ikävoimainen Oulu. Työryhmän puheenjohtajana haluan, että ikääntyvä väestömme Oulussa nähdään voimavarana. Oulun huoltosuhde tulee kääntymään radikaalisti hyvinkin nopeasti, ja meidän on kyettävä ottamaan huomioon entistä enemmän kaikkien osallisuus. Erityisryhmiä enää ei kuulu päätöksenteossa, ellei siihen ole tarpeeksi sitoutumista. Tämä on vaatinut vuosien työn ja työ jatkuu koko ajan. Vammaiset, ikäihmiset, maahanmuuttaja ja nuoret; Oulu on osiensa summa.

Palveluiden digitalisaatio

Viime vuosina Oulussa on digitalisoitu demokratiapalveluja, ja digitalisointia kehitetään edelleen. Erilaisia digitaalisen osallisuuden välineitä kokeillaan ja arvioidaan jatkuvasti. Kaupunki tukee kuntalaisten digiosallisuutta esimerkiksi digityöpajoja järjestäen. Vuosina 2017–2018 kuntalaisilla oli mahdollisuus osallistua kaupunkistrategian 2026 laadintaan, kun kaupunki järjesti sosiaaliseen mediaan painottuneen Ou jees! -kampanjan. Kampanjassa kyseltiin oululaisten arvoja ja kerättiin ideoita kaupungin kehittämiseksi. Kuntalaiset ovat voineet osallistua sähköisesti kaupungin kyselyihin ja saada tietoa koko kaupunkia koskevista ajankohtaisista asioista mobiilisovelluksen välityksellä. Kuntalaiset hyödyntävät myös oikeusministeriön tarjoamia digitaalisia aloite- ja lausuntopalveluja Demokratia.fi-verkkosivustolla.

Kuntalaisia ja henkilöstöä myös tiedotetaan kaupungin ajankohtaisista asioista, esimerkiksi erilaisista valtakunnallisista tai Oulua koskevista kyselyistä. Henki-

löstöä ja luottamushenkilöitä koulutetaan osallisuuden ja vaikuttamisen suunnitteluun sekä menetelmien hyödyntämiseen. Koulutusta tarjotaan myös avoimen hallinnon ja tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden teemoista.

Kuntalaiset ja sidosryhmät osallistuvat Oulussa aktiivisesti kaupunkisuunnitteluun ja -kehittämiseen. Kaupungille myönnettiin syksyllä 2018 kaksi palkintoa toimivasta vuorovaikutuksesta ja yhteistyöstä. Euro-China Green & Smart City -palkinto myönnettiin Hiukkavaaran alueen kaupunkisuunnittelusta ja -kehittämisestä, rakentamisesta sekä yhteistyöstä yritysten ja osallisten kanssa. Suunnittelun lähtökohtia ovat olleet muun muassa ihmisen mittakaava, yritys yhteistyö ja osallistaminen. Oulun kaupungin kuntalaislähtöinen kaupunkikehittäminen -hankkeen kehittämä KAAOS-haaste puolestaan voitti eurooppalaisten kaupunkien EUROCITIES-yhteistyöverkoston kilpailun. KAAOS-haasteessa kaupunki luo uusia ratkaisuja ja palveluja yhdessä yhdistysten ja järjestöjen kanssa. Toimintatavassa oululaiset antavat ehdotuksia ja toteuttavat projekteja havaitsemiensa ongelmien ja haasteiden korjaamiseksi.

Vuorovaikutusta kehittävät tavoitteet ja toimenpiteet 2019-2021

Oulussa on tavoitteena, että kaikki kokevat tulevaisuutensa kuulluiksi ja ymmärretyiksi ja kaikilla on samat mahdollisuudet toimia, osallistua ja vaikuttaa asuinalueellaan ja koko kaupungissa. Keskinäiseen arvostukseen perustuva vuorovaikutus edistää elinvoimaista kaupunkia. Yhteisöllisyys ja hyvinvointi syntyvät reilusta asenteesta ja ratkaisujen etsimisestä yhdessä erilaisten toimijoiden kanssa. Tavoite on tarkoituksella asetettu korkealle, emmekä halua tehdä limboa ja alittaa riimaa. Osallisuus on pohjimmiltaan tunne, jokaiselle subjektiivinen sellainen. Siksi meille kaikille on tärkeää saada onnistumisen kokemuksia ja yhdessä koetut onnistumiset vahvistavat osallisuutta entisestään. Asukasedustajien mukaan ottaminen päätöksentekoon ja ennen kaikkia palveluiden suunnitteluun ja valmisteluun on avainasemassa, miten tuleamme onnistumaan korkealle asetetussa tavoitteesamme. Osallistuva budjetointi ja sen laajempi käyttöönotto on toinen keskeinen kehittämiskohde. Mikäli me onnistumme tässä, niin uskallan väittää, että tässä voi olla uusi Oulun ihme. Tämä kaikki tukee myös kokonaisuudessaan kaupunkistrategiaa ja Oulu2026 Euroopan kulttuuripääkaupunkihanketta.

Kaupungin tahtotila on olla asukkailleen ja sidosryhmilleen toimija, jonka kanssa on helppoa tehdä yhteistyötä. Kaupungin sisäinen toimiva vuorovaikutus ja poikkitoimialainen yhteistyö tukevat kuntalaisten ja sidosryhmien hyvää asiakaskokemusta. Palvelukokemusten laatuun panostetaan. Hyvää vuorovaikutusta tukevat sujuva tiedonkulku ja selkeä viestintä useissa kanavissa. Kaupunki hyö-

dyntää sosiaalista mediaa ja digitaalisia viestinnän keinoja aktiivisesti. Viestinnässä huomioidaan eri kuntalaisryhmät ja heille sopivat tavat ja kanavat viestiä.

Miten sitten tavoitteisiin päästään? Tässä lyhyesti kuvattuna tavoitteet ja toimenpiteet, jotka kehittävät vuorovaikutusta kaupungin ja kuntalaisten sekä kaupungin ja sidosryhmien välillä. Keskeinen on kaupungin ja kuntalaisen välinen vuorovaikutussuhde. Suhteessa sidosryhmiin pääpaino on yleishyödyllisissä järjestöissä ja yrityksissä.

Kaupungin ja kuntalaisen välinen vuorovaikutus käsittää muun muassa kuntalaisen asioinnin kaupungin palveluissa, kuntalaisen toiminnan omassa asuinympäristössään sekä hänen osallistumisensa kaupungin toiminnan suunnitteluun. Kuntalaisten osaamista ja potentiaalia arvostetaan Oulussa kokonaisvaltaisesti. Kaupunki panostaa viestinnän kehittämiseen kaupungin ja kuntalaisen välillä. Kaupunki tukee myös kuntalaisen vaikuttamismahdollisuuksia päätöksenteon eri vaiheissa sekä omaehtoista toimintaa. Maantieteellisesti laajan Oulun vahva perinne alueellisessa osallisuudessa ja vuorovaikutuksessa on huomioitu tavoitteissa ja toimenpiteissä.

Tiedonkulun kehittäminen

Tiedonkulun tavoitteena, että kuntalaiset tietävät, mitä Oulussa tapahtuu ja mitä osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia heillä on. Viestinnässä huomioidaan eri kuntalaisryhmät ja heille sopivat tavat viestiä. Viestintään valitaan kulloiseenkin asiaan parhaiten sopivat kanavat. Kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet kuvataan selkeässä ja visuaalisessa muodossa kaupungin verkkosivuille. Sivusto pidetään ajan tasalla. Kaupungin nettisivuilla julkaistaan tietoa kaupungin eri alueista. Nämä tiedot ovat helposti löydettävissä alueittain. Viestinnässä hyödynnetään aktiivisesti digitaalisia tapoja ja sosiaalista mediaa. Kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia lisätään digitaalisesti ja sosiaalisessa mediassa. On myös syytä linjata, mistä asioista Oulu viestii myös englanniksi. Kuntalaisia, kaupungin henkilöstöä ja luottamushenkilöitä koulutetaan ja opastetaan vuorovaikutuksesta koko prosessin ajan. Koulutukset on aloitettu joulukuussa 2019 erätaukomenetelmien kautta ja kertomalla kaupungin asiantuntijoille, mitä vuorovaikutus on meillä ja mitä se edellyttää meiltä valmistelijoilta.

Haluamme, että kuntalaiset voivat ottaa yhteyttä kaupunkiin nykyistä helpommin, siksi kuntalaisilta kerätään palvelukokemuksia. Kaupungin verkkosivuille kuvataan selkeästi ja tiiviisti, miten Oulussa voi tehdä aloitteita ja miten aloiteprosessi kulkee. Kaupungille tulevien palautteiden määrää, laatua ja niiden pohjalta tehtyjä toimenpiteitä seurataan järjestelmällisesti. Mikään ei tapahdu

hetkessä, mutta muutoksen voi jo aistia eri tapaamisissa, kun käydään läpi, miten eri toimialoilla vuorovaikutussuunnitelman toimenpiteet alkavat hahmottua ja osaksi normaalia arkea ja kuntalaisen palvelukokemusta.

Päätöksenteon kehittäminen kuntalaisten parhaaksi

Päätöksenteon osalta haluamme, että kuntalaiset voivat vaikuttaa päätöksentekoon sen kaikissa vaiheissa ja kuntalaiset tietävät kaupungin päätöksenteosta ja kaikista vaikuttamisen paikoista. Tämä vaatii sen, että kuntalaisille kerrotaan päätöksenteosta ja siitä, miten he voivat vaikuttaa päätöksenteon eri vaiheissa. Kaupungin nettisivuille kuvataan päätöksentekoprosessi ja sen tyypilliset vaiheet. Verkkosivujen uudistaminen on keskeinen mittari, miten onnistumme sekä kaupungin tasolla että yhteisötoiminnan omilla sivuilla tekemään toimintamme kiinnostavaksi ja houkuttelevaksi.

Selkeä tahtotila on myös siihen, että kuntalaiset osallistuvat palveluiden ja toiminnan suunnitteluun. Kuntalaisia kannustetaan tuottamaan tietoa päätöksenteon pohjaksi. Asukkaiden näkemyksiä kartoitetaan soveltuvilla menetelmillä, ja suunnitteluun otetaan mukaan erityisesti ne kuntalaiset, joita kulloinenkin palvelu tai suunnitelmat koskevat. Kaupungin suunnittelutyötä ohjaaviin kokoonpanoihin voidaan kutsua mukaan yksi tai useampi kuntalaisedustaja tai kokemustoimija suunnittelun laadusta ja laajuudesta riippuen. Tässä yhteydessä kehitetään uusia tapoja siihen, että kuntalaiset pääsevät entistä paremmin mukaan käyttämiensä palveluiden suunnitteluun. Kokeilukulttuurista puhutaan paljon, ja Oulussa mennään sanoista tekoihin. Tämä vaatii edelleen oikeaa asennetta ja ylimmän johdon sitoutumista sekä päivittäistä asian edistämistä – dialogin kautta tämäkin onnistuu.

Vuorovaikutuksen kannalta keskeistä on, että luottamushenkilöt ovat päätöstä tehdessään tietoisia kuntalaisten näkemyksistä ja päätöksen vaikutuksista. Siksi valmisteluaineisto pidetään päätöksentekoprosessien aikana kuntalaisille mahdollisimman avoimena. Kuntalaiset voivat antaa siitä mielipiteensä päätöksentekoprosessin aikana. Päätöksenteon eri vaiheissa tulleet kuntalaisten näkemykset viedään päättäjille tiedoksi tiiviissä ja helposti omaksuttavassa muodossa. Tiedot ja vaikutukset analysoidaan etukäteen, mihin tahoihin ja asioihin päätös saattaa vaikuttaa. Suunnitelman vaikutuksia arvioidaan hyödyntämällä aikaisempia kokemuksia, käyttämällä riippumattomia asiantuntijoita tai muita soveltuvia menetelmiä. Keskeistä on pitää huolta siitä, että kuntalaisten näkemykset kartoitetaan erityisesti sellaisissa asioissa, jotka koskevat laajasti koko kaupunkia. Näkemykset liitetään mukaan asiasta tehtyyn vaikutusten arviointiin. Täten voidaan saavuttaa

kaikkia osapuolia tyydyttävä lopputulos ja saada mukaan lisää pelaajia osallisuuden ja lähidemokratian pelikentille.

Vuonna 2020 on painopisteenä kuntalaisten toimintamahdollisuudet – Oulu tukee kuntalaisten toimintaa kaupungissa ja alueilla. Haluamme kannustaa kuntalaisia omatoimisuuteen. Päästäksemme tähän tuemme viranhaltijoiden ja kaupungin henkilöstön valmiutta yhteistyöhön kuntalaisten kanssa. Se ei aina ole itsestäänselvyys, ja on persoonakohtaista, miten osaa tämän parhaiten hoitaa. Kuntalaisten ja eri kuntalaisryhmien toimintaa ja hankkeita tuetaan kaupungin avustuksilla ja viranhaltijoiden asiantuntemuksella. Kaupungin avustuskäytäntöjen yhtenäistäminen on ollut Oulussa pitkä prosessi. Olemme sitoutuneet kaupunkina siihen, että 2020 tässäkin tapahtuu selkeä korjausliike.

Viranhaltijapäätökset pitää tehdä nopeasti ja joustavasti. Samaan aikaan luodaan yhtenäinen järjestelmä kaupungin tilojen avaamiseksi kuntalaisten käyttöön, ja myös kaupungin tilojen käyttötarpeet ja tarpeisiin soveltuvat tilat kartoitetaan. Tilojen varausjärjestelmiä on jo yhtenäistetty, ja 2020 järjestelmiä laajennetaan koskemaan kaikkia kaupungin käytettävissä olevia tiloja. Siksi pitää nimetä aina vastuutaho, joka vastaa tilojen asianmukaisesta käytöstä. Myös kuntalaisten tulee omalta osaltaan huolehtia siitä, että tilat pysyvät siistinä ja toimintakuntoisina.

Oulu haluaa kaupunkina ottaa mukaan ja kannustaa kuntalaisia, luottamushenkilöitä, viranhaltijoita ja muita sidosryhmiä osallistumaan aktiivisesti alueelliseen toimintaan ja tekemään yhteistyötä. Kuntalaiset laativat omalle alueelleen kehittämisvision. Visioita on jo aloitettu tekemään usealla alueella ja ne monistetaan kaikille suuralueille. Vision pohjana käytetään kaupunkistrategiaa ja aluetta koskevaa tietoa. Asukasilloissa käsitellään kuntalaisia kiinnostavia aiheita. Asiantuntevia henkilöitä kutsutaan kertomaan näistä aiheista. Luottamushenkilöitä, viranhaltijoita ja muita sidosryhmiä (muun muassa yritykset, yhdistykset) kutsutaan aktiivisesti mukaan asukasiloihin. Heille tarjotaan puheenvuoroja asukasilloissa. Asukastilaisuuksista viestitään tehokkaasti eri keinoin ja myös sosiaalisessa mediassa.

Oulu tunnetaan tieteen, tutkimuksen ja liiketoiminnan yhteistyöstä, jota on pitkään toteutettu Oulun innovaatioallianssin yhteistyöympäristössä. Kaupunki toteuttaa sidosryhmien kanssa useita erilaisia hankkeita ja projekteja ja tekee yhteiskehittämistä erilaisissa työpajoissa. Kaupunki toimii sidosryhmiensä alueellisen, kansallisen ja kansainvälisen yhteistyön kehittäjänä ja mahdollistajana, auttaa niitä rakentamaan verkostoja ja luomaan kumppanuuksia. Koulutus- ja tutkimuslaitosten sekä yritysten lisäksi tärkeitä sidosryhmiä ovat järjestöt, muut kunnat ja kaupungit, tulevat maakunnat, valtio ja media. Tässä suunnitelmassa pääpaino on yleishyödyllisissä järjestöissä ja yrityksissä.

Kaupunki haluaa tukea yleishyödyllisten järjestöjen toimintaa ja tehdä yhteistyötä niiden kanssa, sillä järjestöjen vahvuus on vapaaehtoistoiminnan ja vertaistuen tarjoaminen sekä yhteisöllisyyden vahvistaminen ja yhteisöjen hyvinvoinnin edistäminen. Pitkälti vapaaehtoisvoimin toimivat järjestöt tarjoavat monipuolista vapaaajan toimintaa kuten erityisryhmien kokoontumisia, kerhotoimintaa ja kulttuuria. Monipuolinen järjestötoiminta lisääkin kaupungin vetovoimaa ja tuo näkyvyyttä. Järjestöt tekevät myös tärkeää ennaltaehkäisevää työtä. Järjestöt ovat kaupungille tärkeitä kumppaneita palvelujen kehittämisessä, koska ne tavoittavat usein sellaisia palvelujen käyttäjiä ja heidän edustajiaan, joita ei muuten ole helppoa tavoittaa.

Oulussa edistetään yritysten syntymistä, toimintaa, kasvua, kilpailukykyä ja työllisyyttä. Kaupungissa panostetaan toimintaympäristön palveluihin kuten innovaatioalustojen tarjoamiseen erityisesti digitalisaatioon liittyen sekä yritysekosysteemien kokoamiseen. Kaupunki tukee myös uutta liiketoimintaa, kasvua, vientiä ja työpaikkojen syntyä vahvasti tukevia yrityspalveluja. Palveluja tarjotaan yrityksille niiden tarpeiden mukaan yhdessä kumppaneiden ja verkostojen kanssa.

Vuorovaikutuksen toimivuutta mitataan kaupungin ja kuntalaisten sekä kaupungin ja sidosryhmien kesken arjen kohtaamisissa, verkostoissa, palvelujen suunnittelussa ja valmistelussa sekä osallisuudessa päätöksentekoon. Kaupunki on aktiivisesti vuorovaikutuksessa kuntalaisten ja sidosryhmien kanssa sekä ottaa huomioon näkemykset ja palautteen osana päätöksentekoa.

Vuorovaikutussuunnitelman tavoitteiden ja toimenpiteiden toteutumista arvioidaan vuoden 2019 ja vuoden 2021 lopussa. Arvioinnin ja seurannan valmisteluvastuussa ovat vuorovaikutussuunnitelman työryhmän jäsenet. He esittelevät suunnitelman omissa yhteisöissään ja arvioivat suunnitelman tavoitteiden ja toimenpiteiden toteutumista.

Suunnitelman tavoitteet ja toimenpiteet, niiden toteutumista mittaavat indikaattorit sekä toteuttamisen vastuutahot esitellään kahdessa taulukossa, joista toinen koskee kuntalaisia ja toinen sidosryhmiä. Liitteenä olevat taulukot toimivat arvioinnin työkaluna.

Vuorovaikutuksen, osallisuuden ja vaikuttavuuden toteutumista koko kaupungin tasolla arvioidaan myös Kuntaliiton kuntien demokratiatilinpäätöksen teeman kuntademokratian toimintatavat avulla. Teemassa kartoitetaan ne osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet, jotka kaupunki kuntalaisille tarjoaa. Apuna käytetään teeman kahta kysymysrunkoa, joista toisessa kartoitetaan koko kaupungin ja toisessa eri toimialojen kuntalaisille tarjoamat osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet. Molemmat kyselyt viedään vuosina 2019 ja 2021 lähidemokratiatoimikuntaan sekä kaupunginhallituksen hyväksyttäväksi.

Osallistuva budjetointi monimuotoistuu ja sen käyttöönotto laajenee

Kaupunki tukee kuntalaisten alueellista osallisuutta ja toimintaa alueellisin toimintarahoin sekä tarjoamalla tiloja Oulun eri alueilta. Oulussa on pilotoitu myös osallistuvaa budjetointia. Osallistuva budjetointi tarkoittaa talouden ja demokratian yhdistämistä. Osallistuvassa budjetoinnissa kuntalaiset otetaan mukaan pohdintaan ja päättämään siitä, mihin taloudelliset resurssit käytetään.

Oulun kaupungin kuntalaisvaikuttaminen ja yhteisötoiminta on toteuttanut vuosina 2018 ja 2019 pilotit osallistuvan budjetoinnin toimintatavan toimialat ylittävästä käyttöönotosta. Osallistuva budjetointi on talouden, demokratian ja käytännön tekemisen yhdistävä prosessi, joka vahvistaa dialogia ja yhteistyötä eri toimijoiden kesken. Yli 500 oululaista osallistui vuonna 2019 osallistuvan budjetoinnin määrärahan, 35 000 euron, kohdentamiseen. Edellisenä vuonna määräraha oli 20 000 euroa, joten kokeilujen mittakaava on ollut pieni. Mukaan on saatu yleishyödyllisestä toiminnanjärjestämisestä kiinnostuneita kuntalaisia mittakaavaan nähden kattavasti. Vuodelle 2021 meillä on tavoitteena laajentaa kokeilua ja päästä myös euromääräisesti vastaaviin suuruusluokkiin kuin vastaavat kuu-sikkokaupungit. Myös työntekijäresurssi on käyttöönoton laajetessa suunniteltava koskemaan koko kaupunkia. Tämä haastaa myös päätöksenteon ketteryyden, näytönpaikka osaltaan tämäkin. Jatkossa tulisi mahdollistaa asukkaiden osallistuminen eri toimialojen määrärahojen käytön suunnitteluun ja päätöksentekoon, tai osallistuvaa budjetointia varten tulisi osoittaa erillinen määräraha.

Helmikuussa 2019 lanseerattiin yhteisötoiminnan kehittämisverkosto uuden toimintatavan kehittämisen tueksi. Kehittämisverkostoon ovat tervetulleita kaikki kuntalaiset ja osallistujat ovat yhteisötoiminnan aktiiveja. Toiminta ei ole institutionalisoitua, ja alkuvaiheessa verkostoa on kutsuttu koolle satunnaisesti (mm. elokuussa järjestetty kuntalaisraati). Oulussa osallistuvan budjetoinnin kokeiluissa kuntalaiset ovat siis mukana uuden toimintatavan kaikissa vaiheissa: toimintatavan kehittämisessä, teemojen mukaisessa ideoinnissa, ideoiden jatkojalostamisessa, rahoituksesta päättämisessä, suunnitelmien toteutusvaiheessa sekä arvioinnissa. Arvioinnissa on käytössä lisäksi muun muassa Yhteisluomisen tutka-arviointityökalu.

Valtuustoaloitteessa on esitetty osallistuvan budjetoinnin ja joukkorahoituskokeilun toteuttamista rinnakkaisina prosesseina, joiden avulla eri yhteisöt ja yritykset voisivat löytää uusia rahoitus- ja yhteistyömuotoja toiminnalleen. Variaatioita joukkorahoituksesta on monia. BusinessOulu tukee ja neuvoo yrityksiä erilaisten rahoitusten hakemisessa, mukaan lukien joukkorahoituksen. Joukkorahoitus on

rahoitusmuoto, jolla ihmiset voivat kerätä rahaa myös yhteisten tavoitteiden ja tärkeäksi koettujen asioiden toteuttamiseen. Esimerkiksi Tampereen kaupunki on toteuttanut vuonna 2019 joukkorahoituskokeilun, jossa kaupungin tukea pystyivät hakemaan yhdistykset, yhteisöt sekä työryhmät kertaluonteisen, yksittäisen tapahtuman tai hankkeen toteuttamiseen.

Oulussa lähdetään kokeilemaan mahdollisuutta räätälöidä Oulun osallistuvan budjetoinnin toimintatavan rinnalle kansalaisyhteiskuntaa vahvistavaa joukkorahoitus- tai hybridirahoitusmuotoa kuntalaislähtöisille ideoille ja hankkeille. Periaatteessa joukkorahoitus, hybridirahoitus ja osallistuva budjetointi voivat kaikki kolme kulkea rinnakkain koko prosessin läpi, mutta ne voidaan toteuttaa vuoden aikana myös eri aikaisina prosesseina. Kaupungin tarjoaman yhteisalustan kautta kuntalaisille voidaan tarjota mahdollisuus ympäri vuoden ideoida, esitellä hankkeita ja hakea hankkeilleen rahoitusta. Ideoiden ja hanke-esitysten käsittely voidaan toteuttaa erikseen tai yhdessä prosessissa, joka voisi lisätä kuntalaisia osallistavan talouskeskustelun määrää, laatua ja syvyyttä: tarkastellaan osallistuvan budjetoinnin määrärahaa kokonaisuutena ja osana muuta taloussuunnittelua.

Osallistuva budjetointi on laajasti käyttöön otettu ja kehittyvä toimintatapa sekä Suomessa että kansainvälisesti. Osallistuvaa budjetointia toteutetaan erilaisina variaatioina useissa suomalaiskaupungeissa vuonna 2020. Kaupunginjohtaja Päivi Laajala on nimennyt Oulun osallistuvan budjetoinnin koordinaatio- ja projektiryhmät vuodelle 2020. Osallistuvan budjetoinnin toteutusta kehitetään yhdessä muiden kuntien ja kaupunkien kanssa. Oulussa on mahdollista toteuttaa osallistuvan budjetoinnin lisäksi myös Tampereen joukkorahoituskokeilun kaltaisen kokeilu vuonna 2020. Kuntalaisille järjestettävän äänestyksen perusteella kokeiluun osallistuvien kampanjoiden toteutus voisi kaupungin tuella toteutua yksityisestä rahoituksesta riippumatta, eli kehittyä hybridirahoituksen suuntaan.

Oulussa osallistuvan budjetoinnin on suunniteltu käynnistyvän jälleen tasa-arvon päivänä 19.3.2020. Asukas- ja yhteisölähtöisen toiminnan tueksi räätälöity joukkorahoituskokeilu ajoittuisi todennäköisesti myöhäisempään ajankohtaan vuonna 2020.

Osallistuva budjetointi on kuntalaisten osaamisen ja asiantuntemuksen hyödyntämistä kaupungin kehittämisessä, tietoon perustuvaa kansalaiskeskustelua ja puntaroitua ratkaisukeskeistä päätöksentekoa. Kuntalaiset ovat Oulun toteutustavassa osallistuvan budjetoinnin kautta mukana kaupungin ohjelma- ja suunnitelmataavoitteiden vaikuttavassa toteuttamisessa. Osallistuvan budjetoinnin toteutuksessa vuonna 2019 ehdotuksia ja suunnitelmia haettiin useista teemoista: yhteisöllisyys ja osallisuus, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus, turvallisuus, kestä-

vä kehitys, kuntalaisen hyvinvointi, kaupunkikehittäminen ja tapahtumat ja kaupunkikulttuuri.

Toimintatavan laajamittaiseen käyttöönottoon tarvitaan kuntalaisten osaaamisen ja asiantuntemuksen hyödyntämistä ja tahtoa sekä mahdollisuuksia luoda joustavat yhdessä toimimisen rakenteet. Tästä syntyvät hyödyt mahdollistavat resurssien optimaalisemman ohjautumisen, vaikuttavuuden lisäämisen, tehokkaammat prosessit, tuen paremman kohdentumisen ja taloudellisen säästön syntymisen. Osallistuvan budjetoinnin kautta syntyviin eri kokoisiin hankkeisiin ja projekteihin on myös mahdollista työllistää kaupungin eri palvelualueiden kautta tai yhteistyössä kolmannen sektorin kanssa ja edistää tekijöiden, ideoiden ja työn kohtaamista myös monimuotoisen oululaisen vapaaehtoistoiminnan osalta.

Oulu haluaa olla edelläkävijä

Edellä kerrotut toimenpiteet vuorovaikutuksen osalta ja osallistuvat budjetoinnin kehittäminen ovat keskeisiä toimintakulttuurin muutoksia. Nämä vaativat onnistuakseen valtavaa konsensusta, muutoshalukkuutta ja kykyä omaksua ja kokeilla uutta. Tärkein havainto tässä yhteydessä on oivaltaa se, että on vain ME, ei me ja nuo. Kaikki olemme samalla puolella. Lähidemokratian näkökulmasta tärkeintä on oivaltaa, että yhdessä olemme enemmän, ja joukkuepelissä tarvitaan kaikkia. Kansalaisyhteiskunnan vahvistaminen kuuluu kaikille.

LÄHTEET

Oulun kaupungin vuorovaikutussuunnitelma 2019–2021

OSA II

KOKEMUKSIA YHTEISKEHITTÄMISESTÄ

Päivi Vuokila-Oikkonen & Pia Jokinen

HYVINVOINTIA JA TURVALLISUUTTA YHTEISKEHITTÄMÄLLÄ: OSALLISTUVAN BUDJETOINNIN KOKEILU, TURVALLISUUSKÄVELYT JA ”ROSKISHÖLKÄT”

Rajakylässä käynnistettiin osallistuvan budjetoinnin kokeilu ITU2-hankkeen alussa. Rajakylän osallistuvan budjetoinnin malliksi valittiin Porto Alegron ja määrärahamallin yhdistelmä (Ahti ym. 2012). Valittu yhdistelmä tarkoitti, että päätöksenteko organisoitiin Rajakylän kaupunginosan kokouksiksi, joihin jokaisella asukkaalla oli vapaa pääsy. Malli on ns. prosenttimalli, jolloin määrätty osuus kokonaisbudjetin osa-alueista päätettiin osallistuvan mallin mukaisesti. Kokouksessa muotoiltiin suosituksia alueen tavoitteiden tunnistamisen ja varojen kohdistamisen osalta. Asukkaita tiedotettiin budjetoinnista ja prosessin kulusta, siten asukkaat saivat paremmat valmiudet päätöksentekonsa tueksi. Määrärahamallissa rahoittaja antaa tietyn summan jaettavaksi useiden eri budjettiehdotusten kesken. Alussa osallistuvaan budjetointiin suunnatut varat eivät olleet tiedossa, mutta myöhemmin Oulun kaupunki päätti budjetiksi 35 000 €, joka jakautui koko kaupungin hankkeille. Osallistujien tehtävänä on äänestää vaihtoehtoja, jonka he katsovat parhaakseen. Annettu määräraha kohdistetaan asukkaiden määrittelemään kohteeseen. (Ahti ym. 2012.)

Rajakylässä tavoitteena oli hyvinvoivan ja turvallisen ympäristön rakentaminen. Prosessi sisälsi erilaisia suunnittelutyöpajoja asukkaiden kanssa. Ensimmäisessä vaiheessa kartoitettiin asukkaiden osallistumishalukkuutta ja prosessiin liittyviä mahdollisuuksia ja riskejä. Alussa oli useita ideoita, joita työpajoissa työstettiin. Työpajoissa valittiin muutoskohteeksi ostoskeskuksen vieressä sijaitseva epäviihtyisäksi koettu metsikkö, joka tunnetaan Röllimetsä nimellä. (Vuokila-Oikkonen ym. 2018). Artikkelissa kuvataan osallistuvan budjetin menetelmän käyttöä, roskishölkkiä ja turvallisuus- ja viihtyvyyskävelyjä Rajakylässä.

Kartoitus osallistuvan budjetin toteutumiselle

Alueen ihmisten mielipiteiden ja tarpeiden kartoittaminen on keskeinen osa osallistuvan budjetoinnin kehittämisprosessia. Oulun tulevaisuuden visioita ja konkreettisia kehittämisohjelmia kartoittava Oulu 2026 -kysely toteutettiin syksyllä

2017. Kyselyyn vastasi noin 2000 oululaista. Kyselyn tulosten perusteella Oulun ilmapiirin pitäisi olla vuonna 2026 turvallinen, asukkaistaan välittävä, ekologinen ja kestävä sekä hyväntuulinen ja helposti lähestyttävä. Kyselyssä luonnon ja merellisyyden merkitys oululaisille oli tärkeä. Kyselyssä saatuja ehdotuksia ja ideoita käytettiin Rajakylän asukkaiden osallistuvaa budjetointia koskevissa suunnittelutilaisuuksissa.

Osallistuvaa budjetointia markkinoitiin ja sen toteuttamismahdollisuuksista kartoitettiin yhdessä asukkaiden kanssa. Rajakylän asukkaiden mielestä heillä on käyttämättömiä mahdollisuuksia, mutta toisaalta mm. sosiaali- ja terveystaluiden loppuminen oli syönyt motivaatiota osallistumiselle. Kuitenkin uskottiin osallistumiseen. Osallistuvan budjetin nähtiin tarjoavan monia mahdollisuuksia. Eri-ikäisten uskottiin sitoutuvan osallistuvan budjetoinnin toimintaan. Yhdessä tekemisen uskottiin lisäävän yhteenkuuluvuutta, yhteisöllisyyttä, viihtyvyyttä asuinalueella ja tunnetta vaikuttamisesta. Toiminnan ajateltiin tuottavan monipuolisia kokemuksia ja hyvinvointia. Tärkeäksi nähtiin, että asukkaat pääsevät vaikuttamaan oman asuinalueen asioihin ja toimimaan asiantuntijoina. Asukkaat saavat näin myös kokemuksen, että heillä on mahdollisuus vaikuttaa asuinalueensa asioihin.

Osallistuvaan budjetoinnin kokeiluun tunnistettiin liittyvän riskejä, kuten osallistujien vähäisyys ja passiivisuus. Toisaalta oli myös riski, jos ainoastaan jo muutenkin aktiiviset ihmiset osallistuvat. Tärkeä oli varautua myös siihen, että toimijoita jää pois kesken projektin. Riskinä tunnistettiin myös mahdolliset erimieleisyydet ja kateus. Tärkeää oli perustelujen ja hyötyjen kartoittaminen. Kokeilusta tuli tiedottaa asukkaille heidän omassa ympäristössään ja monikanavaisesti. Uskottiin, että rajakyläläiset tulevat mukaan kokeiluun, koska he ovat innostuneita ja he saavat mahdollisuuden vaikuttaa toimintaan. Kokoontumisissa tärkeäksi koettiin kahvitarjoilu.

Osallistuva budjetointi nimettiin keväällä 2018 kokeiluksi. Osallistuvan budjetoinnin käytön suunnittelemiseksi järjestettiin työpajoja. Prosessi sisälsi suunnittelun ja ehdotuksen työstämisen osallistuvalla budjetoinnilla yhdessä asukkaiden kanssa. Asukkaiden tuli saada myös käsitys siitä, miten he rakentavat oman ehdotuksensa toisille asukkaille päätettäväksi. Lisäksi tuli osata liittää ehdotukseen budjetti. Valmiit ehdotukset tuotiin prosessin seuraavassa vaiheessa yhteiseen tilaisuuteen kaikkien asukkaiden arvioitavaksi. Hankkeessa mukana olleet asukkaat markkinoivat näin oman ideansa muille. Kaikkien esityksen pohjalta asukkaat valitsivat parhaan vaihtoehdon, joka sitten suunniteltiin toteutettavan saadun rahoituksen puitteissa.

Röllimetsän kunnostaminen alkaa vuonna 2018

Röllimetsäksi kutsuttu pieni metsikkö koettiin levottomaksi siellä aikaa viettävien päihteiden käyttäjien vuoksi. Asukkaiden mukaan humalaiset henkilöt huutelivat varsinkin naisten ja lasten perään. Metsä oli myös epäsiisti. Tämä on aiheuttanut asukkaissa turvattomuuden tunteita. Röllimetsä valittiin siten yhteiseksi muutos- ja kehittämiskohteeksi (kuva 1).

KUVA 1. Röllimetsä ennen kunnostamista

Röllimetsästä löytyi tavaraa lääkepaketeista täkkeihin. Voidaan sanoa, että paikka oli yksi Rajakylän alueen alkoholiongelmaisten- sekä myös lääke- ja huumausaineiden käyttäjien kohtaamispaikka. Metsä antoi ihmisten päihteiden käytölle suojaa, eikä siihen kukaan puuttunut.

Metsän kunnostaminen aloitettiin elokuussa 2018, kun Oulun kaupunki järjesti ensimmäisen osallistuvan budjetoinnin kokeilun turvallisuusteemalla. Asukkaat ideoivat, suunnittelivat sekä esittelivät omia ehdotuksiaan työpajoissa. Asukkaiden keskusteluista jalostui yhteinen idea Röllimetsästä, joka tulisi olemaan siistimpi, vihreämpi sekä viihtyisämpi.

Röllimetsän kasvojenkohotus

Rakenteet teräksestä ja betonista.
Ei lasia, joten (bussikatos
tms. kestää kovaa käyttöä.

Risut harvennettu, muutama puu jätetty.
Osa puista valaistu.
Valopylväitä. Pohja murskeella (halpa).

Leikkivälineitä, liukumäki, paikka
Betoniselle skeittimontulle, yritysten
Sponsoroima penkki tai hiekkalaatikko.

Ruokailupaikka (yhdessä
Pizzerian asiakkaille?)

KUVA 2. Visio Röllimetsästä muutoksen jälkeen (kuva Veli-Pekka Kultanen)

Asukkaat suunnittelivat legojen avulla pienoismallin tulevaisuuden Röllipuistosta, joka tavoittaisi Rajakylän asukkaista lapsiperheistä ikääntyviin (kuva 2). Toimenpiteiden jälkeen tila olisi siistitty ja avara, siellä tulisi olemaan polkuja, itse tehtyjä penkkejä, ekovalaistus ja pergola-portteja. Asukkaat toivoivat myös saavansa puistoon skeittirampin.

Oulun kaupungin äänestyksessä rajakyläläisten ehdotus sai toiseksi eniten ääniä sekä 4500 euroa idean toteutukseen. Prosessi aloitettiin metsurin palkkaamisella (kuva 3). Päätöksen jälkeen Röllimetsän kunnostus käynnistyi nopeasti.

Metsuri kävi harventamassa Röllimetsää avarammaksi ja siistimmäksi. Myös asukkaiden talkootyö aloitettiin. Muutostyöt jatkuivat lumien sullettua asukkaiden kanssa keväällä 2019. Ostoskeskus sekä Röllipuisto alkoivat näyttää harventamisen jälkeen siistimmiltä ja avarammilta. Metsän harvennus toi tilaan avaruutta ja turvallisuuden tunnetta. Kun asukkaat itse ovat lähteneet töihin alueen kohen- tamiseksi, asukkaiden yhteisöllisyyden tunne heidän kokemuksensa mukaan edelleen vahvistui.

Yhtenä tavoitteena oli pitää Röllimetsä siistinä. Keväällä 2019 se havaittiin siivottomaksi ja asukkaiden toimesta metsä haravoitiin roskasta. Selkeästi metsän harventaminen oli vähentänyt roskaamista. Lääkepakkauksia ja muuta roskaa metsässä ei ole havaittu olevan yhtä paljon kuin aiemmin. Myös poliisin kanssa on

KUVA 3. Metsuri alkaa karsia Röllimetsää

tehty yhteistyötä. Poliisi on antanut ohjeita, miten toimitaan, jos havaitaan poikkeavasti käyttäytyviä ihmisiä. Edelleen Röllimetsän kunnossa pitäminen, turvallisuus ja hyvinvointi vaativat kehittämistä ja ihmisten aktiivisuutta.

Keväällä 2019 ITU2-hanke osallistui Oulun kaupungin järjestämään osallistavan budjetoinnin- toiseen kilpailuun. Asukkaat suunnittelivat työpajoissa kokonaisuuden tulevaisuuden Röllipuistosta, jolla kilpailuun osallistuttiin. Ideana oli hakea rahoitusta asukkaiden suunnittelemaan ekovalaistukseen, skeittirampin kunnostukseen ja pergola- portteihin. Kyseistä rahoitusta ei saatu.

Kilpailun jälkeen kehittämissuunnitelmaa täytyi muokata. Kesällä 2019 Oulun kaupunki lähti toteuttamaan suunnitelmaansa kevyen liikenteen väylän ja valaistuksen Röllipuiston läpi. Siten tavoite valaistuksen sekä turvallisuuden kokemuksesta mahdollistuvat. Skeittiramppi suunnitellaan ja hankitaan Rajakylän alueelle ITU2-hankkeen aikana. Eko-valaisimille voitaisiin vielä myöhemmin tulevaisuudessa yrittää hankkia rahoitusta. Kevyen liikenteen valmistuttua arvioidaan yhdessä asukkaiden kanssa, mikä suunnitelma sopisi parhaiten, jotta aluetta pystytään kehittämään kaikkien asukkaiden parhaaksi.

Osallistuva budjetointi asukaslähtöisen toiminnan vauhdittajana

Asukkaiden mukaan ottaminen asuinalueen kehittämiseen vahvistaa osallisuutta ja luottamusta yhdessä tekemisen mahdollisuuksiin. Kun rajakyläläiset tekivät itse muutoksia, loi se turvallisuuden sekä yhteisöllisyyden tunnetta. Ihmisten itsensä toteuttamista muutoskohteista pidetään kokemuksemme mukaan yhteises-

ti huolta. Rajakylän asukkaat ovat kokeneet, että he ovat tulleet kuulluksi ja että heidän yhteistyöllään on ollut merkitystä. He ovat olleet innokkaita Röllipuiston kunnostamisessa: tärkeää on ollut tehdä Rajakylästä asuinalue, jossa turvallisuuden kokemus on läsnä.

Ostoskeskuksen ympäristö näyttää harventamisen ja siistimien jälkeen viihtyisältä ja avaralta. Silti on tärkeää jatkaa asukkaiden kanssa työtä alueen viihtyvyyden lisäämiseksi. Asukkaat suunnittelivat Röllipuistoon penkkejä luonnonmateriaaleista. Rakennusvaiheeseen palkattiin keväällä ohjaaja ohjaamaan suunnittelu- sekä rakennusprosessissa. Mahdollisuus oli kunnostaa vanhoja, käytöstä poistettuja penkkejä. Penkkien kunnostaminen tapahtui olohuoneen kellarin tiloissa. Lopputuloksena syntyi erivärisiä penkkejä. Penkit sijoitettiin Röllimetsään kaikkien käytettäväksi (kuvat 4 ja 5). Penkkien viereen toivotaan roskakoreja.

”Roskishölkät” lisäämässä hyvinvointia ja turvallisuutta

Roskishölkän tavoitteena on yhteisöllisyyden kokemus ja Rajakylän siistiminen yhdessä asukkaiden kanssa. Roskishölkien aikana siivottiin Rajakylän ostoskeskusta ja Röllimetsää keväisin ja syksyisin. Roskishölkään osallistujat ovat olleet tiivis 5–10 hengen ryhmä. Ostoskeskukseen on istutettu kukkia kaikkien asukkaiden iloksi kahtena keväänä. Kauppiaat ovat toimineet yhteistyössä lahjoitta-

KUVA 4. Penkkien kunnostus

KUVA 5. Penkit ennen ja jälkeen kunnostuksen

malla kukkia ja multaa (kuva 6). Toiminta on saanut paljon kiitosta. Iloksemme voidaan todeta, että kahdena kesänä kukkien on annettu olla rauhassa ja niitä on hoidettu. Ilkivaltaa oli, kun tyhjiä kukkaruukkuja varastettiin ostoskeskuksesta. Tämän jälkeen samankaltaista toimintaa ei ole havaittu (kuva 7).

KUVA 7. Rajakylän ostoskeskuksen ympäristöä Roskishölkän jälkeen

KUVA 6. Ostoskeskus

Turvallisuus- ja viihtyvyyskävelyt Rajakylässä

Turvallisuus- sekä viihtyvyyskävelyitä järjestettiin hankkeen aikana yhteistyössä Rajakylän alueen asukkaiden sekä Rajakylän eri toimijoiden kanssa. Rajakylässä oli kirjoitettu paikallislehdissä nuorisojengin tihutöiden ja kiusaamistapausten vuoksi. Turvallisuuskävelyssä syksyllä 2019 tavoitettiin eri yhteistyötahoja. Mukana turvallisuuskävelyllä olivat poliisi, Rajakylän kauppiaita, Oulun kaupungin kaavoitusarkkitehti, Rajakylän koulun apulaisrehtori, koululaisia ja asukkaita.

Turvallisuus- ja viihtyvyyskävelyjen avulla pyrittiin asukkaiden ja muiden toimijoiden kanssa etsimään asuinalueesta kehitettäviä alueita. Toisaalta etsittiin alueita, jotka koettiin hyvin viihtyisiksi ja hyödynnettäväksi muualla. Tämän jälkeen mietittiin, miten toteutetaan toivotut muutokset.

Kehittämiskohteiksi turvallisuuskävelyillä tuli konkreettisia ehdotuksia: nuorille oli tärkeä skeittirampin hankkiminen. Nuoret olivat alkaneet rakentaa omia skeittiramppeja betonista, joten heidän toimintaansa haluttiin tukea. Lisäksi turvallisuuskävelyiden tuloksena toivottiin Rajakylän koulun läheisyyteen ”hymynaama”-nopeusmittari, jotta autoilijat voivat arvioida nopeuttaan koulun kohdalla. Urheilukentälle toivottiin kentänhoitajaa, koska apua tarvitsevia käyttäjiä oli lukuisia. Urheilukentälle toivottiin myös esteetöntä pääsyä: mopoilijoita varten kentän laidalle oli tehty jo korokkeet. Talvikkipuiston kuntolaitteille kaivattiin päivitystä ja kunnossapitoa. Talvikkipuistosta oli löytynyt useaan otteeseen myös humeruiskuja, ja neularoskiksen mahdollisuutta toivottiin. Tavallisia roskiksia toivottiin ympäri Rajakylää. Yksi rajakyläläinen kartoitti roskisten paikkoja, jonka jälkeen ITU2-työntekijä sekä asukkaat tekivät yhdessä Oulun kaupungille aloitteen.

Poliisi toi mukanaan tärkeän viestin rajakyläläisille: Rajakylä ei ole sen vaarallisempi tai turvattomampi paikka kuin muutkaan lähiöt. Poliisi kehotti asukkaita puhumaan Rajakylästä positiiviseen sävyyn. Kaksi asukasta halusi muuttaa Rajakylän imagoa positiivisemmaksi. He haastoivat asukkaita keräämään 100 positiivista kommenttia Rajakylästä. Toiminnallaan he nostivat asuinalueitaan esiin.

Turvallisuus ja hyvinvointi yhdessä kehittämisen kohteena

Tavoitteina turvallisuus, hyvinvointi ja viihtyvyys loivat yhdessä tekemistä eri ikäisille Rajakylässä. Osallistuminen yhteiseen päätöksen tekoon on ollut asukkaille merkityksellisiä ja tuonut arvokkaita kokemuksia. Kuitenkin haasteellista hankkeessa oli tavoittaa nuoria aikuisia osallistumaan. Hankkeen viimeiselle vuodelle tavoitteeksi asetettiin mahdollisimman monen nuoren aikuisen ääni kehittämiselle.

Osallistuva budjetointi edellyttää Oulun kaupungin viranhaltijoilta osallistuvan budjetoinnin osaamista ja kansalaisten osallisuuden mahdollistavaa osaamista. Osaaminen jaetaan työpajoissa. Osallistuvasta budjetoinnista on olemassa erilaisia malleja, kuitenkin on tärkeää nojata jo hyviksi todettuihin malleihin. Osallistuvan budjetoinnin prosessin läpinäkyvyys on tärkeä. Kokeilun tuloksena voidaan arvioida osallistuvan budjetoinnin juurtumista osaksi Oulun kaupungin päätöksentekoa. Merkittävää on kaupungin virkamiesten ja päättäjien tietoisuuden lisääminen, johon ITU2:n kokeilu tuottaa tietoa. Lisäksi osallistuvasta budjetoinnissa voidaan erottaa eri vaiheita, jotka selkiyttävät osallistavan ja demokraattisen prosessin etenemistä. Määrittelyvaiheessa osallistuvan budjetoinnin hankkeen omistava julkishallinnon organisaatio määrittelee hankkeen tai luo säännöt pysyväälle jatkuvalla toimintamallille.

Osallistuvan budjetoinnin alussa, keskustelun ja vaihtoehtojen asettamisen vaiheessa osallistujat tai edustajat keskustelevat paikallisista tarpeista, kehittämis-kohteista ja tavoitteista, joihin osallistuvalla budjetoinnilla voidaan vaikuttaa. Eri-tyisen tärkeää on, että varsinkin heikommassa asemassa olevien kansalaisten ja asukasryhmien osallistumisen mahdollisuudet huomioidaan ja niitä edistetään (Häikiö & Salminen 2016, Vuokila-Oikkonen 2019). Kansalaiset määrittelevät paikalliset tarpeet, ehdottavat ideoita budjetoinnin kohteiksi tai julkishallinto julkistaa budjetoinnin kohteet yleisön tietoon. Asiantuntijoiden apua voidaan käyttää keskustelussa. Päätöksentekotilanteeseen tultaessa viranomaiset, kansalaisten ja asukkaiden edustajat äänestävät päätösvaihtoehtoista tai vaihtoehtoisesti neuvotellen etsivät kaikkia osapuolia mahdollisimman hyvin tyydyttävää ratkaisua. Julkishallinnon tehtävänä on viranomaistyönä panna toimeen päätökset ja aika-tauluttaa rahojen käytän toteutus. Seurantavaiheessa kansalaisille ja asukkaille tulisi antaa tietoa budjettipäätösten toteutumisesta. Seuranta voi perustua asiakirjajulkisuuteen, hallinnon aktiiviseen viestintään tai mediajulkisuuteen. (Manninen & Muurinen 2016).

Rajakylän asukkaat ovat kokeneet tulleen kuulluksi ja ovat innostuneita Röllimetsän kasvojenkohotuksesta hyvinvointia ja turvallisuutta tuottavaksi ympäristöksi. Myös luottamus siihen, että Rajakylässä voidaan luoda ympäristöä, joista pidetään huolta yhdessä, on lisääntynyt.

Epilogi

Rajakylä kohtasi paljon negatiivista keskustelua julkisuudessa syksyllä 2019. Paikallislehdissä ja sosiaalisessa mediassa oli keskustelua Rajakylän turvattomuudesta. Kansalaistoiminnan aktivoituminen käynnistyi samaan aikaan kun ITU2-hanke järjesti turvallisuuskävelyn. Turvallisuuskävelylle osallistunut poliisi korosti, että on tärkeää puhua hyvää omasta asuinalueestaan. Tiedettiin positiivisuuden synnyttävän lisää positiivisuutta. Aihetta nostettiin esiin myös Oulun kaupungin sosiaalisen median sivustoilla näkyvyyden lisäämiseksi.

Turvallisuuskävelyn jälkeen Rajakylässä syntyi lisää aktiivista kansalaistoimintaa. Kaksi asukasta halusi kerätä sata positiivista kommenttia Rajakylästä. Kysely keräsi 450 vastausta, mikä oli kaikille positiivinen yllätys. Aktiiviset ja innokkaat asukkaat perustivat Meidän Rajakylä -ryhmän, jossa tarkoitus on kuvata asuin- aluetta positiivisessa valossa. Meidän Rajakylä- ryhmällä on oma Facebook-tili. Asukkaat ovat olleet aktiivisia ja tekevät yhteistyötä ITU2-hankkeen kanssa. He ovat suunnitelleet yhdessä koulun kanssa alikulkuihin grafiitti-taidetta toteutettavaksi vuoden 2020 keväällä. Rajakylän ostoskeskuksessa järjestettiin syksyllä 2019 Lumo-valojuhlat osana Oulun Lumo Light -festivaalia. Rajakylän Talvikkipuistoon yritetään hankkia myös yksityisellä rahoituksella skeittiramppi yhteistyössä koulun nuorten ja asukkaiden kanssa. Kesälle 2020 on suunniteltu yhteisiä kesäjuhlia perheille Talvikkipuistoon, juhla on myös ITU2-hankkeen läksiäisjuhla. Kesäjuhlista toivotaan jokavuotista tapahtumaa Rajakylään. Täten asukkaiden ansiosta Rajakylä on saanut paljon positiivista julkisuutta.

Kansalaistoiminnan aktivoituminen vaatii aikansa. ITU2-hankkeessa kului kaksi vuotta kansalaistoiminnan nousuun lähtemisessä. Myös Oulun kaupungin edustajat lähtivät innokkaasti mukaan tukemaan asukkaiden toiveita turvallisuuskävelyn jälkeen. Puisto- ja viherpuisto työryhmä halusi antaa Rajakylän asukkaille mahdollisuuden valita uusille roskiksille ja penkeille paikat.

LÄHTEET

- Ahti, H., Björn, Johan, Oikkonen, H. & Muurinen, R. (2012). *Osallistuva budjetointi*. Viitattu 17.8.2016 <http://osallistuvabudjetointi.fi/maailmalta/http://osallistuvabudjetointi.fi/osallistuminen/>
- Häikiö, L. & Salminen, J. (2016). *Osallistuvan budjetoinnin periaatteet ja käytännöt*. Viitattu 16.8.2016 http://omatesoma.fi/wp-content/uploads/Osallistuvan-budjetoinnin-periaatteet-ja-kytnt_Liisa-Hiki.pdf
- Manninen, M. & Muurinen, R. (2016) *Osallistuva budjetointi*. Viitattu 17.8.2016 http://osallistuvabudjetointi.fi/wp-content/uploads/2012/06/Osallistuvabudjetointi-Helsingin_kaupungin-kirjasto-johdatus-.pdf
- Vuokila-Oikkonen, P. (2019). Pidetään asiat yksinkertaisina konkreettisina ja tehdään yhdessä! *Ratkes, Ratkaisu- ja voimavarakeskeinen kulttuurin lehti* 2/2019, 28-31.

Lasse Kauppi & Päivi Vuokila-Oikonen

MIELENTERVEYSTYÖTÄ KEHITTÄMÄSSÄ ITU2-OLOHUONEELLA

Suomessa käynnissä oleva sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus vaikuttaa sekä työntekijään, kuntalaiseen että palvelurakenteisiin. Mielenterveys- ja päihdeongelmien hoidon ja kuntoutuksen järjestelmä on Suomessa pirstaleinen. Julkisesti järjestettyjä palveluja täydentävät ja osittain korvaavat yksityiset palvelut, mutta vain osalla väestöstä on mahdollisuus käyttää niitä. Tämä merkitsee sitä, että mielenterveys- ja päihdepalveluiden saatavuudessa on alueellisia eroja. (Rissanen 2019). Psykiatrisessa sairaalahoidossa hoidettujen potilaiden määrät ovat suurimmat 18–24-vuotiaiden ikäryhmässä ja pienimmät 65 vuotta täyttäneiden ikäryhmässä. Toimintaympäristön muuttuessa psykiatrisen sairaanhoitajan perinteiset työpaikat mielenterveystoimisto ja psykiatrinen sairaala eivät ole enää ainoita työn tekemisen paikkoja. Tulevassa sote-uudistuksessa tavoitteena on sovittaa palvelut yhteen.

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa korostuu ihmisen valinnanvapaus ja osallisuus. Osallisuus tarkoittaa Isolan ym. (2017) mukaan, että ihminen kokee olevansa merkityksellinen osa kokonaisuutta. Hän tulee kuulluksi itsensä ja vaikuttaa elämänsä kulkuun ja yhteisiin asioihin. Osallisuus edellyttää yhteyttä omiin ja yhteisiin voimavaroihin. Voimavaroja ovat luottamus ja keskinäinen kunnioitus, toimeentulo, palvelut, tieto, taito, toiminta ja yhteiset merkitykset. Mielenterveystyö liittyy osallisuuteen ja mielenterveyden heikkeneminen vähentää ihmisen osallisuutta sairaudesta aiheutuvien stigman ja häpeän vuoksi. Mielenterveysbarometrin mukaan melkein joka toinen mielenterveysongelmia kokeva kokee joutuneensa leimatuksi mielenterveyden häiriönsä vuoksi, ja joka kolmas tuntee häpeää hoitoon hakeutumisen vuoksi. Neljäsosa suomalaisista ei haluaisi mielenterveysongelmia sairastavaa naapurikseen. (Mielenterveysbarometri 2019). ITU2-hankkeessa kokeiltiin, mitä mielenterveystyö voisi olla matalan kynnyksen olohuoneessa osana osallistuvaa toimintamallia. Artikkelissa kuvataan psykiatrisen sairaanhoitajan työtä Rajakylän ITU2-oluhoneella.

Mielenterveystyö olohuoneella

Psykiatrisen sairaanhoitajan työ ITU2-olohuoneella painottui ennaltaehkäisevään työhön. Toimenkuvaan olohuoneella kuuluivat asukkaan kokonaisvaltainen koh-

taaminen, monialainen yhteistyö, palveluohjaus ja yhteiskehittäminen. Monialainen työ, palveluohjaus ja yhteiskehittäminen liittyivät osallisuustoimintamallin ja sen toimintojen kehittämiseen. Mielenterveystyön yhteiskehittäminen osana toimintamallia vähentää parhaimmillaan mielenterveyteen liittyvää stigmaa ja ”normalisoi” mielenterveyttä osana ihmisen kokonaisuutta.

Psykiatrisen sairaanhoitajan kokemuksen mukaan asukkaan kokonaisvaltaisen kohtaaminen matalan kynnyksen kohtaamispaikassa tuotti merkityksiä asukkaille mielenterveyden näkökulmasta. Asukas tuli kohdatuksi ilman ajanvarausta kynnyksettömästi. Olohuoneella mielenterveystyössä korostui kohtaamisten epämuodollisuus, ja kohtaamiset tapahtuivat toiminnassa, kuten asukkaiden kanssa yhteisen ruuanlaiton ja ruokailun yhteydessä. Tällöin keskustelut sisälsivät mielenterveyttä edistäviä ja itsehoidollisia elementtejä. Lisäksi kohtaamisessa merkityksellistä olivat luottamukselliset keskustelut, itsestä huolehtimisesta korostava näkökulma ja ohjaaminen perusterveydenhuollon palveluiden piiriin tarvittaessa.

Psykiatrisen sairaanhoitajan läsnäolo madalsi kynnystä keskusteluille omasta ja läheisten mielenterveyteen liittyvistä haasteista. Merkitykselliset keskustelut liittyivät masennukseen ja uneen. Edelliset teemat jaettiin myös muiden olohuoneella kävijöiden kanssa. Asukkaita yhdisti myös työhön ja talouteen liittyvä ongelmat.

Monialainen- ja ammatillinen yhteistyö ja sen kehittäminen asukaslähtöiseksi mahdollistui olohuoneella. Yhteistyötä kehitettiin olohuoneella toimivien, asiakkaan verkoston kuten terveydenhuollon toimijoiden ja järjestötoimijoiden kanssa. Järjestöjen kanssa tehtävä yhteistyö on toteutunut matalan kynnyksen keskusteluryhmissä, jossa toisena ohjaajana oli Hyvän Mielen Talo ry:n kokemusasiantuntija. Ryhmätoiminta mahdollisti toisiin liittymisen ja osallisuuden kokemuksen. Ryhmät toteutettiin avoimina keskusteluryhminä, joissa oli mahdollista keskustella mielenterveys- ja päihdeongelmiin liittyvistä teemoista. Ryhmän tavoitteina olivat vertaistuen mahdollistaminen, sosiaalisten suhteiden muodostaminen ja vahvistaminen sekä tarvittaessa asukkaiden ohjaaminen mielenterveys- ja päihdepalveluiden piiriin. Ryhmästä kerätään palautetta ja toiminnan jatkamisen tai muuttamisen tarvetta arvioidaan hankkeen lopussa. Myös kokemusasiantuntijuuden kehittäminen osana mielenterveyspalveluita sai painoarvoa.

Palveluohjauksella pyrittiin asukkaan toimintakyvyn vahvistamiseen. Rajakylän alueella osalla ihmisistä on useita haasteita, siten psykiatrisen sairaanhoitaja kartoitti asukkaan elämäntilannetta ja palvelun tarvetta ja ohjasi asukasta tarpeenmukaisesti palveluihin. (esim. päihdetyö, sosiaalityö, nuorten ammatilliset palvelut, kolmannen sektorin ja järjestöjen palvelut). Palveluohjauksessa korostui asukkaan kokonaistilanne ja tarpeiden mukaan räätälöidyt palvelut. Olohuoneel-

la tehtävässä työssä tärkeää on ollut asukkaan tukeminen palveluihin hakeutumisessa ja yhteistyön ylläpitäminen ja vahvistaminen. Palveluohjauksella pyritään varmistamaan, ettei asukas tipahda palveluiden ulkopuolelle. Palveluohjauksen kehittämisen lähtökohtia ITU2-hankkeessa on kuvattu artikkelissa Vuokila-Oikonen ym. (2019). Matalan kynnyksen palveluohjausta kehittämässä. Lisäksi palveluohjaus on edelleen kehittämisen kohteena.

Osallistuvan toimintamallin rakentaminen psykiatrisen sairaanhoitajan työnä

Osallistuvan toimintamallin kehittäminen edellytti yhteiskehittämistä, ja siten mielen-terveystyön osaamista oli tärkeä jakaa yhdessä asukkaiden, kolmannen sektorin sekä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden kanssa. Psykiatrisen sairaanhoitajan näkökulma kehittämistyöhön nousi alueen asukkaiden ongelmien tuntemuksesta ja psykiatristen palveluiden palvelurakenteen tuntemuksesta. Näkökulmaa oli tärkeä osallistuvan toimintamallin kehittämisessä erityisesti Rajakylän hyvinvointipisteen ja ryhmätoimintojen yhteiskehittämisessä. Rajakylän hyvinvointipisteen kehittämisen tavoitteena on ollut matalan kynnyksen mielenterveyspalveluiden turvaaminen alueen asukkaille joko lähipalveluna tai Tuiran hyvinvointikeskuksen palveluna. Ikäryhmistä on painottunut mielenterveys- ja päihdeongelmista kärsivät nuoret.

Hanke on mahdollistanut laajemmat ja syvenevän yhteistyön kehittämisen eri mielenterveyteen liittyvien toimijoiden kanssa. Rajakylän hyvinvointipisteellä on suunniteltu psykiatrisen sairaanhoitajan vastaanottoa. Työ kohdentuu Rajakylän asukkaille, joille palvelujen saatavuus on haaste ja joilla on mahdollisesti tarvetta useiden eri toimijoiden palveluille. Yhteistyötä tehdään sosiaaliohjaajien ja päihdetyöntekijöiden kanssa.

Mielenterveyden edistäminen on ollut tärkeä tavoite ja se tarkoittaa THL:n (2019) mukaan yksilötasolla ihmisen tukemista, joka näkyy itsetunnon ja elämänhallinnan vahvistumisena. Yhteisötasolla vahvistetaan sosiaalista tukea ja osallisuutta. Täten mielenterveyden edistäminen sulautuu luonnolliseksi osaksi muuta olohuoneella tapahtuvaa toimintaa ja mielenterveyden edistäminen on kokonaisvaltaista asukaslähtöistä toimintaa. Psykiatrisen sairaanhoitaja on ollut olohuoneella tavattavissa ilman ajanvarausta tai ajanvarauksella esimerkiksi työllisyysasiantuntijan kanssa. Psykiatrisen sairaanhoitaja toimii asiantuntijana erityisesti mielenterveys- ja päihdepalveluihin ohjaamisessa ja on tarvittaessa mukana asukkaan kanssa ottamassa yhteyttä pääsemisessä palveluiden piiriin. Hän varmistaa asukkaan pääsyn tarvittavien palveluiden piiriin sekä toteuttaa mielenterveystyötä asukkaan tarpeiden mukaan.

Psykiatrisen sairaanhoitajan työ olohuoneella on tuonut uusia ulottuvuuksia työhön. Mielenterveystyön kehittäminen uudessa sote-uudistuksessa on painopistealue Pohjois-Pohjanmaalla. Uudistuksessa tärkeää on kaventaa hyvinvointi- ja terveyseroja sekä turvata yhdenvertaiset ja laadukkaat sosiaali- ja terveyspalvelut kaikille suomalaisille ja parantaa palveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta erityisesti perustasolla.

Mielenterveyspalveluihin liittyvät kehittämishaasteet

Mielenterveyspalveluiden saatavuus on tärkeää (Hailemariam ym. 2016, Rissanen 2019). Erityisesti nuorten kohdalla ja psykoosiin (Kvig ym. 2016) sairastumisessa hoitoon pääsy ei saa viivästyä (Settipani ym. 2019), ja hoidon tulisi myös tapahtua mahdollisimman lähellä, osana ihmisen elinympäristöä. Settipani ym. (2019) ehdottavat, että yhteisöllisillä, integroiduilla nuorisolähtöisillä ja helposti saavutettavilla palveluilla voidaan ratkaista hoitoon pääsyä ja estää palveluiden näyttäytymistä pirstaleisena. Myös Kainulainen ym. (2019) mielestä syrjäytymisvaarassa olevat nuoret tarvitsevat tavallista enemmän tukea. Vaikka kohtaamisia palvelujärjestelmän kanssa on paljon, tuki ei ole oikea-aikaista ja riittävää. Rajakylän hyvinvointipisteellä toimiva psykiatrisen sairaanhoitaja mahdollistaa lähellä toimivan palvelun. Palvelun helposta saatavuudesta ei vielä osata sanoa.

Mielenterveysstrategiassa vuosille 2020–2030 yhden tärkeimmistä painotuksista saa mielenterveysosaaminen ihmisen kaikissa kasvuympäristöissä. Koska perusterveydenhuolto ja sosiaalitoimi ovat ensimmäisiä kohtaamispaikkoja ihmisille, joilla on vaikeuksia, on tärkeää, että lisätään erityisesti perusterveydenhuollossa ja sosiaalitoimessa mielenterveyteen suunnattuja voimavaroja ja henkilöstön mielenterveysosaamista. Huomiota tulee myös kiinnittää käytäntöjen kehittämiseen, miten erikoissairaanhoito ohjaa ja tukee perustason palveluissa. (Vorma ym. 2020) Tämä on tärkeä näkökulma mielenterveystyön kehittämiseen Rajakylässä. On vahvistettava mielenterveyttä tukevan kansalais-, vapaaehtois- ja järjestötoiminnan edellytykset Rajakylässä ja Rajakylän hyvinvointipisteellä. Tarvitaan koulutusta ja kehittämistyötä mielenterveystyön vahvistamiseksi ja integroimiseksi osaksi palveluita. (Edith ym. 2019.) Kehittämistyöllä Rajakylässä on pyritty tuomaan mielenterveystyötä helpommin saavutettavaksi ja lähemmäksi ihmisiä. Toimintaympäristön ja paradigmojen (Poiijula 2019) muuttuessa tarvitaan edelleen kehittämistyötä.

Knight & Alarien (2016) mukaan ihmisillä, joilla on monenlaisia ongelmia, he tarvitsevat tukea hoidon ja tuen tulee olla selkeää. Myös ihmisillä, joilla ei ole selkeää diagnoosia tai häiriötä saattavat jäädä tuen tai hoidon ulkopuolelle. Ris-

sasen (2019) mukaan rakennemuutos jatkuu psykiatrisessa erikoissairaanhoidossa. Psykiatrian laitoshoidossa hoitajaksot ja hoitopäivät ovat vähentyneet selvästi viiden vuoden aikasarjatarkastelussa. Palveluohjauksen kehittämisessä korostuu jatkuvuus. Hansson-Ohayon ym. (2018) mukaan tuen sisältöön pitää kiinnittää huomioita. Siten hankkeessa kehitetty palveluohjaus ja yhteistyö eri mielenterveyteen liittyvien toimijoiden kanssa on tärkeä.

Mielenterveyspalveluita tarjotaan edelleen irrallisina muista sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista. Palveluiden integraatio on tärkeä kehittämisen kohde (Rissanen 2019), integraation tulee tarkoittaa myös sairastuneen läheisten mukaan ottoa hoitoon. Kuitenkin läheisten mukana olo tulee yhdessä sopia. Osa läheisistä haluaa olla tiiviisti mukana hoidossa, kun taas toiset ovat löyhemmin kiinnittyneet. Tarvitaan tietoa, innovatiivisia ratkaisuja ja avoimuutta. (Rugkäsa & Canvin 2017). Integraatio ja työntekijän mahdollisuus käyttää omaa osaamistaan päätöksenteossa edellyttää jaettua päätöksentekoa. Mielenterveystyössä jaetun päätöksenteon osaaminen vaatii kehittämistä. Tarvitaan myös yhteistyötaitojen osaamista ja matalaa teknologiaa ammattilaisten tavoittamiseen. Kehittämistyö edellyttää selvää päätöstä, läpinäkyvää toimintaa, uskollisuutta päämäärille ja toteuttamiselle kaikilla organisaation tasoilla. (Ramon ym. 2017).

Yhteiskunnallinen lukutaito korostuu yhteisössä toimimisessa. Toimintaympäristössä tapahtuvat muutokset, erilaiset kriisit ja vaaratilanteet, edellyttävät myös psykiatrisen sairaanhoitajan liikkuvuutta ja kykyä toimimia erilaisissa ympäristöissä. Psykiatrisen sairaanhoitajan toimintaympäristössä tapahtuvat muutokset, kuten monikulttuurisuus ja siitä seuraava ihmisten erilaisten taustojen tunteminen asettavat haasteen ihmisen kohtaamiselle ja palveluille (Kabadia ym. 2016). Rajakylän asukkaiden koetusta sosiaalisesta hyvinvoinnista on hankkeessa saatu tietoa ja sitä on käytetty hyväksi kehittämistyössä. Tärkeää on myös jatkossa saada tietoa ihmisten mielenterveydestä ja sen mukaisesti suunnata palveluita.

Sisällöllinen osaaminen stigmasta, ratkaisukeskeisyydestä (Settipani ym. 2019) ja psykoedukatiivisista interventioista perheessä ja yhteisössä tarvitsevat osaamisen kehittämisistä ja menetelmien integroimista osaksi palveluita. Dialogin osaaminen näyttäisi olevan tärkeä psykiatrisen sairaanhoitajan työssä sekä yksilötyössä että työskennellessä laajemman verkoston kanssa (Vuokila-Oikkinen & Keskitalo 2018, Piippo & MacGabhann 2016). Uusi ymmärrys sosiaalisesta kuntoutuksesta haastaa yhteistyötä eri toimijoiden kanssa ja sosiaalisen kuntoutuksen sisällön kehittämistä. (Keskitalo & Vuokila-Oikkinen 2018, Tuusa ym. 2018, Vuokila-Oikkinen & Keskitalo 2018)

LÄHTEET

- Hailemariam, M., Fekadu, A., Selamu, M., Medhin, G., Prince, M. & Hanlon, C. (2016) Equitable access to integrated primary mental healthcare for people with severe mental disorders in Ethiopia: a formative study *International Journal for Equity in Health* 15, Article number: 121.
- Edith K. Wakida, Elialilia S. Okello, Godfrey Z. Rukundo, Dickens Akena, Paul E. Alele, Zohray M. Talib & Celestino Obua (2019) Health system constraints in integrating mental health services into primary healthcare in rural Uganda: perspectives of primary care providers. *International Journal of Mental Health Systems* volume 13, Article number: 16.
- Erling I., Kvig, C., Moe, B., Brinchmann, T. & Larsen, K.. (2016) Negotiating the boundaries of psychosis: A qualitative study of the service provider perspective on treatment delay in community mental health. *Early Intervention in Psychiatry*, 13, 272–280.
- Hansson-Ohayon, I., Malka, T., Goldzweig, G. & Roe, D. (2018) The interaction between sense of mastery, social support and parental distress among mothers with and without serious mental illness. *Comprehensive Psychiatry* 87, 59–63.
- Kainulainen S., Määttä, A., Paananen, R., Surakka, A., Wiens, W. (2019). Sanoista tekoihin syrjäytymisen vähentämiseksi. *Dialogi*. Saatavana 20.8.2019 <https://dialogi.diak.fi/2019/08/09/sanoista-tekoihin-syrjaytymisen-vahentamiseksi/>
- Kapadia, D., Nazroo, J. & Tranmer, M. (2016). Ethnic differences in women's use of mental health services: do social networks play a role? Findings from a national survey, *Ethnicity & Health*, 23(3), 293–306.
- Keskitalo E. & Vuokila-Oikkonen P. (2018). Voimavaralähtöisyys sosiaalisen kuntoutuksen viitekehystenä. Teoksessa Kostilainen H. & Nieminen Ari. 2018. *Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia*. Diak Työelämä 13. Juvenes Print.. Diak Työelämä 13. Juvenes Print. 164–176. saatavana 24.2.2020. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/141721/Diak_Tyoelama_13_verkko.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- Knight, C.A. & Alarie, R.A. (2016) Improving Mental Health in the Community: Outcome *Evaluation of a Geriatric Mental Health Day Treatment Service*, 40(2): 77–87. *Mielenterveysbarometri* (2019) Mielenterveyden keskusliitto ry Kantar TNS Oy. Saatavana 24.2.2020. <https://www.mtkl.fi/toimintamme/julkaisut/mielenterveysbarometri2019/>
- Piippo, J. & MacGabhann, L. (2016), "Open dialogue: offering possibilities for dialogical practices in mental health and psychiatric nursing", *The Journal of Mental Health Training, Education and Practice*, Vol. 11 No. 5, 269–278.
- Pojjula, S. (2019). *Resilienssi*. Helsinki; Kirjapaja.
- Ramon, R., Brooks, H., Rae, S & O'Sullivan, M-J (2017) "Key issues in the process of implementing shared decision making (DM) in mental health practice", *Mental Health Review Journal*, 22(3), 57–274
- Rissanen, P. (toim.) (2019) *Tiedosta arviointiin Sosiaali- ja terveyspalvelut Suomessa Asiantuntija-arvio*, syksy 2018. saatavana 14.8.2019 http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137729/URN_ISBN_978-952-343-298-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Rugkåsa, J & Canvin, K. (2017) Carer involvement in compulsory out-patient psychiatric care in England *BMC Health Services Research*, 17, Article number: 762.
- Settipani, C.A., Hawke, L.D., Cleverley, K., Chaim, G., Cheung, A., Mehra, K., Rice, M., Szatmari P. & Henderson, J. (2019) Key attributes of integrated community-based youth service hubs for mental health: a scoping review *International Journal of Mental Health Systems* (13), Article number: 52.
- THL. (2019) *Mielenterveyden edistäminen*. (Saatavilla 11.11.2019) <https://thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveyden-edistaminen>
- Tungpunkom, P., Maybery, D., Reupert, A., Kowalenko, N. & Foster, K. (2017). Mental health professionals' family-focused practice with families with dependent children: a survey study. *BMC Health Services Research*, 17(1), 1–8.

- Tuusa, M., Seppänen-Järvelä, R., Henriksson, M., Juvonen-Posti, P., Pesonen, S., Syrjä, V. & Savinainen, M. (2018). *Yhteistoiminta ja toimijuus kuntoutumista edistävinä vaikutusmekanismeina. Sosiaalinen kuntoutuksessa*. Turenki: Hansaprint oy, 125-148.
- Vorma, H., Rotko, T., Larivaara, M. & Kosloff, A. 2020. Kansallinen mielenterveysstrategia ja itsemurhien ehkäisyohjelma vuosille 2020–2030. *Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja* 2020:6
- Vuokila-Oikkonen P. & Keskitalo E. (2018). Sosiaalisen kuntoutuksen voimavara- ja ratkaisukeskeiset menetelmät. Teoksessa Kostilainen H. & Nieminen Ari. 2018. *Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia*. Diak Työelämä 13. Juvenes Print, 84-96. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/141721/Diak_Tyoelama_13_verkko.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- Vuokila-Oikkonen, P., Kylli, E. & Siira, T. (2019). Matalan kynnyksen palveluohjausta kehittämässä. Teoksessa Turvaverkkoa paikantamassa Piirainen K. & Kivirinta M. *Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja 4*. Tampere; Punamusta Oy, 124-136. saatavana <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-325-4>

Susanna Hyväri & Tarja Siira

SOSIAALINEN KUNTOUTUS NUORTEN TOIMIJUUDEN JA OSALLISUUDEN VAHVISTAJANA

Tässä artikkelissa muodostetaan käsitystä siitä, mitä sosiaalinen kuntoutus on nuorten toimijuuden ja osallisuuden vahvistajana. Lisäksi pohdintaan mitkä ovat nuorten kanssa toimivien ammattilaisten roolit ja tehtävät kuntoutuksen prosessissa. Kysytään, mitkä asiat ovat oleellisia nuoren muodostaessa omaa tulevaisuuttaan sosiaalisen kuntoutuksen yhteydessä. Artikkelissa on hyödynnetty kuntoutuksen ammattilaisten kanssa pidettyjä kahta työpajaa, joissa käsiteltiin sosiaalisen kuntoutuksen lähtökohtia ja erityisesti nuorten kanssa tehtävää työtä.

Toimijuudella tarkoitetaan tässä artikkelissa nuoren toimintaa suhteessa tilanteisiin, ympäristöihin ja rakenteisiin. Nuori rakentaa elämänsä elämäntilanteitaan erilaisissa sosiaalisissa ympäristöissä, niiden tarjoamissa mahdollisuuksissa ja asettamissa rajoissa. Elämänsä elämään kuuluu myös ammatin ja työn polku, jonka eri vaiheisiin saattaa syntyä keskeytyksiä ja välitiloja esimerkiksi työttömyyden tai opiskelun vuoksi. (Tuusa ym. 2018, 129-130.)

Toimijuus voidaan yhdistää myös osallisuuden käsitteeseen. Amartya Senin (1999) ja Martha Nussbaumin (2011) käsitteistössä osallisuudessa korostuu toimintavalmius ja toimintamahdollisuudet. He tarkoittavat toimijuudella ja valmiuksilla ihmisen mahdollisuutta tavoitella yksilön ja yhteisön arvostamia asioita. He kirjoittavat myös prosesseista tai vuorovaikutusketjuista, joissa ihminen parantaa toimintavalmiuksiaan eli vapauttaaan tavoitella arvostamia asioita. Osallisuuden käsite on suomalaisessa keskustelussa tiivistetty seuraavasti: osallisuus muodostuu 1) osallisuudesta omaan elämään 2) osallisuudesta vaikuttamisprosesseihin palveluissa, lähipiirissä, elinympäristössä ja yhteiskunnassa ja 3) paikallisesta osallisuudesta, jossa pystyy liittymään erilaisiin hyvinvoinnin lähteisiin sekä elämän merkityksellisyttä ja arvokkuutta lisääviin vuorovaikutussuhteisiin ja jossa pystyy vaikuttamaan resurssien jakamiseen. (Isola ym. 2017, 9-19.)

Sosiaalisen kuntoutuksen lähtökohdat

Sosiaalisen kuntoutuksen keskiössä on osallisuuden lisääntyminen ja syrjäytymisen ehkäisy (Lindh ym. 2018, 7-18). Sosiaalinen toimijuus ja sen tukeminen ovat

toiminnan tavoitteina. Sosiaalinen toimijuus ja toimintakyky määrittellään yksilölliseen ja yhteisölliseen kasvuun ja kehitykseen pyrkiväksi, sosiaalista toimintaa ohjaavaksi ja tulevaisuuteen orientoituneeksi asenteeksi itseä ja muita kohtaan. Toimintakyvyn ulottuvuudet voidaan määrittellä fyysisiksi tekijöiksi, jolloin tarkoitetaan ihmisen arkielämäään liittyviä tehtäviä, toimintoja ja voimavaroja, asumista, liikkumista ja terveyttä. Sosiaalinen ulottuvuus pitää sisällään vuorovaikutukseen ja sosiaaliin suhteisiin kuuluvat voimavarat, kyvyn luoda ihmissuhteita ja ylläpitää niitä sekä kyvyn toimia eri yhteisöissä ja ympäristöissä. Kognitiivinen ulottuvuus sisältää ajatteluun, ymmärtämiseen, oppimiseen ja muistamiseen liittyvät voimavarat, kyvyn hahmottaa, keskittyä, käsitellä tietoa, ratkaista ongelmia ja käyttää kieltä. Psyykkinen ulottuvuus tarkoittaa henkisiä-, minä- ja maailmankuvaan liittyviä voimavaroja, itsearvostusta, mielialaa ja tunteita. Nuorten sosiaalisessa kuntoutuksessa tulisi olla mukana kaikki edellä kuvatut toiminnan ulottuvuudet. Toiminnan suunnittelussa voidaan kuitenkin painottaa nuoren elämäntilannetta ja tavoitteita parhaiten palveluvia kuntouttavia menetelmiä

Sosiaalisen kuntoutuksen muutos tavoitteelliseksi kuntoutusmuodoksi on tapahtunut ammatillista ja lääkinnällistä kuntoutustoimintaa hitaammin. Lainvoiman sosiaalinen kuntoutus on saanut 2015 sosiaalihuoltolain uudistuksessa. Laissa sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Järjestelmätason tavoitteena on ollut vahvistaa sosiaalityön osuutta kuntoutuspalveluissa. Lääkinnällinen ja ammatillinen kuntoutus ovat jäsenyneet kymmenien vuosien kuluessa tavoitteelliseksi ja strukturoiduksi kuntoutusmuodoksi ja nyt sosiaalista kuntoutuksen paikkaa ja roolia kuntoutusjärjestelmässä on pyritty jäsentämään. (Piirainen, Linnakangas, Suikkanen 2018.)

Nuorten sosiaalisessa kuntoutuksessa tulee huomioida nuorten elämänvaiheen ja elämäntilanteiden erityispiirteitä (Tuusa & Kauhaluoma 2014, 14-17). Nykyinen nuorisolaki (1285/2016) määrittelee tavoitteita ja sisältöjä, jotka tulevat lähelle sosiaalisen kuntoutuksen käsitteitä ja tavoitteista. Nuorten palvelujen tarkoituksena on tukea nuorten kasvua ja itsenäistymistä, yhteisöllisyyttä sekä niihin liittyvää tietojen ja taitojen oppimista. Tavoitteena on myös edistää nuorten osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia sekä kykyä ja edellytyksiä toimia yhteiskunnassa. Tavoitteen toteuttamisen lähtökohtina ovat muun muassa yhteisöllisyys, yhteisvastuu, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo. Erityisesti nuorten kohdalla myös identiteetin rakentuminen on merkittävä tavoite sosiaalisessa kuntoutuksessa. Sosiaalisen kuntoutuksen yhteydessä vertaistuki auttaa kuntoutujan kasvua ja rakentaa hänen

identiteettiään. Lisäksi se auttaa kuntoutujaa rakentamaan omaa identiteettiään sairastumisen tai vammautumisen jälkeen. Nuorten ryhmätoiminta ja siihen liittyvä vertaisuus, yhteisöllisyys ja osallisuus ovat menetelmien viitekehyksinä tärkeitä. (Kippola-Pääkkönen 2018.)

Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisen lähtötilanne ITU2-hankkeessa

ITU2-hankkeessa pilotoitiin yksi nuorten sosiaalisen kuntoutuksen ryhmä tammi-kuussa 2019. Ryhmän muodosti kuusi sosiaalityön asiakkaana ollutta nuorta. Ryhmään osallistuneiden nuorten haasteina oli päihde- ja mielenterveyden ongelmia, pulmia taloudessa ja asumisessa sekä vaikeuksia päästä terveyspalveluihin. Ryhmätoiminnan tavoitteeksi asetettiin sosiaalisen toimijuuden vahvistuminen. Työskentelyssä käytettiin erilaisia toiminnallisia menetelmiä kuten ruoanvalmistusta, liikuntaharjoitteita ja erilaisia pelejä. Nuoret suunnittelivat toiminnan sisällöt kullekin tapaamiskerralle yhdessä ryhmän vetäjien kanssa. Lisäksi nuorille järjestettiin yksilöohjausta heidän tarpeidensa mukaisesti. Yksilöohjauksissa käsiteltiin nuoren sen hetkistä elämäntilannetta, tavoitteita ja tulevaisuuden suunnitelmia. Ryhmä kokoontui kuusi kertaa. Jokaiseen tapaamiskertaan sisältyi muun toiminnan ohella aterioiden valmistamista.

Sosiaalisesta kuntoutusprosessista vastaavat ITU2-hankkeen työntekijät tekivät keväällä 2019 yhteistyötä Oulun kaupungin sosiaalipalveluiden kanssa. Yhteistyön tavoitteena oli paikantaa syrjäytymisvaarassa olevien nuorten palvelujen keskeisiä haasteita ja jäsentää tavoitteita nuorten sosiaaliselle kuntoutukselle. Työntekijät toivat esiin, että erityistä tarvetta on matalan kynnyksen toiminnalle sekä kohtaamispaikalle, johon ei tarvitse erillistä ajanvarausta ja johon nuoren on helppo tulla. Nähtiin myös tarvetta jalkautuvalle ja etsivälle työlle. Alustavasti hahmoteltiin alueella toteutuvaa sosiaalisen kuntoutuksen mallia, joka perustuisi monialaiseen ammatilliseen työhön.

Ammattilaisten näkemykset sosiaalisen kuntoutuksen mahdollisuuksista nuorille¹

Hankkeen järjestämään kahteen työpajaan (4.9. ja 14.10. 2019) osallistui kuusi sosiaalisesta kuntoutustoimintaan perehtynyttä ammattilaista. Työpajassa haettiin vastausta seuraaviin kysymyksiin: Mitä sosiaalinen kuntoutus on erityisesti

---

¹ Tässä jaksossa käytetyt aineistot ovat syntyneet ammatillisten toimijoiden työpajoissa. Päivi Vuokila-Oikkonen on kirjannut työpajoissa käydyt keskustelut. Tämän jakson teemat ovat syntyneet aineistoanalyysin pohjalta.

nuorille? Mitkä ovat nuorten sosiaalisen kuntoutuksen keskeiset sisällöt? Mitä on ratkaisu- ja voimavarakeskeisyys nuorten sosiaalisessa kuntoutuksessa?

Osallisuutta pidettiin työryhmässä sosiaalisen kuntoutuksen viitekehyksenä ja sen lähestymistapana. Katsottiin että sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteet, menetelmät ja päämäärät kietoutuvat osallisuuteen ja osallisuuden kokemukseen. Sosiaalinen kuntoutus on asiakaslähtöistä, jolloin asiakas määrittelee itse tavoitteensa. Diagnoosit eivät ohjaa kohtaamista tai tavoitteiden asettelua. Asiakkaan elämänhistorian ja nykyisen elämäntilanteen tunteminen on tärkeää. Sairauksiin liittyvien mahdollisten erityispiirteiden tuntemus saattaa auttaa ihmisen tilanteen paremmin ymmärtämistä. Sosiaalisessa kuntoutuksessa työntekijä toimii valmentajan roolissa. Ammatillisen toimijan tehtävä on tukea nuorta ja kannustaa häntä eteenpäin omassa prosessissaan. Valmentaminen tarkoittaa myös sitä, että yhteistyösuhteella on tietty tavoitteen mukainen kesto. Valmentajan tehtävänä on myös havaita ja löytää nuoren erilaista toiminnallista potentiaalia. Hänen roolissaan on myös konsultointiulottuvuus, jolloin valmentaja voi esittää erilaisia vaihtoehtoja tavoitteissa etenemiselle.

Sosiaalisen kuntoutuksen prosessi

Sosiaalinen kuntoutus on aikaan sidottu prosessi. Aluksi nuoren taustan, elämäntilanteen ja tarpeen mukaan ammattialaiset arvioivat kuntoutuksen tavoitteita ja tarvittavaa aikaa. Toisin sanoen hahmotetaan tulevan kuntoutusprosessin eri vaiheita. Aikaa tarvitaan nuoren itse keskeisiksi määrittelemille asioille ja niiden toteuttamiselle. Tärkeä on saavuttaa sellaisia tavoitteita, joiden avulla nuori alkaa nähdä omia voimavarojaan ja mahdollisuuksiaan. Ammattilaisten työkokemusten perusteella vuosi on tavallinen ja keskimääräisesti riittävä kesto, jolloin prosessin loputtua asiakas usein kiinnittyy johonkin muuhun toimintaan esimerkiksi koulutukseen tai työhön. Sosiaalisen kuntoutuksen prosessin loputtua nuoren mahdollisuuden tukeen tulee turvata uudessa elämänvaiheessa.

Kuntoutusprosessi käynnistyy nuoren kanssa tehdyllä alkuarvioinnilla. Alkuarviointi rakentuu vapaamuotoiselle keskustelulle, joka etenee rauhallisesti ”tunnustellen” ja ”jutustellen”. Alkuvaiheessa luottamuksellisen suhteen luominen, ihmisen kohtaaminen ja ihmislähtöisyys ovat tärkeitä vuorovaikutuksen elementtejä. Keskustelun aikana syntyy merkityksiä, joiden avulla tulevat tavoitteet myös rakentuvat vähitellen. Keskustelun edetessä keskustellaan siitä, mihin nuori toivoo muutosta. Olennaista on jäsentää nuoren elämän asioita ”pienemmiksi” ja konkreettisiksi kokonaisuuksiksi. Tavoitteiden määrittelyssä auttaa kysymykset: Miksi tulit? Mitä toivot? Mihin haluat tukea? Nuoren tilannetta määritellään ja hahmo-

tellaan nuoren itsensä asettamista lähtökohdista. Ammattilainen hakee nuoren kanssa vastausta siihen mihin nuori hakee muutosta. Sosiaalisessa kuntoutuksessa nuoren oma motivaatio on tärkeää. Nuoren ulkoinen ja esimerkiksi palkkioihin perustava motivaatio on haastava sosiaaliseen kuntoutukseen sitoutumisen kannalta. Sosiaalisessa kuntoutuksessa tavoitteena on löytää suunta elämälle.

Voimavara- ja ratkaisukeskeisyys

Nuorten kanssa toimittaessa voidaan hyödyntää voimavara- ja ratkaisukeskeistä lähestymistapaa. Voimavaralähtöisellä lähestymistavalla tarkoitetaan keskittymistä yksilön resursseihin, osaamiseen ja hänen erilaisiin mahdollisuuksiinsa löytää ratkaisuja haastaviin elämäntilanteisiin. Kuntouttava työskentely suuntautuu tulevaisuuden tavoitteiden saavuttamiseen, ei menneiden ja nykyisten ongelmien korjaamiseen. Työntekijöiltä voimavaralähtöisyys edellyttää myönteistä asennetta ja suhtautumista asiakkaan ja hänen läheistensä mahdollisuuksiin tukea kuntoutumista. Lähtökohtana on, että ihmisten toiveet ja unelmat ovat tärkeitä, vaikka ne vaikuttaisivat epärealistisilta. (Vuokila-Oikkonen & Keskitalo 2018, 86)

Voimavaralähtöisessä työskentelyssä tunnistetaan ja otetaan esille niitä valmiuksia ja taitoja, joita nuorella jo on. Nuoren voimavarat tulevat parhaiten esiin erilaisten toiminnallisten tehtävien kautta. Voimavaroja ja osaamista voi syntyä luovasta toiminnasta tai yksikertaisista arkisista asioista kuten luonnossa liikkumisesta. Myös aikaisempien onnistuneiden tapahtumien muistelu voi toimia työskentelyn lähtökohtana. Nuorelta voidaan kysyä: miten pääsit edellisen kerran haastavassa tilanteessa eteenpäin ja voitko tehdä tai kokeilla samaa toimintaa tässä tilanteessa. Olennaista on edetä muutostyössä pienin askelin. Välitavoitteiden asettaminen on helpottaa etenemistä. Tärkeää on kuitenkin pitää mielessä pidemmän aikavälin tavoite, johon koko prosessin aikana pyritään. Tavoite voi liittyä vaikkapa kiinnostavan harrastuksen tai ihmissuhteen löytämiseen. Toisinaan nuori kokee, ettei etene mihinkään suuntaan. Muutosvaiheita voi tehdä näkyväksi kirjaamalla paperille, mitä kaikkea on jo tehty ja mihin nuori on jo pystynyt.

Ryhmässä toimimisen tavoitteena on sosiaalisen toimijuuden parantuminen. Muita tavoitteita ovat osallisuuden kokemus, yhdessä tekeminen, pystyvyyden ja toimijuuden tunne. Ryhmä auttaa usein myös itsetunnon vahvistumisessa, mikä on nuorelle erityisen tärkeä tavoite. Luottamusta ja ryhmäytymistä auttaa se, että osallistujilla on jokin heitä yhdistävä tekijä. Erilaisia ryhmiä nuorilla ovat taideryhmät, luotolähtöiset, ravintoon ja ruokaan liittyvät ryhmät, depressiokoulu, liikunta- ja käsityöryhmät. Ryhmässä vertaistuki on tärkeää, myös vertaisten elä-

mäntarinoineiden kuuleminen on merkityksellistä. Ryhmässä yhteinen jakaminen ja sanoittaminen ”kaikilla on pulmia” auttaa ryhmäläisiä eteenpäin.

Luottamuksen ja toivon merkitys

Sosiaalisen kuntoutuksessa korostuu luottamuksen merkitys. Se vaatii aikaa syntyäkseen. Luottamusta rakentuu parhaimmillaan silloin, kun työntekijän ja nuoren vuorovaikutus on toimivaa ja persoonat kohtaavat. Usein nuorilla on aikuisten kanssa toimimiseen liittyviä pettymyksiä, jotka voivat heikentää luottamusta. Kehon kieli kertoo usein luottamuksen syntymisestä: nuori hengittää rennommin, istuu rauhallisesti, tulee fyysisesti lähemmäs ja osallistuminen muuhun toimintaan lisääntyy. Nuori voi myös sanoittaa luottamusta puhumalla vaikeista asioista ja sen jälkeen sanoittamalla puhettaan: ”en ole aikaisemmin kertonut näitä kenellekään”. Luottamus on myös häpeäkokemusten käsittelyssä tärkeää.

Toivoa ja uskoa tulevaisuuteen syntyy sosiaalisessa kuntoutuksessa, kun onnistumiset ja edistyminen huomioidaan ja tehdään nuorelle näkyväksi. Toivon kannalta on tärkeää, että ihminen löytää omia selviytymiskeinojaan. Toivon syntymisessä voidaan käyttää motivoivaa haastattelua. Motivoiva haastattelu luo toivoa vahvistavaa puhetta. Tällöin kartoitetaan hyvät asiat ja tuodaan ne näkyviksi. Toivoa luodaan, kun sanoitetaan ihmisen puhetta positiivisesta näkökulmasta. Kun nuorelle syntyy visio omista mahdollisuuksistaan esimerkiksi oman tulevan ammatin suhteen ja hän motivoituu työskentelemään tavoitteen suuntaisesti, myös ammatillisen tuen valmentava ja ohjaava rooli toteutuu tuloksellisemmin.

Johtopäätökset

Nuorten sosiaalista kuntoutusta käsittelevissä työpajoissa ammatillisen rooli määriteltiin valmentajaksi, joka osaa käyttää monipuolisesti toiminnallisia harjoitteita ja voimavara- sekä ratkaisukeskeisiä menetelmiä. Keskusteluissa korostui myös kuntoutuksen suunnitelmallisuus ja vaiheittainen eteneminen. Nuorta tulee kuulla monipuolisesti ja hänen tavoitteensa sekä toiveensa ovat kuntoutuksen keskiössä. Sosiaalisella kuntoutuksella tulee olla selkeä kirjattu ja nuoren kanssa yhteisesti sovittu tavoite. Nuorille suunnatun sosiaalisen kuntoutuksen palvelun tulisi toteutua monialaisessa ja moniammatillisessa verkostossa. Erityisen tärkeää on tarkastella nuorten etenemistä sosiaalisen kuntoutuksen jälkeen seuraaviin elämänvaiheisiin.

Sosiaalista kuntoutusta varten tarvitaan matalan kynnyksen paikkoja, joihin erityisesti koulutuksen ja työelämän ulkopuolella jääneet nuoret voivat kiinnittyä. Tärkeää on sosiaalisen kuntoutuksen keinoin lisätä ja vahvistaa nuorten sosiaalista

osallisuutta ja toimijuutta. Sosiaalisessa kuntoutustoiminnassa tulee olla ammattihenkilöstöä mieluiten sekä julkiselta että järjestösektorilta. Kansalaisjärjestöissä toimivien on luontevaa vastata matalan kynnyksen toiminnoista ja mahdollisesti myös toteuttaa etsivää työtä nuorten parissa. Parhaimmillaan nuorille suunnattu sosiaalinen kuntoutus toteutuu monialaisessa verkostossa, joka tarkastelee nuorten tilanteita säännöllisin väliajoin. Sosiaalisen kuntoutuksen palveluissa tulisi olla jatkuvuutta. Näin nuori voi tarvittaessa palata käyttämiinsä palveluihin, jos kuntoutusprosessi esimerkiksi väliaikaisesti keskeytyy. Tärkeää on laatia toimintamalli sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisesta ja kriteerit palvelun tuottajille.

LÄHTEET

- Kippola-Pääkkönen, A. (2018). Vertaistuen hyödyt ja haasteet kuntoutuksessa. Teoksessa Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.) *Sosiaalinen kuntoutuksessa*. Rovaniemi: Lapland University Press, 174-191.
- Lindh, J., Härkäpää, K. & Kostamo-Pääkkö, K. (2018). Johdatus sosiaaliseen kuntoutuksessa. Teoksessa Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.) *Sosiaalinen kuntoutuksessa*. Rovaniemi: Lapland University Press, 7-18.
- Nuorisolaki 1285/ 2016. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>. Luettu 20.11. 2019
- Nussbaum, M. (2011). *Creating capabilities: The human development approach*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.
- Piirainen, K., Linnakangas, R. & Suikkainen, A. (2018). Palkkatyötavoitteista sosiaaliseen kuntoutukseen – tehostetun tuen keinoin yksilöllisiin muutoksiin? Teoksessa Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.) *Sosiaalinen kuntoutuksessa*. Rovaniemi: Lapland University Press, 98-124.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301#Pidp447198416>. Luettu 20.11.2019.
- Sen, A. (1990). Capability and well-being. Teoksessa Nussbaum, Martha & Sen, Amartya (toim.) *The quality of life*. New York: Oxford University Press, 9–29.
- Tuusa, M. & Kauhaluoma, M. (2014). *Selvitys nuorten sosiaalisesta kuntoutuksesta*. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja ja muistioita 2014:42.
- Tuusa M., Seppänen-Järvelä, R., Henriksson M., Juvonen-Posti, P., Pesonen, S., Syrjä V. & Savinainen, M. (2018). Yhteistoiminta ja toimijuus kuntoutumista edistävinä vaikutusmekanismeina. Teoksessa Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.) *Sosiaalinen kuntoutuksessa*. Rovaniemi: Lapland University Press, 125-148.
- Vuokila-Oikkonen, P. & Keskitalo, E. (2018). Sosiaalisen kuntoutuksen voimavara- ja ratkaisukeinot menetelmät. Teoksessa Kostilainen, Harri & Nieminen, Ari (toim.) *Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 84-98.

Susanna Hyväri & Elsi Kylli

KOKEMUSASIANTUNTEMUSTA HYÖDYNTÄVÄ MATALAN KYNNYKSEN PALVELUOHJAUS

Hyvinvointipalveluiden pitkään jatkunut ongelma on ollut niiden pirstaleisuus ja hajanaisuus. Lisäksi palveluja keskitetään, jolloin lähipalveluja ei ole saatavissa aikaisempaan tapaan. Näin on myös tapahtunut ITU2-hankkeen kehittämisen kohteena olevassa Rajakylän lähiössä (Vuokila-Oikkonen, Hyväri & Kainulainen 2019). Sosiaali- ja terveystalvet ovat siirtyneet lähemmäksi Oulun kaupungin keskustaa.

Asiakkaiden ohjaamisesta oikea-aikaisesti heille tarkoitettuihin palveluihin on tullut yhä tärkeämpää. Palveluohjausta on tarjottu ratkaisuksi hyvinvointipalvelujen hallinnoinnin pulmakohtiin ja moniammatillisen yhteistyön kysymyksiin (Honkakoski ym. 2015, 66-68). Palveluohjaus ei saisi kuitenkaan irrota itse palveluissa tapahtuvasta ihmisten kohtaamisesta, eikä ohjaustoimintaa tarvitse ajatella yksinomaan ammattilaisten tai viranomaisten toimintana.

Palveluohjauksen kehittämistarpeen taustalla on pitkään jatkunut oikealle luukulle löytämisen pulma. Kun luukut sitten ovat auenneet, asiakasta on ollut vastassa aina uusi ammattilainen tai asiantuntija. Asiakkaiden pulmia ja palvelutarpeita on myös totuttu tulkitsemaan yksinomaan professionaalisten viitekehysten kautta (Henriksson 1998; Sipilä 1989). Myös erilaisten sosiaaliturvaetuuksien hakeminen osoittautuu monille asiakkaille usein vaikeaksi ja monimutkaiseksi prosessiksi. Fyysinen sairaus saattaa ajaa ihmisen kiertämään palvelujärjestelmässä ilman ratkaisua tilanteeseen (Metteri 2012, 15). Pitkälle erikoistunut ammatillisuus on monella tapaa ehkäissyt kokonaisvaltaista asiakkuuden ymmärtämistä palvelujen tuottamisessa ja järjestämisessä. Sosiaali- ja terveydenhuollon vahvat ammatillisen erikoistumisen perinteet ovat luoneet tarpeen uudistaa palveluihin ohjaamista ja asiakaslähtöisyyttä koskevaa ajattelua.

Artikkelissa kuvataan kehittämistyötä, jossa palveluohjausta ja kokemusasiantuntijatoimintaa on toteutettu hankkeessa perustetun olohuonetoiminnan yhteydessä, lähellä asiakkaiden arkista elämänympäristöä. Kokemusasiantuntijatoiminta on kehittynyt hankkeeseen osallistuneiden asukkaiden ja projektityöntekijöiden yhteistyönä. Palveluohjauksen ja kokemustoiminnan yhdistämisen avulla tavoitteena on kehittää matalan kynnyksen palveluohjauksenmallia alueella aloittavan hyvinvointipistepalvelujen rinnalle. Mallissa on mahdollista yhdis-

tää kokemusasiantuntijoiden tekemää tuki- ja neuvontatyötä hyvinvointipisteen palvelutoimintaan.

Kokemusasiantuntijat asiakasosallisuuden vahvistajina

Hyvinvointipalveluissa korostetaan tällä hetkellä asiakkaiden osallistumista palvelujen suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen. Asiakas on näin keskeinen yhteistyön osapuoli palvelutoiminnassa. Voi sanoa, että osallistaminen ja osallisuus ovat olleet jo pitkään sosiaali- ja terveydenhuollon keskustelujen kestoaiheita (Kivipelto & Kotiranta 2011; Laitila 2010). On myös korostettu asiakkaiden mahdollisuutta vaikuttaa palvelujen sisältöön ja laatuun sekä osallistumista hoitoa ja palvelujärjestelmää koskevaan päätöksentekoon (Kuosmanen ym. 2013). Tarve osallisuuden lisäämiselle on noussut, koska moni asiakas kokee palvelut jäykiksi ja etäisiksi. Myös vaatimustaso julkisin varoin rahoitettuja palveluja kohtaan on kasvanut.

Brittiläisessä keskustelussa korostetaan laaja-alaista asiakkaiden osallistumista sekä heidän vallan ja kontrollin lisääntymistä palvelujen kehittämisprosesseissa (Sweeney 2009, 25–35). Kehittämistyön näkökulmasta voidaan tunnistaa asiakkaiden eri rooleja ja osallistumisen tapoja. Kysymys kuuluu: kuinka asiakkaat osallistuvat kehittämistyön kohteista päättämiseen, suunnitteluun, menetelmien valintaan, tulosten raportointiin ja niistä tiedottamiseen? (Matthies & Uggerhoej 2014.)

Osallistumisen asteita ja muotoja on määritelty asiakkaiden roolin merkittävyyden perusteella. Sherry Arsteinin (1969) klassiseksi muodostunut määritelmä esittelee osallisuutta portaina, jossa asiakkaiden toimijuuden, osallisuuden ja autonomian sekä itsemääräämisen aste kasvaa vähitellen, kun he saavat uusia mahdollisuuksia vaikuttaa heitä koskeviin asioihin.

Ensimmäisellä portaalla asiakkaita kutsutaan osallistumaan erilaisiin työryhmiin ja konsultaatiotilanteisiin. Näissä kuullaan heidän mielipiteitään, näkemyksiään ja toiveitaan. Asiakkailta saadaan niin sanottua käyttäjätietoa, joka on luonteeltaan informatiivista, päätöksenteossa hyödynnettävää tietoa. Ammatilliset toimijat ja asiantuntijat määrittelevät, kuinka käyttäjätietoa sovelletaan kehittämistyössä. Tätä kehittyneempi osallisuus toteutuu asiakkaiden keskinäisissä kumppanuussuhteissa ja kumppanuutena ammatillisten asiantuntijoiden kanssa. Palveluja koskeva kokemuseräinen tieto syntyy tällöin kokemusten reflektiivisestä kehittämisestä. Asiakkaiden palveluihin osallistumisesta muodostuu kokemusasiantuntemusta, jota voidaan yhdistää muuhun asiantuntijatietoon. Korkeimmalla osallistumisen tasolla asiakkaat voivat olla kehittämistyössä aloitteentekijöitä.

He pääsevät osallistumaan täysivaltaisesti kehittämistyötä koskevaan päätöksentekoon. Asiakkailta on myös mahdollisuus neuvotella valta- ja kontrollisuhteista ja he voivat toimivat itsenäisesti muihin asiantuntijoihin nähden. (Hyväri 2015, 149–151.)

Asiakkaiden erilaiset roolit ja tehtävät eri osallistumisen tasoissa eivät ole toisiaan poissulkevia. Jokaisella osallistumisen muodolla ja osallistumistavalla on vahvuuksia ja heikkouksia. Asiakkaiden osallistumisen ja tasavertaisuuden lisääminen on mahdollista kaikissa kehittämistyön vaiheissa.

Valtakunnallisen Mielenterveys- ja päihdesuunnitelman (2009–2015) yhtenä ehdotuksena oli kokemusasiantuntijuuden ja vertaistoiminnan kehittäminen niin, että kokemusasiantuntijat ja vertaistoimijat saadaan mukaan mielenterveys- ja päihdetyön suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009). Uuden ajattelun mukaan palvelun käyttäjät eivät enää ole pelkästään arviointitutkimuksen kohteita, vaan he toimivat kokemusasiantuntijoina, kanssautkijoina ja itsenäisinä kehittämistyön tekijöinä.

Asiakkaiden ja palvelun käyttäjien uudet tehtävät ja roolit kiteytyvät *kokemusasiantuntijuuden* käsitteeseen. Kokemusasiantuntijalla tarkoitetaan henkilöä, jolla on omakohtaista kokemusta esimerkiksi mielenterveys- ja päihdeongelmista, joko niistä itse kärsivänä, niistä toipuneena, palveluita käyttäneen omaisena tai läheisenä (Hyväri & Rissanen 2014, 289–290). Kokemusasiantuntijalla on kokemustietoa sairaudesta, hoidosta, kuntoutumisesta ja palvelujärjestelmässä toimimisesta. Kokemusasiantuntija tietää, mikä häntä on auttanut ja mitkä tekijät ovat vaikuttaneet hänen tai hänen läheisensä kuntoutumiseen. Hänellä on myös halu kehittää palveluita ja auttaa muita oman kokemuksensa perusteella. Kokemusasiantuntijat antavat ruohonjuuritason tietoa ja palautetta ammattilaisten työstä ja he voivat haastaa ammattilaisia arvioimaan palveluorganisaatioiden toimintatapoja ja auttamismenetelmiä.

Palveluohjauksen erilaiset lähestymistavat

Palveluohjaus voidaan ymmärtää monella tavalla. Eri termit kuten palveluohjaus, tapauskohtainen ohjaus tai hoitoon ohjaus poikkeavat toisistaan, vaikka niitä käytetäänkin rinnakkaisesti. Tapauskohtainen ohjaus voi tarkoittaa asiakkaan sitouttamista hoitoon, tarkoituksenmukaisten palveluiden järjestämistä ja asiakkaan tavoitteiden mukaista seurantaan. Lähes vastakkaisesta näkökulmasta voidaan lähteä liikkeelle ensisijaisesti asiakkaan omien tavoitteiden suuntaisesti ja niitä tuken (Suominen & Tuominen 2007, 34–36). Hyvin toimivalla palveluohjaukselle tarkoitetaan asiakaslähtöistä palvelua, jossa vahvistetaan asiakkaan itsenäistä elä-

mänhallintaa, osallisuutta, voimavaroja ja sosiaalisia verkostoja hänen elämänsä haastekohdissa (Hänninen 2007, 11-14).

Palveluohjaus on myös yksilön etua korostava työtap. Palveluohjaus on intensiivistä asiakastyötä, siksi palveluohjaajalla tulisi olla suhteellisen vähän asiakkaita kerrallaan. Palveluohjauksessa korostuu asiakkaan tunteminen ja intensiivinen tukeminen. Palveluohjaus on parhaimmillaan monialaista ja monitoimijaista työtä. Monialaisuus edellyttää laajaa verkostoa ja palveluohjaajan tulee tuntea palvelujärjestelmän muut toimijat.

Matalan kynnyksen palveluohjaus ovat monella tavalla yhteydessä sosiaaliseen osallisuuteen. Palveluihin pääsy eli palveluiden saatavuus ja saavutettavuus ovat keskeiset osat sosiaalista osallisuutta. Vaikka kansalaisilla on muodolliset oikeudet palveluihin, ei se aina tarkoita, että kaikki saisivat palveluita. Palveluja tarvitsee hakea. Tähän ei kaikilla ole riittävästi tietoa, voimavaroja tai mahdollisuuksia. Palvelujen ulkopuolelle jäämisellä voi olla monia eri syitä. Matalan kynnyksen palvelut pyrkivät purkamaan ja madaltamaan mahdollisia esteitä palvelujen ulkopuolelle jääneiltä ja saamaan heidät palveluiden piiriin.

Tutkimuksessaan velkaantuneiden palveluohjauksesta Heikki Laukkanen (2019,7) kiteyttää monitoimijaisen yhteistyön merkitystä:

1. Vaikeassa elämäntilanteessa olevan ihmisen velkatilanteen selvittämisessä tarvitaan kaikkien toimijoiden välistä yhteistyötä.
2. Velkaantuneita ihmisiä kohtaavat ammattilaiset ja vapaaehtoiset tarvitsevat koulutusta velka-asioiden hoitamiseen.
3. Kolmannen sektorin palvelurakenteessa tarvitaan muutos. Kunnallinen velkaneuvonta ei riitä, vaan ylivelkaantumistilanteiden hoitaminen vaatii vapaaehtoisten ja vertaistykintekijöiden parempaa ja tehokkaampaa hyödyntämistä. Velkojen hoitamisessa tarvitaan jalkautuvaa sekä palveluohjauksellista työotetta.

Heikki Laukkasen kiteytyksessä tulee esiin myös ITU2-hankkeessa toteutetun matalan kynnyksen palveluohjauksen keskeisiä näkökulmia. Haastavissa ja monimutkaisissa elämäntilanteissa olevat ihmiset tarvitsevat palveluissaan monen tyyppistä osaamista, sekä vertaisten että ammattilaisten tukea. Vapaaehtoinen, kansalainen tai kokemusasiantuntija voi kohdata vaikeassa tilanteessa olevan ihmisen jakamalla omia kokemuksiaan ja selviytymiskeinojaan. Ammattilainen voi suunnata paremmin omaa toimintaansa, kun työssä on mukana vapaaehtoisten ja vertaisten voimaannuttavaa työskentelyä.

Matalan kynnyksen palveluohjauksen kehittäminen

ITU2-hanke on toteuttanut asukkaiden matalan kynnyksen palveluohjausta olohuonetoiminnan yhteydessä. Asukkaille tarkoitettu olohuone sijaitsee Rajakylän kerrostaloalueella sille vuokratussa huoneistossa. Huoneistossa on olohuonetila ja muutama huone, johon voi tarvittaessa vetäytyä kahden keskisiin tapaamisiin. Palveluohjauksen matalalla kynnyksellä tarkoitetaan tässä sitä, että palveluohjaukseen on päässyt tulemalla olohuoneelle sen aukioloaikana ilman ajanvarausta mutta myös sopimalla tapaamisesta.

Projektiyöntekijänä toiminut henkilö on kohdannut ja seurannut asukkaiden moninaisia kamppailuja eri elämäntilanne ongelmien ja etuusjärjestelmien kanssa. Palveluohjauksen tarpeessa oleva henkilö on usein ”hukassa” eri organisaatioiden toimintatapojen, lakisäädösten, tiedon siirtymisen sekä väärinymmärretyn termistön kanssa. Palveluorganisaatioissa ei myöskään aina ole tiettyä nimettyä henkilöä, joka selvittäisi yhden ja saman henkilön asioita. Tämä vaikeuttaa asioiden hoitamista ja niiden etenemistä. Iäkkäämmillä henkilöillä ei ole useinkaan osaamista digitaalisten palvelujen käyttämiseen. Lisäksi monille puhelimella asiointi on hankalaa ja kallistakin.

Hankkeessa palveluohjauksen mahdollisuudesta on järjestetty pienimuotoisia tilaisuuksia eri verkostoissa ja yhteistyötapaamisissa, seminaarissa, ostoskeskuksessa, asukastuvalla, leipäjonossa, paikallisessa pizzeriassa ja pubissa. Palveluohjaukseen asukkaat ovat ohjautuneet näiden tilaisuuksien kautta tai ”viidakkorummun” välityksellä. Asiakkaat, jotka ovat saaneet neuvoja ja ohjausta ovat ohjanneet myös muita alueen asukkaita palvelun piiriin. Aito luottamus syntyy, kun tapaamisia on ollut kolmesta viiteen kertaa. Kohtaamisissa korostuu ”yhteisen kielen löytäminen”.

Asukkaiden kokemuksen mukaan palveluohjaukseen on ollut helppo tulla, koska olohuoneen kodinomainen ilmapiiri on tehnyt tapaamisista vuorovaiikutukseltaan tasavertaisempia ja vähemmän muodollisia. Palveluohjaukseen on päässyt helposti, ilman ajan varaamista. Palveluohjauksen tarve on ollut niin monitahoista, että se on vaatinut palveluohjauksen antajilta moniosaamista ja laajaa verkostotuntemusta. Asukkaiden suurimpia haasteita ovat olleet elämänhallinnan ongelmat, yksinäisyys, sairastaminen ilman asianmukaista hoitoa ja kuntoutusta sekä taloudelliset ongelmat. Konkreettisempina pulmana on tullut esiin asukkaiden kyvyttömyys hakea lakisääteisiä heille kuuluvia sosiaalietuuksia. Useat palveluohjauksen piirissä olevat asukkaat ovat samanaikaisesti myös osallistuneet olohuoneella toimiviin erilaisiin toiminnallisiin ryhmiin, joissa on voinut vaihtaa ajatuksia samanlaisissa elämäntilanteissa olevien henkilöiden kanssa.

Palveluohjauksen vaikutuksen myötä asukkaille hyvin tärkeät organisaatiot Kela, TE-toimisto, sosiaalitoimi ovat aloittaneet toimintaansa olohuoneella. Asukkaat ovat saaneet näin tärkeää, ajankohtaista tietoa ja ovat voineet keskustella henkilökohtaisesti itseään askarruttavista asioista.

Voidaan jo nyt todeta, että eri palveluorganisaatiot eivät vieläkään keskustele tarpeeksi keskenään, ovat hajallaan ja tieto jää siirtymättä. Nykyinen tietosuojalaki on tärkeä, mutta se estää tiedon liikkumista organisaatiosta toiseen. Matalan kynnyksen ja kolmannen sektorin toimijat jäävät pelkästään asiakkaan kertoman tiedon varaan.

Asukkaiden kouluttaminen palveluohjauksen kokemusasiantuntijoiksi

Olohuonetoiminnan yhteydessä ideoitiin syksyllä 2018 kokemusasiantuntijatoiminnan kehittämistä. Palveluohjauksessa luotujen asukaskontaktien kautta oli syntynyt ymmärrys siitä, että palvelujärjestelmissä toimiminen on tuottanut monille asukkaille vaikeuksia. Asukkaille järjestettiin iltapäivän (27.11.18) mittainen työskentely, jossa kuultiin ja kirjattiin asukkaiden kokemuksia julkisten palvelujen käytöstä. Tilaisuudessa tuli esille, että monilla oli ollut pulmia löytää heidän tarvitsemaansa palveluun. Erityisesti tuotiin esiin ongelmia erilaisten sosiaaliturvaetuuksien hakemisessa. Palveluprosessit eivät olleet hahmottuneet asukkaille ja epäselvyyttä oli erilaisten viranomaispäätösten perusteiden ymmärtämisessä. Seuraavassa muutamia lainauksia asukkaiden esittämistä palvelukokemuksista:

”Olen saanut muuten hyvää palvelua, mutta välillä on vaikea ymmärtää, mitä on selitetty asioistani.”

”Tieto palveluista on sirpaleista, mutta on ollut myös hyviä kohtaamisia.”

”Olen saanut huonosti tietoa palveluista. Mulla on sekä hyviä että huonoja kokemuksia kohtaamisista ammattilaisten kanssa.”

Hankkeen kehittämissäpäivässä joulukuussa päätettiin aloittaa keväällä 2019 kokemusasiantuntijakoulutus, jossa hyödynnettäisiin asukkaiden palvelukäytöstä kertyneitä kokemuksia ja näkemyksiä. Kevään 2019 aikana tavoitteeksi asetettiin myös dokumentoida asukkaiden kokemuksia palvelujen käytöstä.

Kokemusasiantuntijakoulutus käynnistyi 23.1.2019. Koulutukseen osallistui yhdeksän asukasta. Koulutus oli suunnattu asukkaille, joilla oli kokemusta monien palvelujen käytöstä ja erilaisten etuuksien hakemisesta. Koulutuksen tiedottamisessa tuotiin esiin, että osallistujat kehittävät yhdessä ITU2-hankkeen toimijoiden kanssa mallia, jossa kokemusasiantuntijat tukevat alueen asukkaita

palvelujen käytössä. Tavoitteena oli, että koulutuksen aikana syntyy ideoita ja ajatuksia erilaisista mahdollisista rooleista ja tehtävistä, joissa kokemusasiantuntijat voivat hyödyntää kokemuksiaan palvelujen käytöstä. Alustavasti oli myös suunniteltu, että kokemustoiminta yhdistyy ITU2-hankkeessa toteutettuun matalan kynnyksen palveluohjaukseen. Rajakylän hyvinvointipisteen yhteiskehittämisen illassa 24.1.2019 tuotiin myös vahvasti esiin kokemusasiantuntemuksen käytön mahdollisuudet asukkaiden palveluprosessien tukemisessa.

Koulutuksen keskeisiksi sisällöiksi määriteltiin seuraavat teema-alueet: 1) kokemusasiantuntemuksen perusteet 2) vertaisuuden ja vertaistuen hyödyntäminen 3) palvelujen käyttöön ja etuuksien hakemiseen liittyvän osaamisen lisääminen 4) vertaistuen ja kokemusasiantuntemuksen harjoittelu käytännössä. Hankkeen toimesta oltiin yhteydessä Kelaan ja TE-palveluihin kokemustoiminnan linkittämiseksi osaksi viranomaisten ja ammattilaisten työtä. Alustavasti syntyi ajatus, että Kelasta ja TE-palveluista tulisi ammattilaisia olohuoneelle kertomaan sosiaaliturvaa ja palveluja koskevista asioista.

Kokemusasiantuntijakoulutukseen osallistuneille tehtiin kysely heidän ajatuksistaan ja ideoistaan toiminnan toteuttamiseksi. Kyselyn pohjalta on mahdollista jäsentää keskeisiä kokemusasiantuntijatoiminnan muotoja:

Kokemustoimijat:

- Antavat tietoa mistä haetaan ja keneltä saadaan tukea palveluissa ja etuusasioissa.
- Ovat saatavilla esimerkiksi olohuoneella tai hyvinvointipisteellä viikoittain.
- Kuuntelevat ja ovat läsnä ja antavat erilaista tukea siellä missä ihmiset ovat.
- Tukevat asukkaita ryhmässä tai yksilötapaamisissa.
- Antavat asiointiapua virastoissa ja palveluissa.

Kokemusasiantuntijatoiminta perustuu, hankkeessa kehittyneen ajatuksen pohjalta, asukkaiden aktiiviseen osallistumiseen ja on luonteeltaan lähtökohtaisesti kansalaistoimintaa. Silloin kun toiminta edellyttää pitempiaikaista sitoutumista ja vastuuta tietyistä tehtävistä, on pohdittava, kuinka kokemusasiantuntijoiden työnohjaus, tuki ja palkitseminen toteutetaan. Kokemusasiantuntijatoiminta edellyttää koordinointia ja ohjaavaa työtä jatkuvuuden turvaamiseksi. Kokemusasiantuntijatoimintaan on tärkeää kouluttautua ja saada perehdytystä kokemusasiantuntijan tehtävistä, rooleista ja vastuista sekä toiminnan pelisäännöistä. Kokemusasiantuntijat voivat toimia ammattilaisten rinnalla, heidän työpareinaan tai itsenäisesti asiakkaiden tukena.

Matalan kynnyksen palveluohjaksen ja hyvinvointipisteen yhteistyömalli

Palveluohjauksen rooli tulee olemaan keskeistä Rajakylän hyvinvointipisteen palveluissa. Sosiaali- ja terveyspalvelujen siirryttyä kauemmas asukkaista on erityisen tärkeää, että palvelujen saatavuus ja laatu pystytään takamaan alueella. Hyvinvointipisteen kautta asiakkaat saavat palveluja suoraan hyvinvointipisteessä, mutta ohjautuvat myös eteenpäin muihin julkisen järjestelmän palveluihin.

Kokemusasiantuntijatoiminnan avulla on mahdollista silloittaa asukkaiden ja ammatillisten sekä järjestötoimijoiden kohtaamisia ja turvata oikea-aikaista sekä oikeanlaista palvelujen saantia. Seuraavaan kuvioon (KUVIO 1.) on kuvattu mahdolliset toimijat, jotka voisivat olla keskeisessä roolissa palveluohjauksen ja kokemusasiantuntijatoiminnan toteuttamisessa. Kuvio antaa suuntaviivoja toiminnan kehittämiseen, ei niinkään kuvaa valmista toimintamallia. Yhteistyö- ja vastuusuhteita on vielä rakennettava yhteistyön edetessä.

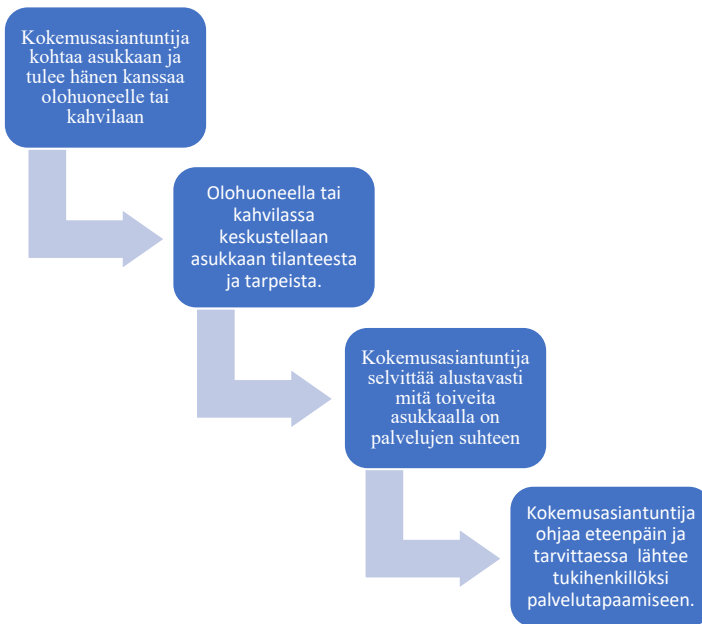

KUVIO 1. Hyvinvointipisteen palveluohjauksen alustava yhteistyömalli

Yhteistyö palveluohjauksessa edellyttää, että eri osallistujilla on tietyt selkeästi määritellyt tehtävät toiminnan osapuolina. Hyvinvointipisteen palveluita vastaavien ammattilaisten rooli on keskeinen yhteistyöverkoston ylläpitäjänä. Järjestötoimijoilla ja Rajakylän asukkailla voi olla tehtävänä kokemusasiantuntijatoiminnan ylläpitäminen ja kehittäminen. Hankkeessa koulutetut kokemusasiantuntijat muodostavat yhden olemassa olevan toimijaresurssin, mutta jatkossa tarvitaan uusia kokemusasiantuntijoita ja heidän kouluttamistaan palveluohjaus-

ta tukeviin tehtäviin. Hyvinvointipisteen yhteistyömallin tavoitteena on yhdistää hankkeessa toteutettua matalan kynnyksen palveluohjausta, johon kokemusasiantuntijat ovat tulleet mukaan ja johon heidän toimintansa.

Seuraavassa on kuvattu palvelupolku, (KUVIO 2.) jossa matalan kynnyksen palveluohjaus on lähtökohtana palveluihin ohjautumisessa. Tässä esitellään ensisijaisesti palvelupolkua, jossa asukas syystä tai toisesta ei ole päässyt tarvitsemiensa palvelujen piiriin. Kuten aiemmin tuli esiin, monilla asukkailla on elämänhallintaan liittyviä pulmia, jotka vaikeuttavat palveluihin hakeutumista tai palvelujen käyttöä. Matalan kynnyksen palveluohjauksen tavoitteena on silloittaa asiakkaan pääsyä tarvitsemiinsa palveluihin. Kuvion syntymisen taustalla on alustavia kokeiluja, joissa koulutetut kokemusasiantuntijat ovat kohdanneet asukkaita arkisissa tilanteissa: ”ostarilla”, kadulla, asuintalossa tai olohuonetoiminnan yhteydessä.

KUVIO 2. Matalan kynnyksen palveluohjauksen polku

Matalan kynnyksen palveluohjaus ei voi jäädä yksinomaan asukkaiden ja kansalaistoimijoiden varaan. Tärkeä kysymys on, tarvitaanko matalan kynnyksen palveluohjauksen toteutukseen aina ammatillinen toimija, kuten hankkeessa nyt on ollut. Tämän lisäksi joudutaan pohtimaan, millä tavoin kokemusasiantuntijoiden työ jatkossa niveltyy ja vakiintuu osaksi julkisiin ja järjestöjen palveluihin ohjaamista. Tätä kirjoittaessa yhteiskehittämistyö on vielä kesken. Myös ammatilliset toimijat niin julkisissa kuin järjestöjenkin palveluissa tarvitsevat tukea ja

ohjausta siihen, millä tavoin he voivat omassa työssään hyödyntää ja saada kokemusasiantuntijatoiminnasta tukea omaan työhönsä. Voi myös olla, että jossain tilanteissa kokemusasiantuntijan antama tuki on riittävä asukkaan elämäntilanteen selkeytymiseen. Alustavat kokeilut ja kokemukset kokemusasiantuntijoiden työstä matalankynnyksen palveluohjauksessa ovat olleet lupaavia ja osallistujille monella tavalla innostavia.

LÄHTEET

- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of American Institute of Planners* 35, 216-224.
- Laukkanen, H. (2019). *Kokemuksia Elämänlaatu ry:n Vaateri – ryhmämuotoisesta talousohjauksesta*. Opinnäytetyö, Humak.
- Henriksson, Lea (1998). *Naisten terveystyön ja ammatillistumisen politiikka*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Honkakoski A., Kinnunen P., Vuorijärvi P. & Raappana, M. (2015). *Palveluohjaus – avain asiakastyöhön ja palveluhallintoon*. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.
- Hyväri, S. (2015). Kokemusasiatuntijat kumppaneina hyvinvointityön kehittämisessä. Teoksessa Jari Helminen (toim.) *Osaamiseksi kokemus jokainen. Näkökulmia oppimiseen ja hyvinvointialalla tarvittavan osaamisen muodostumiseen*. United Press, 147-158.
- Hyväri, S. & Rissanen, P. (2014). Kuntoutujien kokemustutkimuksen menetelmät. *Sosiaali- lääketieteellinen aikakauslehti* 51 (4), 289-300.
- Hänninen, K. (2007). *Palveluohjaus. Asiakaslähtöistä täsmäpalvelua vauvasta vaariin*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Kivipelto, M. & Kotiranta, T. (2011). Valtaistumisen vaikuttavuuden arviointi. Miten voimme edistää sitä sosiaalityössä? *Janus* 19 (2), 122-142.
- Kuosmanen, L., Rissanen, P. & Kurki, M. (2013). Kokemusasiatuntijuus mielenterveys- ja päihdepalveluissa. *Terveys- ja sosiaalialan johtamisen aikakauslehti Premissi*, 26-30.
- Laitila, M. (2010). *Asiakkaan osallisuus mielenterveys- ja päihdetyössä*. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto ja Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kunta
- Leemann, L. & Hämäläinen, R.-M. (2015). *Matalan kynnyksen palvelut*. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla www.thl.fi/sokra. yhtymä.
- Matthies, A-L. & Uggerhoej, Lars. (toim.) (2014). *Participation, marginalization and welfare services – concepts, politics and practices across European countries*. Surrey: Ashgate.
- Sipilä, Jorma (1989). *Sosiaalityön jäljillä*. Helsinki: Tammi.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma. Mieli 2009 -työryhmän ehdotukset mielenterveys- ja päihdetyön kehittämiseksi vuoteen 2015. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 2009.
- Suominen, S. & Tuominen M. (2007). *Palveluohjaus. Portti itsenäiseen elämään*. Helsinki: Profami oy.
- Sweeney, A. (2009). So what is survivor research? Teoksessa Angela Sweeney, Peter Beresford, Alison Faulkner, Mary Nettle, Diana Rose. (toim.) *This is survivor research*. PCCS BOOKS Ltd, Herefordshire 2009, 22–37.
- Vuokila-Oikkonen P., Hyväri S. & Kainulainen, S. (2019) Sosiaalinen hyvinvointi asuinalueen osallisuuden mittarina. <https://dialogi.diak.fi/2019/03/21/sosiaalinen-hyvinvointi-asuinalueen-osallisuuden-mittarina/>.

OSA III

HYVINVOINTIVAIKUTUKSET JA KEHITETTY TOIMINTAMALLI

Vuokila-Oikkonen Päivi & Kainulainen Sakari

KOETTU SOSIAALINEN HYVINVOINTI RAJAKYLÄSSÄ VUOSINA 2018 JA 2019

Artikkelissa kuvataan Oulun kaupungin Rajakylän asukkaiden koettua sosiaalista hyvinvointia vuosina 2018 ja 2019. Ensimmäisiä tuloksia hyödynnettiin, kun kehittämistyö Rajakylässä alkoi (Vuokila-Oikkonen ym. 2019). Vuoden 2019 kysely tuotti tietoa siitä, miten koettu sosiaalinen hyvinvointi näkyy projektin lopussa.

Sosiaalisen hyvinvoinnin jäsenyyksen taustalla oli tieto siitä, että yksilö ja ympäröivä yhteisö ovat vuorovaikutuksessa toisiinsa. Ympäristö sen rakenteineen ja toimintaperiaatteineen vaikuttavat yksilön hyvinvointiin. Keskeisestä on, millaisia mahdollisuuksia yhteisö tarjoaa ihmisen omien kykyjen ja hyvinvoinnin tavoittelemiseen. Yhteisöllisen mittaamisen merkitys ja kiinnostus sosiaaliseen hyvinvointiin korostuu kuntia velvoittavissa hyvinvointiraportointia koskeissa säädöksissä. (Terveystieteiden laiti 2010, Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistaminen 2012). Viime vuosina on alettu nähdä tärkeänä ihmisten omat kokemukset eri tieteissä, yhteiskuntapolitiikassa, paikallisessa politiikassa ja palveluiden suunnittelussa. Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointisopimuksessa vuosille 2019–2025 kirjataan Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointikäsitys seuraavasti: ”Minä, pohjoispohjalainen ihminen, voin hyvin silloin, kun koen eläväni hyvää arkea ja mielekästä elämää. Hyvinvointiini vaikuttavat jokapäiväiset arjen tarpeeni, askareeni, yhteisöni ja ympäristöt, joissa elän ja toimin. Toimintani ja arjen valintani vaikuttavat omaan, läheiseni ja tulevien sukupolvien hyvinvointiin. Toivon tulevani kuulluksi, nähdyksi, hyväksytyksi ja ymmärretyksi ihmisenä enkä yksittäisten tarpeideni kautta.”

Ihmisten omia kokemuksia mitattaessa ovat keskeisiä elintason, osallisuuteen, elämään tyytyväisyyteen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät seikat. (Kainulainen 2014.) SOHVI-hankkeen tavoitteena oli arvioida kokemuksellisen hyvinvointitiedon merkitystä paikallisten palveluiden kehittämisessä (Sahonen ja Vuorio 2014). Hankkeen aikana rakennettua paikallisen sosiaalisen hyvinvoinnin mittaria hyödynnettiin Rajakylän kehittämistyössä.

Rajakylän sosiaalisen hyvinvoinnin arviointi vuonna 2018

Yksilön näkökulmasta koetun sosiaalisen hyvinvoinnin ulottuvuuksia ovat elämään tyytyväisyys, usko tulevaisuuteen, virkistäytyminen, mielekäs tekeminen ja

jaksamista ylläpitävä toiminta. Ihmisen suhteeseen ympäröivään yhteisöön liittyvät sosiaaliset suhteet, rakennettu ympäristö ja arjen luontosuhde. Suhde paikallisiin palveluihin ja päätöksentekoon liittyvät palveluiden saatavuuteen, luottamusta herättävään kohteluun, turvallisuuden tunteeseen ja omiin asioihin vaikuttamiseen. Tekijät kuvaavat ihmisten koettua hyvinvointia sitoen sen paikalliseen kontekstiin ja erityisesti siihen näkökulmaan millaisia mahdollisuuksia hyvän elämän toteutumiseen asuinympäristö tarjoaa. (Kainulainen 2014.)

ITU2-hankkeen tavoitteen saavuttamiseksi toteutettiin kartoitus asuinalueen ihmisten arjesta ja kokemuksista erityisesti Rajakylään liittyen. Kyse oli sosiaalisista suhteista ja asuinalueen tarjoamista mahdollisuuksista ihmisten hyvinvoinnin kokonaisuudessa. Tarvittiin sosiaalisen hyvinvoinnin paikallista arviota ennen ja jälkeen kehittämistyön.

Aineiston keruu

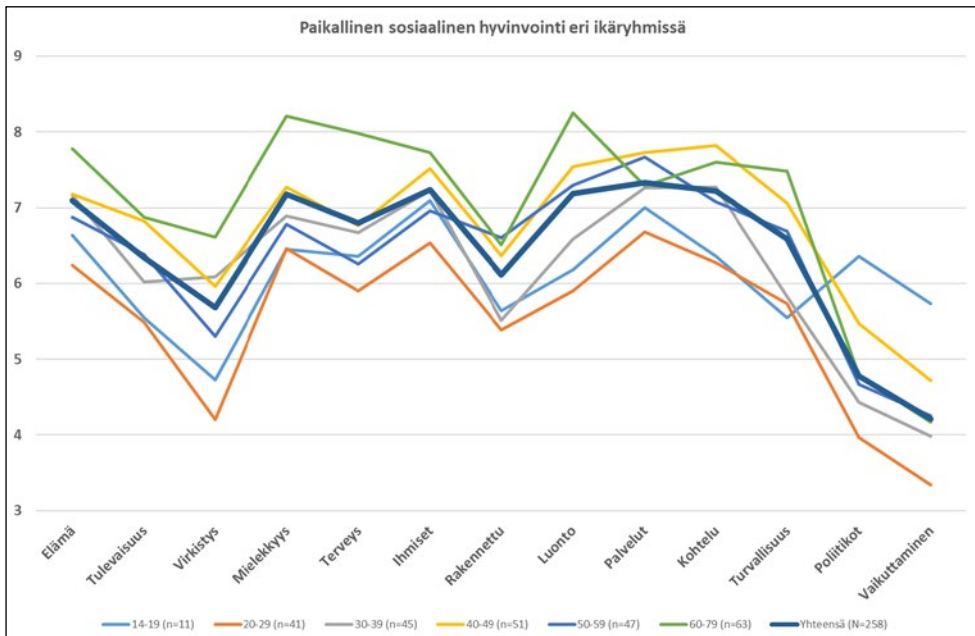
Rajakylässä asukkaiden sosiaalisen hyvinvoinnin kartoitus tehtiin keväällä 2018. Kysely lähetettiin Rajakylän koulun vanhemmille Wilman kautta, ja lisäksi Diakoniammattikorkeakoulunopiskelijat haastattelivat Rajakylän asukkaita. Vastauksia saatiin 258 kappaletta. Kyselyssä oli mukana kolmetoista määrällistä kysymystä sosiaalisesta hyvinvoinnista ja kaksi avokysymystä terveyteen liittyen. (Vuokila-Oikkonen ym. 2019) Sama kysely toistettiin syksyllä 2019 samoilla aineistonkeruutavoilla. Vastauksia saatiin 146.

Tulokset

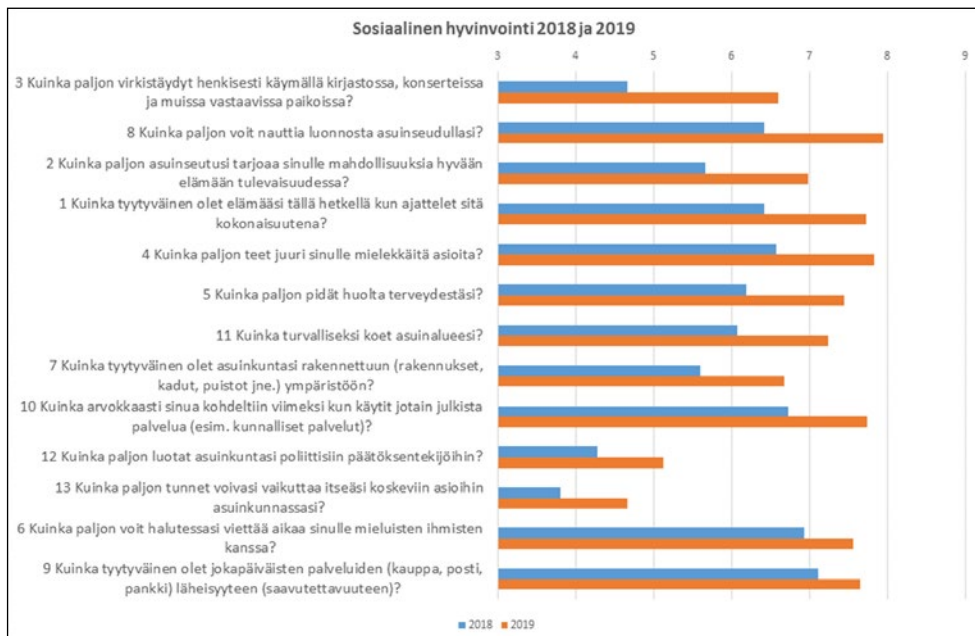
Kuviosta 1 voidaan tarkastella sosiaalisen hyvinvoinnin osa-alueiden toteutumista (=niihin tyytyväisyyttä) toisiinsa verrattuna ja tyytyväisyyden tasoja eri ikäryhmissä vuonna 2018. Tarkastelussa ovat mukana vastaukset molemmilta vuosilta. Arvo nolla merkitsee suurta tyytymättömyyttä ja kymmenen suurta tyytyväisyyttä. Kaikkein tyytyväisimpiä vastaajat olivat jokapäiväisten (kaupallisten) palveluiden läheisyyteen, mahdollisuuteen viettää aikaa mieluisten ihmisten kanssa, kohteluun julkisissa palveluissa, luontoon ja mielekkääseen tekemiseen. Tyytymättömiä vastaajat taas olivat omiin vaikuttamismahdollisuuksiin, poliittikkoihin (virkamiehiin) ja virkistytymiseen henkisesti. Muut sosiaalisen hyvinvoinnin osatekijät sijoittuivat näiden ääripäiden väliin.

Puolet sosiaalisen hyvinvoinnin osatekijöistä oli sellaisia, että eri-ikäisten arviot erosivat selvästi toisistaan. Tuloksista erottuvat Rajakylään tyytyväisemmät ikäihmiset (60+) ja asuinalueeseen tyytymättömämmät nuoret (20–29-vuotiaat). Eri ikäisten arviot erosivat toisistaan voimakkaimmin luonnon, terveyden,

mielekkään tekemisen, virkistysten ja turvallisuuden osa-alueilla. Nämä ovat myös osa-alueita, joissa nuoret ovat kaikkein tyytymättömiimpiä ja ikäihmiset tyytyväisimpiä.

KUVIO 1. Paikallinen sosiaalinen hyvinvointi vuonna 2018. Keskiarvot (0-10) eri ikäryhmissä

KUVIO 2. Paikallisen sosiaalisen hyvinvoinnin muutokset vuodesta 2018 vuoteen 2019. Erot vuosien 2018 ja 2019 keskiarvoissa

On keskeistä tietää, miten Rajakylän ihmisten arjen kokemukset ovat muuttuneet hankkeen aikana. Tähän haettiin vastausta toistamalla paikallisen sosiaalisen hyvinvoinnin kysely hankkeen loppupuolella. Valtaosa mitatuista seikoista näyttää muuttuneen parempaan suuntaan. Ainoastaan palveluiden ja ihmisten vuorovaikutuksen osalta tilanne on pysynyt ennallaan, eli muutos ei ole ollut tilastollisesti merkitsevällä tasolla. Sen sijaan erityisesti virkistysmahdollisuuksien, luonnon ja tulevaisuuden osalta vastaajien ajatukset olivat vuonna 2019 positiivisemmat kuin edellisenä vuonna.

Lisäksi kartoitettiin kahdella kysymyksellä, mitkä terveyteen ja hyvinvointiin asiat askarruttivat ja mikä vastaajan mielestä auttaa häntä ratkaisemaan asian. Vastaukset luokiteltiin neljään teemaan: sosiaaliseen ja taloudelliseen elämäntilanteeseen kuuluvat huolet, palvelujen saatavuus ja laatu, oma terveydentila ja asuinalueen viihtyisyys. Oheisessa taulukossa (taulukko 1) kuvataan vuoden 2018 ja 2019 tuloksia avovastausten näkökulmasta.

Vuoden 2018 vastauksissa vastaajat kuvasivat laajemmin omaan terveyteen ja hyvinvointiin liittyviä asioita sekä omia ratkaisuja omaan terveyteen ja hyvinvointiin liittyen. Vuoden 2019 vastauksissa toistui terveys- ja hyvinvointipalveluiden siirtyminen osittain pois Rajakylästä. Hyvinvointipiste aloitti 1.9.2019 ja siinä toimivat sosiaali- ja terveyspalvelut, sisältäen päihde- ja mielenterveyspalvelut. Lisäksi hyvinvointipisteessä toimii järjestöjen palveluita. Palvelujen toiminta syntyi yhteiskehittämisen tuloksena asukkaiden tarpeen mukaisesti. Kun tarkastellaan vuoden 2019 vastauksia, näyttäisi, että palveluista riittämätön tiedottaminen selittää tulosta. Vaikuttaa myös siltä, Rajakylän ympäristön turvallisuus puhuttaa edelleen. Samoin vuoden 2019 vastauksissa tuli esille mielenterveyspalveluiden ja matalankynnyksen mielenterveyspalveluiden tarve erityisesti lasten ja nuorten kohdalla. Pitää myös muistaa, että vuoden 2019 kyselyyn osallistujia oli 146, kun vuonna 2018 oli 258 vastaajaa.

Sosiaalinen hyvinvointi osallisuuden kehittämisessä

Rajakylän asukkaiden koettu sosiaalinen hyvinvointi toimi lähtökohtana osallisuuden kehittämisessä hankkeen alkaessa. Muutokset sosiaalisessa hyvinvoinnissa vaikuttavat siihen, minkälaisia tuloksia osallisuuden kehittämisessä voidaan saada aikaan. Vuoden 2018 tulosten mukaan Rajakylässä erityistä huomiota tuli kiinnittää 20–40-vuotiaisiin, joka on myös hankkeen kohderyhmäksi määritelty. Rajakylän asukkaiden hyvinvointia koskevat kysymykset ovat olleet vuosia myös viranomaisen huolenaiheena. Kyselyn avulla sosiaalisen hyvinvoinnista tuotettiin tarkempaa tietoa, joka antoi pohjan asukasosallisuutta vahvistavan työn kehittämiseksi.

TAULUKKO 1. Sosiaalinen hyvinvointi avovastausten mukaan

Teema	Vuosi 2018 (Vuokila-Oikkonen ym. 2019).	Vuosi 2019
Sosiaaliseen ja taloudelliseen elämän-tilanteeseen kuuluvat huolenaiheet	Työttömyyden aiheuttama stressi, talousvaikeudet, yksinäisyys, vanheneminen ja huoli eläkkeen riittävydestä	Oma toimeentulo Oman ikäisten seura
Palvelujen saatavuus	Palvelujen saatavuus ja laatu Terveyspalvelujen toimivuus ja laatu oli vastaajien mielestä heikko Mielenterveyspalveluihin ja lääkärille oli vaikea päästä Terveysaseman siirtyminen pois Rajakylästä huolestutti	Palveluiden lähtö asuinalueelta (terveyskeskus ja hammashoito) Lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden saatavuus ja matalan kynnyksen palvelut
Oma terveydentila	Sairaudet, mielenterveys- ja päihdeongelmat ja elämäntavat, stressi, oman kuoleman ja rajallisuuden pohdinta Liikunnan vähyys, huonot ruokailutottumukset	Yksinäisyys ja vähäinen kuntoilu
Asuinalueen viihtyisyys	Roskaaminen, turvallisuus, väkivalta, huumeet ja asuntojen ongelmat	Lasten ulkona liikkumisen turvallisuus Huumeisiin liittyvien esineiden näkyminen eri paikoissa Levottomuus Liikuntamahdollisuuksien osittainen puute

Ihmisten arviot Rajakylän arjesta ovat muuttuneet hankkeen aikana hieman positiivisempaan suuntaan. Tämä rohkaisee toimintaan, jossa asukkaiden osallisuudella ja puuttumalla ongelmakohtiin voidaan luoda uskoa oman asuinalueen mahdollisuuksiin tuottaa hyvinvointia myös jatkossa. Kyselyissä esiin nousseet muutokset tyytyväisyydessä olivat varsin suuria. Tulosten varmuutta heikentää se, että kyselyn toteutus ei kattanut kaikkia alueen asukkaita, koska se tuli toteuttaa pienellä budjetilla kehittämishankkeen sivussa. Se antaa kuitenkin viiteitä siihen suuntaan, että ongelmakohtiin puuttumalla saadaan parannettua ihmisten arkea. Tulos on tärkeä myös hanketyön näkökulmasta. Tällöin hanketyössä tulee kohdistaa huomio varsinaiseen kohderyhmään ja siinä tapahtuviin muutoksiin.

LÄHTEET

- Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kuntajohdossa –TEA* (2017). saatavana: <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/terveyden-ja-hyvinvoinnin-edistaminen/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistaminen-kuntajohdossa-tea-2017>
- Isola, A-M., Kaartinen, H, Leemann, L., Lääperi, L., Schneider, T. Valtari, S & Keto-Tokoi, A. (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehyistä rakentamassa*. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, Helsinki,.
- Kainulainen, S. (2014). Mitä uutta kokemuksellisuus tuo hyvinvoinnin käsitteeseen ja käyttöön? Teoksessa Ari Nieminen, Ari Tarkiainen & Elina Vuorio (toim.) *Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus*. Turun ammattikorkeakoulun Raportteja 177. Turku.74-92.
- Sahonen, . & Vuorio, E. (toim.) 2014. *Kokemuksia hyvinvoinnista. SOHVI-hankkeen loppuraportti*. Turun ammattikorkeakoulun Raportteja 178. Turku.
- Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointisopimus vuosille 2019 – 2025*. Kunnanhallitus 9.9.2019. Saatavana: [file:///C:/Users/gvuopai/Downloads/20192125-11%20\(1\).PDF](file:///C:/Users/gvuopai/Downloads/20192125-11%20(1).PDF)
- Vuokila-Oikkonen P., Hyväri S. & Kainulainen Sakari. (2019). Koettu sosiaalinen hyvinvointi asuinalueen osallistavan toimintatavan kehittämisessä. *Dialogi* 3/2019. <https://dialogi.diak.fi/2019/03/21/sosiaalinen-hyvinvointi-asuinalueen-osallisuuden-mittarina/>

Päivi Niiranen-Linkama, Päivi Vuokila-Oikkonen & Tarja Siira

OSALLISUUS – TOIMINTAMALLIN RAKENTUMINEN ITU2-HANKKEESSA

Eurooppalaisessa keskustelussa on viime vuosina ollut keskiössä kansalaisten osallisuuden vahvistaminen. Hyvinvointipalveluiden näkökulmasta tämä tarkoittaa joko käyttäjänäkökulman vahvistamista hyvinvointipalveluissa tai syrjäytymisvaarassa olevien inkluusioprosessin vahvistamista yhteiskunnassa (Siisiäinen 2014). Myös suomalaisessa kehittämistyössä osallisuuden vahvistaminen on ollut viime vuosien vahva trendi. Matthies (2014) kysyy, voidaanko osallisuutta ja marginalisaatiota tarkastella vastapareina yhteiskunnassa ja millainen rooli hyvinvointipalveluilla on ko. prosesseissa sekä miksi em. asioita on tärkeää tarkastella yhdessä. (Matthies 2014, 3.)

Osallisuuden ja marginalisaation teemat näyttävät ristiriitaisina, sillä niiden taustalla on toisaalta neoliberaalisesta politiikasta syntyvät paineet ja toisaalta taas muun muassa voimistuvat kansalaisyhteiskuntaa koskettavat ruohonjuuritaason sosiaaliset virtaukset (esim. vahva paikallisuuden korostaminen, ekologisuus jne.) ja professioiden itsenäistymispyrkimykset. Hyvinvointipalveluista onkin tullut strateginen kenttä, jossa eri ideologiset, poliittiset ja professionaaliset suuntaukset kamppailevat yhteiskunnan toivottavasta suunnasta (Matthies 2014, 3-4.).

Hyvinvointipalveluilta (laajasti ymmärrettynä, jolloin sisältävät myös kulttuuri- ja koulutuspalvelut) odotetaan sitä, että niiden avulla voidaan vahvista kansalaisten osallisuuden tunnetta ja yhteiskunnan koheesiota, mutta toisaalta julkisia hyvinvointipalveluja leikataan koko ajan, jolloin osallisuuden vahvistaminen ei toteudu. Globaalit talouspaineet pakottavat valtioita leikkaamaan julkisia menoja, ja pysyvien palvelujen tilalle luodaan projektiluonteisia, tulipalojen sammuttamiseen liittyviä lyhytkestoisia palveluja. Tällainen toiminta aiheuttaa helposti vain lisää marginalisoitumista, jolloin erityisesti palveluja paljon tarvitsevat ns. 'marginaaliryhmät' putoavat turvaverkkojen ulkopuolelle. Esimerkiksi lapsiperheköyhyys on lisääntynyt. (Matthies 2014, 4-5.)

Uggerhøj (2014) toteaa, että syrjäytymiskehitystä syntyy silloin, kun osallisuuden prosessit ja tuki eivät toimi yhteiskunnassa. Tarvitaan kuitenkin tietoa siitä, mitkä seikat vaikuttavat syrjäytymiseen ja toisaalta mikä tukee osallisuutta. Hyvinvointipalveluiden näkökulmasta tämä edellyttää Uggerhøj'n mukaan sitä, että palvelunkäyttäjän ääni on saatava kuuluville. Keskeinen rooli on hyvinvoin-

tipalveluiden toimijoilla, joiden velvollisuus on välittää palvelunkäyttäjiltä saadut viestit eteenpäin, sillä palvelunkäyttäjän tieto syrjäyttävistä tekijöistä on keskeinen, kun palveluja kehitetään osallistavaan suuntaan. Myös kriittiset äänet palvelujen sisällä tulisi sallia niiden kehittämiseksi. Tärkeää on se, että kansalaiset itse kykenevät viestimään tarpeistaan suoraan yhteiskunnallisella tasolla, esimerkiksi medialle ja poliittisille päättäjille, jolloin tietoisuus syrjäytymisestä kasvaa ja samalla vähintäänkin mahdollisuudet vaikuttaa syrjäytymiseen paranevat. (Uggerhøj 2014.)

Kaikissa hyvinvointipalveluissa on mahdollisuus sekä tukea palvelunkäyttäjän osallisuutta että toisaalta tuottaa syrjäytymistä. Osallisuuden tukeminen edellyttää vastavuoroista ja dialogista suhdetta palvelunkäyttäjän kanssa. Erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien on usein vaikeaa luoda suhdettaan osallisuuteen tai potentiaaliseen syrjäytymiseen. Fallov'n (2014) mukaan erityisesti pakottamalla läpiviedyt prosessit voivat marginalisoida palvelunkäyttäjiä. Tällainen tilanne voi syntyä, kun palveluilta edellytetään tehokkuutta osallisuuden tukemisen sijaan. Osallisuutta tukevat prosessit ovat kuitenkin hitaita, sillä syrjäytymiseen ja osallisuuden puutteeseen kytkeytyy usein monisyisiä ongelmia, sosiaalisia ja kulttuurisia tekijöitä, terveydellisiä ja hyvinvointiin liittyviä haasteita jne., jotka tulisi pystyä tunnistamaan ja tiedostamaan, jotta tuki ja tarpeenmukaiset palvelut onnistuisivat parhaalla mahdollisella tavalla. Hyvinvointipalveluissa tulee siksi olla näkemystä osallisuuden merkityksestä ja toisaalta syrjäytymiseen liittyvistä tekijöistä, jolloin palvelujen kohdennus onnistuisi ja kuilu palveluiden ja palvelunkäyttäjän välillä pienenisi.

Hyvinvointipalveluista on tullut kaikkia koskeva keskeinen osa yhteiskunnassa kaikkialla Euroopassa, eräänlainen kattava, koko elämänkaarta koskeva infrastruktuuri, jota tarvitaan eri elämänvaiheissa selviytymisessä, joskin eri väestöryhmien osalta eri tavoin. Usein kuitenkin juuri syrjäytyneet tai syrjäytymisvaarassa olevat tarvitsevat palveluita enemmän kuin muut ja palvelujen käyttö voi olla ainut tapa olla yhteydessä ympäröivän yhteisön ja yhteiskunnan kanssa (mm. Mikkonen 2014).

Traditionaaliset hyvinvointivaltioiden tyyppimallien vertailut eivät tällä hetkellä ole kovin kuvaavia mm. nopeiden yhteiskunnallisten muutosten vuoksi ja siksi hyvinvointivaltiolle on haettu uusia suuntia jo pitkään (Pierson 2001, 80-104). Hyvinvointipalvelujen rooli sinänsä on nousussa hyvinvointiyhteiskunnissa, mutta samalla kaikkia tahoja koskettaa muutokset, jotka liittyvät palveluiden muuttumiseen welfare-mix-luonteisiksi. Tämä tarkoittaa, että palvelut koostuvat yhä useammin julkisen sektorin lisäksi markkinoiden ja kolmannen sektorin

tuottamista hyvinvointipalveluista mutta myös informaalisissa verkostoissa syntyvistä palveluista ja tuesta. Eversin (2006) mukaan palveluiden yksityistyminen, markkinoistuminen ja 'public management' koskettavat kaikkia hyvinvointiyhteiskuntia riippumatta siitä, millaisesta valtiosta on kyse. Eversin mukaan myös palveluiden käyttäjän roolia voidaan tarkastella eri postioista käsin; tällä hetkellä esillä on ollut perinteisen welfarismiin ja professionalismiin liittyvän roolin lisäksi palveluiden kuluttajan rooli ja lähellä kansalaisyhteiskuntaa oleva osallisuutta korostava (participatory) rooli. Tällainen roolityypittely ei välttämättä esiinny puhtaana missään, vaan erilaiset palvelunkäyttäjän roolit voivat olla myös päällekkäisiä. (Evers 2006, 257.)

Rajakylän alueen osallisuus - toimintamallin kehittäminen ITU2-hankkeessa on yksi esimerkki siitä, miten hyvinvointipalveluja pyritään muuttamaan welfare-mix-luonteisiksi. Mallissa haluttiin kokeilla, miten järjestöjen ja kolmannen sektorin palveluja voidaan toteuttaa yhteistyössä sote-palvelujen kanssa ja millaista kehittämistä palvelujen yhteensovittaminen edellyttää. Haluttiin myös selvittää alueen asukkaiden mahdollisuuksia toiminnan ja palvelujen suunnitteluun ja toteuttamiseen ja siten tarkastella myös Eversin esittämiä erilaisia palvelunkäyttäjän rooleja. Tärkeä näkökulma hankkeessa on se, miten osallisuuden tukeminen kytkeytyy hankkeen toimintaan ja palvelunkäyttäjien rooliin. Kyseinen näkökulma on tarkastelun kohteena myös tässä artikkelissa. Kiinnostavaa on, että kynnyskettömät palvelut ovat levinneet alkuperäisestä päihdepalveluihin liittyneistä kokeiluista laajoiksi, eri toimintasektoreita koskeviksi kokeiluiksi. Millaisia osallisuuden malleja tässä hankkeessa syntyy ja millainen malli osoittautuu toimivaksi? Miten malli voi ehkäistä syrjäytymistä ja tuottaa osallisuutta ja millaisten vaiheiden kautta tähän päästään.

Uuden toimintamallin kehkeytymistä on ohjannut osallisuus -käsitteen määrittely. Osallisuus käsitteenä on kompleksinen ja moniulotteinen ja sitä voidaan tarkastella eri tieteenalojen näkökulmista. Esimerkiksi Siisiäinen (2014) analysoi osallisuuden käsitettä nelikentässä, jossa merkittävää on se, kuinka aktiivinen tai passiivinen rooli toimijoilla on ja toisaalta kuinka paljon osallisuus ja sitoutuminen kiinnittyy vapaaehtoisuuteen tai sen vastakohtaan, pakkoon. 'Älykäs' osallisuus on toimijalähtöistä, itseohjautuvaa, tarkoituksellista ja reflektiivistä toimintaa, jota ohjaa toimijoiden oma kiinnostus ja motivaatio sosiaalisessa toimintaympäristössään. Tällaiseen näkemykseen osallisuudesta liittyy myös enemmän tai vähemmän tietoiset valinnat, jotka perustuvat kulloinkin saatavilla olevaan tietoon. Edellä kuvattu moderni osallisuus on kuitenkin ideaalityyppi, jota tulee tarkastella kriittisesti suhteessa empiriseen todellisuuteen. Toisaalta osallisuus voi

olla myös passiivisempaa ja siihen voi liittyä ulkopuolista ohjailua, suostuttelua ja jopa pakottamista. (Siisiäinen 2014, 31-33.)

Osallisuuden käsitettä on kokeilutoiminnassa konkretisoitava eri tavoin. Ko-keilevan toiminnan tuloksena voi siten syntyä uusia ja eri tavoin painottuvia näkemyksiä osallisuudesta – niin on käynyt myös tässä hankkeessa. Millainen osallisuuden näkemys ja osallisuutta vahvistava toimintamalli hankkeen lopputu-looksena syntyy – sitä tarkastellaan tässä artikkelissa.

Osallisuuden määrittely ja yhteiskehittäminen ohjaamassa hankkeen toimintaa

ITU2-projektissa tukeudutaan Isolan ym. (2017) määrittelyyn osallisuudesta, jolloin osallisuudella tarkoitetaan liittymistä, suhteissa olemista, kuulumista ja yhteisyyttä. Osallisuus on yhteensopivuutta, mukaan ottamista, osallistumista, vaikuttamista ja demokratiaa. Osallisuus on ihmisen kokemusta merkityksellisyydestä osana kokonaisuutta; hän tulee kuulluksi itsenään ja voi vaikuttaa elämänsä kuluun ja yhteisiin asioihin. Siten osallisuus- kokemus ITU2-hankkeessa syntyy myös yksilötasolla. Se tarkoittaa vaikuttamista ihmisen omaan elämään. Ihminen kokee olevansa elämänsä subjekti. Osallisuus mahdollistaa omien voimavarojen löytymisen. Hankkeessa yhdessä tekeminen on lähestymistapa ja ohjenuora, me yhdessä -kokemus korostuu. Kokemuksemme mukaan osallisuus rakentuu ja rakennetaan jokaisessa kohtaamisessa. Oleellista on kuuluminen, kuulluksi tulo ja vaikuttaminen. Osallisuus edellyttää yhteyttä omiin ja yhteisiin voimavaroihin, joita ovat: luottamus, keskinäinen kunnioitus, toimeentulo, palvelut, tieto, taito, toiminta ja yhteiset merkitykset. (Isola ym. 2017). ITU2-hankkeessa on havaittu toiminnan ja mukana olevan yhteisön luovan voimavaroja. Ihminen kokee olevansa merkityksellinen omassa yhteisössään. Yhteisössä korostuu yhdessä tekeminen Rajakylän asukkaiden, palvelujärjestelmän ja järjestöjen kanssa. Osallisuus on kokemuksena myös yksilöllistä tukea.

Lisäksi osallisuuden kokemusta on tuotettu yhteisessä tilassa (vrt. Mäntylä ym 2019). Osallisuuden tila ITU2 hankkeessa on olohuone Tervakukkaisella. Olohuoneessa voi osallistua ja olla mukana ihmiselle itselle merkityksellisiin asioihin. Olohuoneessa merkityksellistä on ensimmäinen kohtaaminen ihmisen tullessa sisään tilaan. Tila merkitsee yhteisöön tulemistä. Merkittävää on myös, että olohuoneessa saa olla hiljaa. Olohuone on myös tila, jossa erilaiset toiminnot tapahtuvat. Mäntylän ym. (2019) mukaan yhteisöllisyyteen liittyvä myönteinen muutos tapahtuu avoimissa tiloissa ja toimijakokemus liittyy tekemiseen. Osallistumiskokemuksista mahdollisuus auttaa muita oli selkeimmin yhteydessä osal-

lisuuteen erityisesti merkityksellisuuden ulottuvuuden suhteen. ITU2 -ryhmien toimintaa tarkasteltaessa on huomattu kahvittelun, ruuan laittamisen ja ruokailun merkitys osana osallisuutta ja hyvinvoinnin kokemusta. Ruokailuryhmässä tavoitteena oli laittaa tavallista kotiruokaa ja syödä yhdessä. Myös vertaisryhmien ohjaajien mielestä vertaistoiminnassa toiminnan merkityksellisyys on tärkeää sekä ohjaajalle että ryhmän jäsenille.

Kehittämistyön taustalla ITU2-hankkeessa oli toimintatutkimukseen pohjautuva yhteiskehittäminen (Best ym. 2019, Keskitalo 2015; Vuokila-Oikkonen & Hyväri 2015). Kehittämiskohteen alussa on tärkeä saada aikaan me-tunne, kokemus siitä, että me teemme yhdessä ja rakennamme tilannetta eteenpäin. Me-tunteen syntyminen edellyttää ihmisten kuulemista. Kuulemisen tulos ilmenee muun muassa hankkeen aikana tehdyissä dokumentoinnissa. Me-tunteen aikaan saamista vahvistaa dokumentoinnin avoimuus ja läpinäkyvyys (Vuokila-Oikkonen 2016). Yhteiskehittämisessä ihmisen kokema osallisuus on tärkeää. Osallisuuden näkökulmasta kävijöiden roolissa tulee painottua ihminen aktiivisena toimijana.

Yhteiskehittämisen lisäksi kehittämisen viitekehys muodostui ratkaisukeskeisyydestä. Projektissa ratkaisukeskeisyys tarkoitti sitä, että keskityttiin hankkeessa mukana olevien voimavaroihin (DeLong & Berg 2012, Berg 2005) ja osaamiseen, kun toteutettiin ITU2-hankkeen toimitoja. Voimavarat otettiin käyttöön luomalla visioita ja ratkaisuja. Ratkaisukeskeisyys lähestymistapana ja menetelmänä ovat osallisuutta lisääviä. Ratkaisukeskeisyydessä pääpaino on ihmisen oman asiantuntijuuden ja äänen huomioimisessa. Osallistuvassa yhteiskehittämisessä ihmiset osaavat ratkaista asioita, kun heille esitetään oikeita ja ratkaisuun johtavia kysymyksiä. Olennaisin kysymys osallistuvan yhteiskehittämisen alussa on: ”Millainen on tilanne sen jälkeen, kun kehittämisen kohteena oleva asia tai tavoite on saavutettu?” Visio työstetään, kirjataan ja muotoillaan siten, että muutosta tekevät kokevat sen omakseen. Toiminnallisuus on ratkaisukeskeisyydessä ja yhteiskehittämisessä tärkeitä. Toiminnallisesti asioita tarkastellen saadaan etäisyyttä muutoksessa oleviin asioihin ja saadaan myös uusia ulottuvuuksia, joita ehkä ei muuten huomattaisi.

Yhteiskehittämisessä avoin keskustelu on tärkeää; kaikkien kehittämiseen osallistujien ääni, myös palveluita käyttävien, Rajakylän asukkaiden, äänen kuuleminen oli tärkeää. Jokaisen arvostaminen näkyi, kun kaikkien osallisuus on tärkeää kehittämisen tavoitteen saavuttamiseksi. (Vuokila-Oikkonen 2019). Osallisuus rakentuu ja syntyy kohtaamisissa. Yhdessä kehittämisessä merkityksellistä ovat kohtaaminen, me-tunne, ratkaisukeskeisyys, tulosten läpinäkyvä dokumentointi,

toiminnalliset menetelmä ja palvelumuotoilu. (Vuokila-Oikkonen 2019).

Työpajatyöskentely yhteiskehittämisen menetelmänä tarjoaa hyvän mahdollisuuden osallistumiselle ja osallisuuden kokemukselle. Työpajoihin osallistuvat Rajakylän asukkaat, Oulun hyvinvointi-, sivistys- ja kulttuuripalveluiden työntekijät, esimiehet, Rajakylän alueella toimivat järjestöt, johto ja projektin työntekijät (Best ym. 2019). Tärkeää on, että ihmisen kokemus tai mielipide kirjataan sellaisenaan kuin hän sen ilmaisee ja mahdollinen tulkinta on osoitettavissa. Avoimuutta ja läpinäkyvyyttä edistää, kun kirjaaminen tehdään samanaikaisesti työpajoissa, jolloin ihmiset voivat nähdä, että asia tulee kirjatuksi juuri siten, kuin he ovat sen ilmaisseet. (Vuokila-Oikkonen 2019). Työpajan vetäjän rooli on saada kaikki osallistujat tuottamaan näkökulmansa kehitettävään asiaan. Työpajan vetäjän tärkeimpiä tehtäviä on tehdä yhteiskehittämisen prosessia eteenpäin vieviä kysymyksiä ja ei-tietäminen. Ratkaisukeskeisyys, ”avoimet” ja osallistujan puhetta tarkentavat kysymykset kuten: ”Kerro lisää”- auttavat osallistujaa tarkentamaan ja konkretisoimaan näkökulmaansa. Työpajan vetäjän tulee myös huolehtia, että työpajoissa tehdään sopimuksia ja nimetään vastuuhenkilöt, jotta prosessi etenee. (Vuokila-Oikkonen 2019).

Erityisesti luottamus on merkityksellistä, kun menetelmänä on yhdessä kehittäminen haavoittuvassa asemassa olevin ihmisen kanssa. Luottamus sisältää lupauksen pysyvyydestä. Se edellyttää yhteyttä ja vuorovaikutusta ihmisten kanssa. Ihmisten luottaessa toisiinsa he voivat kunnioittaa toisiaan ja uskaltavat tunnustaa riippuvuutensa muista. (Isola ym. 2017). Käytännössä osallisuutta tuottaa kokemus, että tulee ja on tullut kuulluksi ja se on ollut merkityksellistä. Ihmiset, joilla on kokemusta osattomuudesta tai he eivät olet tulleet kuulluksi mielipiteineen, ovat rakentamassa luottamusta uudelleen. Luottamuksen menettää nopeasti ja se saavuttaminen voi kestää pitkää. (Vuokila-Oikkonen 2019).

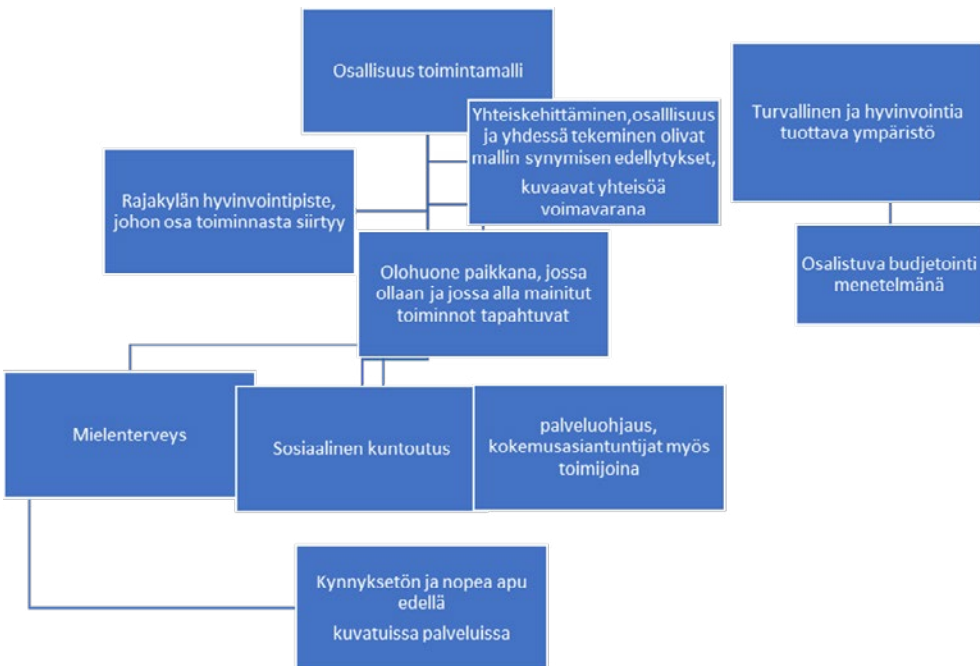
Tiedetään, että ihmisten on mahdollista oppia erilaisten vastoinkäymisten läpikäymisellä ja rakentaa uutta näkökulmaa hyvinvointipalveluihin (Poijula 2018). Resilienssi kertoo ryhmien ja yhteisöjen kyvystä selviytyä ulkopuolisesta stressistä ja häiriöistä (Adger 2000), joka on huomioitava yhteiskehittämisessä. Resilienssiä voidaan kutsua voimavaraksi ja se tuottaa kyvykkyyttä luoda ratkaisuja. Yhdessä kehittäen saadaan asukkaiden voimavarat käyttöön tuottamaan ratkaisuja. ITU2-hankeessa voidaan parhaimmillaan rakentaa yhteisön resilienssiä, kun kehittämisessä mukana ovat naapurusto ja lähiympäristö. Ihmissuhteet ja vahvat sosiaaliset verkostot ovat myös eliniän ennustajia. Kansalaisyhteiskunnan toiminta on yhteisötason resilienssin vahvistamista, tällöin resilienssi kehittyy prosessin aikana ja voi esiintyä ihmisiä aktivoivana ominaisuutena tule-

vaisuudessa. Keskeistä on myös prosessin aikana syntyvä systeminen kasautuva muutosherkkyys. On todettu, että muutosjoustavat alueet menestyvät tulevaisuudessa. (Poijula 2018).

Osallisuus-toimintamallin rakentuminen

ITU2-hankkeen osallisuuden malli (Kuvat 1,2) on rakentunut prosessina hankkeen toimintojen yhteistyönä. Kuvassa 1 kuvataan mallin hahmoa käsitekarttana. Kuva 2 on loppuvaiheessa syntynyt osallisuus toimintamalli. Lähtökohtana oli hankkeen tavoite ja että, toimintamalli perustuu yhdessä Rajakylän asukkaiden, järjestöjen ja julkisen palvelujärjestelmän kanssa sovittuun visioon ja tavoitteisiin. Osallisuus toimintamallista tehdään animaatio kuvaamaan tuloksia.

Osallisuus-toimintamallin lähtökohtana on kohtaaminen, joka toteutuu alueelle perustetussa tilassa, ITU2:n olohuoneella. Toimintamallissa kuvataan Rajakylässä toimivia yhteisöjä voimavarojen rakentajina. Lisäksi esitetään asukkaalle merkityksellisiä toimintoja, jotka liittyvät mielenterveyteen, palveluohjaukseen ja sosiaaliseen kuntoutukseen. Tärkeänä ulottuvuutena on myös turvallinen ja hyvinvointia tuottava ympäristö.

KUVA 1. Osallisuus - toimintamallin osat käsitekarttana

Käsitekarttakuvauksen jälkeen aineistosta rakennettiin osallisuustoimintamallin sisältöjä. Sisältöjä ovat olohuone tilana, oma polku, yhteisö voimavara ja hyvinvointia tuottava ympäristö.

Olohuone tilana

Olohuone tilana liittyy mallissa kohtaamisen mahdollistumiseen turvallisessa ja luottamuksellisessa ilmapiirissä. Olohuone tilana mahdollistaa sekä yksittäisiä kohtauksia että erilaisten vertaisuuteen perustuvien ryhmien toimintaa. Tila mahdollistaa myös säännöllisemmät ryhmätapaamiset. Kohtauksissa mahdollistuu avoimuus erilaisille elämän asioille ja ilmiöille, joita voidaan jakaa osallistujien kesken. Tärkeä osa tällaista yhteisyyden kokemusta on niihin liittyvä kahvittelu ja ruokailu, jotka toimivat osallisuutta ja läheisyyttä vahvistaen. Olohuoneessa voi syntyä yksilöllistä ja yhteistä kokemusta osallisuudesta. Muun muassa olohuoneen miesten ruokaryhmä on kokoontunut säännöllisesti tekemään yhdessä ruokaa ja nauttimaan yhdessäolosta. Tilassa toteutettiin sosiaalista kuntoutusta ja palveluohjausta. Lisäksi tehtiin mielenterveystyötä psykiatrisen sairaanhoitajan työnä.

Yhteisö voimavarana

Olohuoneen toiminta vahvistaa osaltaan yhteisöllisyyden syntymistä. Yhteisöllisyys mallissa levittäytyy koko alueelle erilaisten alueella tapahtuvien toimintojen, ryhmien ja yhteisöjen kautta. Lisäksi yhteisö voimavarana on mahdollistanut yhteiskehittämisen eri toiminnoissa. Hyvinvointipalveluihin liittyvä Rajakylä hyvinvointipisteen kehittäminen syntyi yhteisön voimin. Yhteisöllisyys merkitsee myös verkostoitumista toisten toimijoiden, hankkeiden, yritysten ja muiden tahojen kanssa. Tällaisia verkostoja on syntynyt muun muassa asukastupayhdistysten, koulujen ja muiden nuorten kanssa toimivien tahojen kanssa, myös alueen ulkopuolelle on verkostoiduttu.

Oikea-aikaiset ja tarpeenmukaiset palvelut (oma polku)

Osallisuus-toimintamalli sisältää oikea-aikaisia ja tarpeenmukaisia palveluita Rajakylän asukkaille. Toimintamallissa ne nimetään omaksi poluksi. Oma polku sisältää palveluohjauksen, sosiaalisen kuntoutuksen ja mielenterveystyön asukkaan tarpeen mukaisesti. Asukas ottaa käyttöön omasta polusta jonkin osan tai tarpeen mukaan kaikki osiot. Hankkeen aikana kokeiltiin ammattilaisten toteuttamaa palveluohjausta sekä siihen liittyvää kokemusasiantuntijuuden hyödyntämistä asiakkaiden ohjauksessa (ks. Hyvärin ja Kyllin artikkeli tässä julkaisussa).

Palveluita toteutetaan sote-ammattilaisten toimesta, vertaistuellalla ja järjestöjen toiminnalla. Sosiaalista kuntoutusta luonnehtii asiakaslähtöinen prosessi, se on julkisen järjestelmän toimintaa, matalan kynnyksen palvelua, jossa omien voimavarojen löytäminen on etusijalla. Sosiaalista kuntoutusta toteutettiin vertaisuutta ja toiminnallisuutta hyödyntäen. (ks. Hyvärin ja Siiran artikkeli tässä julkaisussa).

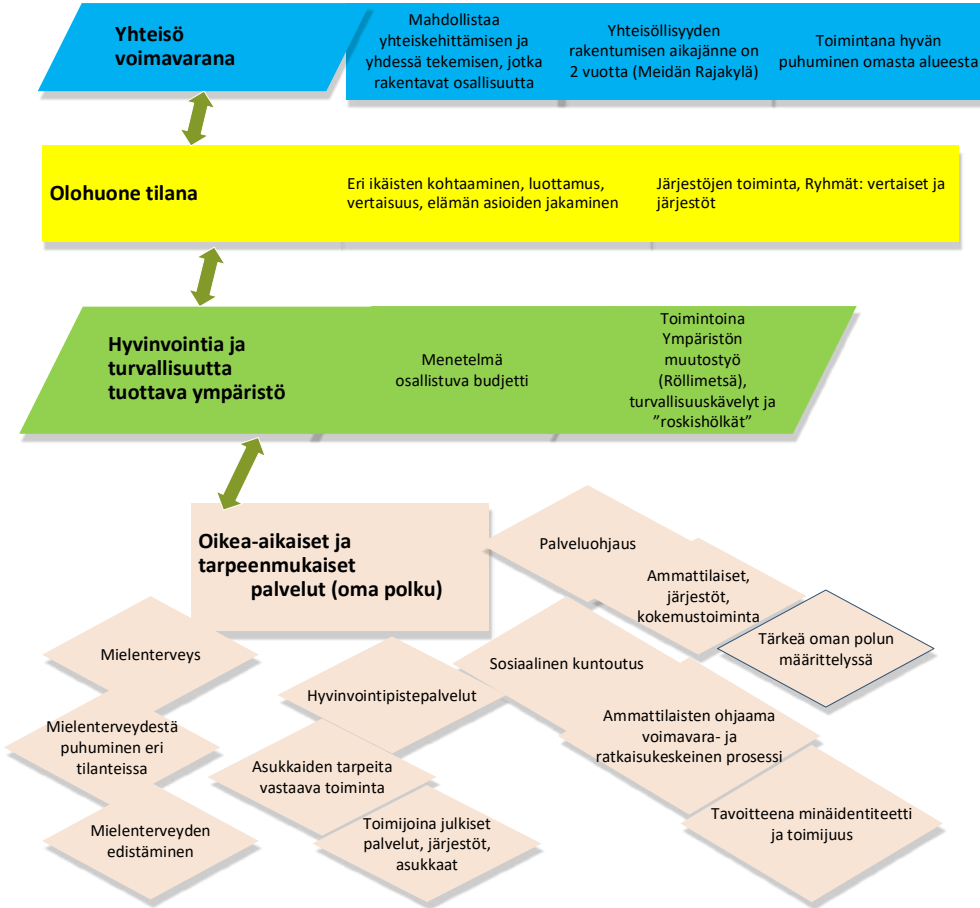
Matalan kynnyksen mielenterveyspalveluiden tavoitteena on mielenterveyden edistäminen. Olohuone mahdollistaa mielenterveyden edistämisen liittymisen kokonaisuuteen. Mielenterveydestä puhumiseen liittyy stigmaa ja vääristyneitä käsityksiä. Olohuone on mahdollistanut keskustelun mielenterveyteen liittyvistä asioista turvallisessa ympäristössä, jolloin parhaimmillaan mielenterveyteen liittyvät asiat normaalistuvat osaksi elettyä elämää. Mielenterveyden korjaava työ toteutuu yksilötasolla myös kahdenkeskisenä keskusteluna. Tarvittaessa asukkaita oli myös ohjattu jatkoon palvelutarpeen mukaisesti (ks. Kaupin ja Vuokila-Oikkosen artikkeli tässä julkaisussa)

Hyvinvointia tuottava ympäristö

Hyvinvointia tuottava ympäristö on osa asukkaiden merkityksellistä elämää. Ympäristöä on muutettu turvallisuuksi ja hyvinvointia edistäväksi. Malli edustaa siten ajattelua, jossa ihminen nähdään vuorovaikutteisena osana luontoympäristöä. Luonto ja alueen viherympäristö tuottavat hyvinvoinnin kokemuksia ja toisaalta sekä rakennetun että luontoympäristön vaaliminen tuottaa samalla myös asukkaiden keskinäistä osallisuutta. Ympäristöteema toteutettiin muun muassa osallistavan budjetoinnin menetelmällä, jossa alueen asukkaat ovat voineet vaikuttaa luontoympäristön suunnitteluun ja kohentamiseen käytännössä sekä käytettyyn rahalliseen resurssiin. Toimintoja olivat osallistuva budjetointi, turvallisuuskävely ja ”roskishölkät” (ks. Vuokila-Oikkosen ja Jokisen artikkeli tässä julkaisussa).

Seuraavaksi osallisuustoimintamallia rakennettiin käsittekartan ja sisältöjen muodostamaksi kokonaisuudeksi ja tavoitteena oli systeemimalli. Kehittäminen tapahtui prosessina yhteisissä työpajoissa. Osallisuustoimintamalli on tiettyjen periaatteiden mukainen, osista ja niiden välisistä suhteista koostuva kokonaisuus. Kokonaisuus on enemmän kuin osiensa summa, sillä systeemiin voi syntyä myös uusia ominaisuuksia. Systeemin osien väliset vaikutussuhteet kuvaavat sen rakennetta ja organisaatiota. Systeemisyydelle on ominaista myös, että mikäli jokin sen osa muuttuu, saa muuttuva osa liikettä aikaan myös muissa systeemin osissa.

Osallisuustoimintamalli

KUVA 2. Osallisuus toimintamallin sisältö

Osallisuus-toimintamallin ytimet, kehittämis ehdotukset ja juurtuminen

Vahvojen paikallisyhteisöjen luominen on yksi ruohonjuuritason trendi pohjoismaissa. Tähän liittyy yhtenä elementtinä inhimillisten voimavarojen mobilisointi ja organisointi. Kollektiivisen toiminnan välityksellä ihmiset, ihmisryhmät ja yhteisöt valtaistuvat ja alkavat vaikuttaa elinympäristöönsä. Tässä kontekstissa sosiaaliset ryhmittymät ja paikallisyhteisöt ovat tärkeitä (Ks. Elsa Keskitalon artikkeli tässä julkaisussa). Vuorovaikutus lisää paikallista pystyvyyttä ja ihmiset

alkavat nähdä mahdollisuuksiaan uudella tavalla. Yhteishenki (community spirit) herää ja tuottaa yhteisyyden tunnetta ja vahvistaa siten yhteisön jäseniä edelleen. (Ronnby 2009, 119-121.) Ronnby tarkastelee myös empowerment-käsitettä ja sen eri merkityksiä; empowerment voi tarkoittaa sekä yksilön kykyä vaikuttaa omaan elämäänsä että ryhmien ja kollektiivien kykyä muuttaa elämänolosuhteitaan. Käsite voi viitata myös kykyyn tehdä tarkoituksellisia valintoja ja toteuttaa niitä elämässä (Ronnby 2009, 121, 122.)

Kehittämistä kuvataan usein prosessina, josta pyritään tunnistamaan kehittämistä eteenpäin vieviä voimia. Ronnbyn (2009) kuvaa kehittämässään mallissa sitä, miten ihmiset voimaantuvat yhteisöä kehitettäessä ja millaisia haasteita kehittämisessä voidaan tunnistaa. Malli kuvaa inhimillisten voimavarojen käynnistymistä ja kehityksen prosessia yhteisössä. (Ronnby, 2009, 138.) Kyseisen mallin piirteitä voidaan tunnistaa myös ITU2-hankkeen eri vaiheissa. Ronnbyn mallintama prosessi käynnistyy kasvokkaisesta kohtaamisesta ja etenee sitten yhteisen tekemisen ja osallisuuden kokemusten kautta vähitellen vastuun ottamiseen yhteisössä. Yhteinen tekeminen ja osaamisen kehittyminen saa parhaimmillaan aikaan itseluottamusta ja yhteisöllisyyden vahvistumista ja sen seurauksena myös solidaarisuuden tunne ja sitoutuminen yhteisöön vahvistuvat. Prosessi voi kuitenkin säröillä jokaisessa vaiheessaan, sillä jokainen vaihe on samalla myös kehityksen haaste.

Ronnby (2009) pohtii myös hankkeen käynnistymistä – miten se tapahtuu ja mikä siinä on voimanlähteenä? Tärkeä on aluksi tunnistaa lähtökohta, miksi lähdetään liikkeelle. Motiivina voi olla jokin rakenteellinen jännite alueella, kuten esimerkiksi terveyskeskuksen tai koulun lakkauttaminen. Liikkeellelähtoon voi vaikuttaa myös toiveet, esim. teknologia, uusi tuotanto tai resurssit, joiden avulla alueen elinoloja voitaisiin parantaa. (Ronnby, 2009, 127-128.) Rajakylän alueella tällainen jännite syntyi kehittämisprosessin aikana, kun alueella toimiva terveyskeskus lakkautettiin. Tästä löytyy selkeä yhtymäkohta Matthieksen (2014, 3-4) esittämään kritiikkiin hyvinvointipalvelujen leikkaamisesta ja niiden korvaamisesta lyhytkestoisilla hankkeilla. Myös alueen leimautuminen ei-hyvinvoivaksi alueeksi on ollut yksi kehittämisen lähtökohta, ainakin palvelujärjestelmän mutta myös alueen asukkaiden näkökulmasta. Kriisiä edeltää kriisitietoisuus ja oivallus, että nyt on kyseessä niin vakava asia, että jotain on tehtävä alueen ja yhteisön pelastamiseksi. Ronnbyn mukaan tilanteeseen liittyy vielä kaksi muuta ehtoa; on oltava toivoa muutokseen ja toivoa, että jotain voidaan todella tehdä sekä ideoita siitä, mitä voidaan tehdä. (Ronnby, 2009, 135-136.)

Hankkeen alkuvaiheessa uudet toiminnot voivat lähteä hitaasti liikkeelle. Osallisuutta kuvaavassa tutkimuksessa todetaan, että osallisuuden kehitty-

nen on hidas prosessi, jossa edetään erilaisten vaiheiden kautta (esim. Okland & Henriksbø 2009, 148-165). Aluksi voi näyttää, että ei tapahdu mitään eikä saada mitään aikaan. Ronnby (2009) puhuu mobilisaatiovaiheesta, joka tulisi tehdä huolellisesti, jotta alueen asukkaat kokevat, että heihin suhtaudutaan tasavertaisesti ja heidän ääntään kuunnellaan jo toimintojen suunnitteluvaiheessa. Hän toteaa myös, että olisi hyvä, jos hankkeen alkuvaiheessa jo olisi jokin konkreettinen tulos, joka kannustaa jatkamaan kehittämistyötä.

Rajakylässä tällainen alun motivoiva tapahtuma oli ainakin ympäristön muuttaminen turvallisemmaksi ja hyvinvointia tuottavaksi, jossa asukkaat olivat mukana (vrt. Päivi Vuokila-Oikkosen ja Pia Jokisen artikkeli tässä julkaisussa). Rajakylässä on hankkeen loppuvaiheessa, syksyllä 2019 lähtenyt liikkeelle myös kokonaan uusia prosesseja, esim. 'positiivisen puheen kulttuuri' (Facebook – 'meidän Rajakylä'), jossa liikkeellepanijoina ovat olleet alueen kaksi toimijaa ja liikkeelle on lähdetty yhteistyössä hanketoimijoiden kanssa. Tällainen toiminta kertoo sitoutumisesta ja itsenäisestä vastuunotosta alueen kehittämiseen.

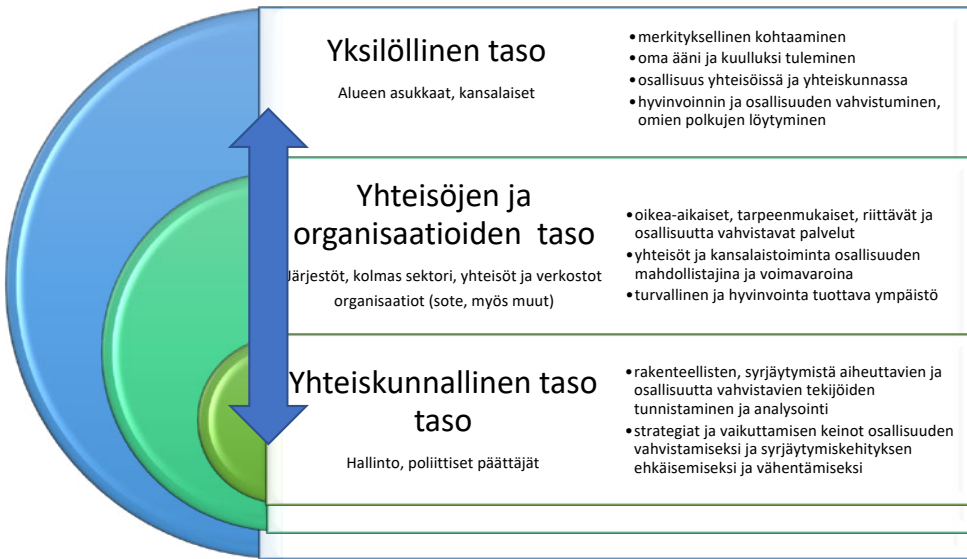
ITU2-hankkeessa on ollut alusta asti mukana paikalliset asukkaat, julkinen sektori sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen muodossa sekä kolmannen sektorin toimijoita. Nämä elementit tarvitaan myös onnistuneeseen kehittämisprosessiin, esimerkiksi Pohjoismaissa onnistuneisiin paikallisen kehittämisen prosesseihin liittyy usein kolme seikkaa: 1) paikallinen tuki ja paikallisten resurssien mobilisointi, 2) julkisen sektorin tuki (kunta, maakunta) ja 3) ulkoinen tuki ja stimulointi esimerkiksi hankkeen muodossa (esim. Hutchinson 2014). Julkisen sektorin rooli ITU2-hankkeessa on ollut osin ristiriitainen sikäli, että hankkeen aikana alueelta lakkautettiin terveystakeskuksen toiminta. Toisaalta ITU2-hanke oli mukana kehittämässä alueelle hyvinvointipistepalveluita.

Paikallisiin resursseihin on kuulunut järjestöjen tuki. Alueen asukastuvan toiminta on kytkeytynyt vähitellen tiiviimmin mukaan. Keskeistä on, että paikalliset alueen asukkaat uskovat omiin aloitteisiinsa ja että koko prosessi alkaa paikallisten resurssien käynnistämisestä. ITU2-hankkeeseen on sen kuluessa tullut mukaan erityisesti aikuisia tuen tarpeessa olevia henkilöitä mutta myös henkilöitä, jotka haluavat edistää hankkeen toimintoja omalla osaamisellaan ja resursseillaan. Hanke on saanut henkilöitä mukaan toimintoihin myös etsivän ja vertaistuellisen työn välityksellä, mikä on korvaamatonta hankkeen onnistumisen kannalta. Myös muunlainen ITU2-projektin projektin stimulointi ulkopuolelta on saanut uusia toimintoja liikkeelle. Tällaisena voi toimia esim. hyvät helposti identifioitavat käytännöt ja niiden benchmarkkaus lähikunnissa tai asiantuntijoiden ohjaustuki.

Projektityöntekijät toimivat myös katalysaattoreina ja tarvittaessa myös aloitteentekijöinä hankkeessa. Heidän tehtävänsä on stimuloida hanketta. Katalysaattorin tehtävä on muun muassa saada ihmiset jakamaan omaa ymmärrystään, käynnistää dialogi, analysoida alueen ongelmia, auttaa tavoitteiden saavuttamisessa, ohjata organisoitumista sekä auttaa suunnittelemaan strategiaa ja menetelmiä alueen kehittämisessä. (Ronnby 2009, 130-131.) Kyseinen rooli on haasteellinen varsinkin hankkeen alussa, jolloin ei heti välttämättä tapahdu mitään. Projektityöntekijöiden tulisi kyetä vahvistamaan alueen ja toimijoiden resursseja siten, että toiminta vähitellen juurtuisi hankkeen päättymisen jälkeen alueelle. Tämä seikka lienee yksi ITU2-hankkeen haaste, kun toimintaa pyritään juurruttamaan alueelle.

Onnistuneelle kehittämisprosessille voidaankin tunnistaa useita lähtökohtia. Onnistunut kehittäminen edellyttää, että alueen asukkaiden rooli ja vastuu on nostettu keskiöön. Toiminta tulee rakentaa paikallisten voimien, resurssien ja osaamisen perustalle. Hyvä käytäntö on, että prosessi aloitetaan helpommasta päästä ja vasta sitten siirrytään haasteellisempaan kehittämiseen. Tällöin jo hankkeen varhaisessa vaiheessa voidaan saada tuloksia, jolloin saadaan onnistumisen kokemuksia motivoimaan jatkokehittämistä. Asenne projektiryhmää kohtaa on oltava luottamuksellinen – on luotava positiivinen, luova suhde paikallisyhteisöön. Yhteistyö ja kokemusten jakaminen muiden kehittämisryhmien kanssa motivoi ja vie eteenpäin. Kokemus projekteista ja organisaatioista auttaa kehittämistyössä, jossa tarvitaan ongelmanratkaisukykyä ja konfliktien ratkaisemista rakentavalla tavalla. Kaikkien kehittämisprosessiin osallistuvien on oltava tasa-arvoisia – jokainen voi tehdä aloitteita ja työt jaetaan yhdessä. Demokraattinen päätöksenteko ja sitä edeltävät keskustelut ovat tärkeitä, jotta saadaan riittävää yksimielisyyttä päätöksentekoon. Me-hengen luomista tarvitaan koko prosessin ajan, jotta usko yhdessä tekemiseen ja saavutettavissa oleviin tuloksiin vahvistuu kehittämistyössä. (Ronnby 2009, 136-139.)

ITU2-hankkeen juurtumisen edellytyksiä on tarkasteltu kuvassa 3. Siinä on kuvattu osallisuuden eri tasot, vaikuttavat keskeiset tekijät sekä eri osien linkittyminen toisiinsa yhteisen dialogin välityksellä (kuvassa nuoli kuvaa dialogia). Dialogi toimii myös muutoksen välineenä osallisuuden vahvistamisessa, kun merkittävä tieto ja kokemukset voidaan jakaa sekä eri tasojen sisällä että niiden kesken ja toimintaa suunnata sen pohjalta. Uggerhøj (2014, 286) toteaa, että osallisuutta on tarkasteltava sekä erillään että yhteydessä käytäntöihin. Tämä seikka on ollut myös osallisuus-toimintamallin kuvaamisen haaste – miten päästä sisältöjen kuvaamisesta osallisuuden merkitysten ja vaikuttavien tekijöiden analyysiin.

KUVA 3. Osallisuus-toimintamallin juurtumisen edellytykset ITU2-hankkeessa

Kuvan 3 ylin taso kuvaa yksilöllistä näkökulmaa juurtumisen edellytyksiin. Juurtumiseen vaikuttavana tekijänä voi olla esimerkiksi koettu merkityksellinen kohtaaminen lähiyhteisössä, josta kasvaa vähitellen kokemus osallisuudesta ja oman äänen kuulluksi tulemisesta.

Keskimmäinen ulottuvuus (kuva 3) kuvaa yhteisöllistä ja organisaatioiden näkökulmaa juurtumisen edellytyksiin. Kyseinen ulottuvuus sisältää myös hyvinvointipalvelut, jotka toimivat välittäjän roolissa yhteiskunnallisen ja yksilöllisen ulottuvuuden kesken ja voivat siten vaikuttaa osallisuuden lisääntymiseen yhteiskunnassa. Palvelujen roolia voi kuvata parhaimmillaan palvelun käyttäjien 'asi-anajajana' toimimisena. Alueen asukkaita osallistava yhteisöllinen toiminta on jo sinänsä syrjäytymisen vastavoimana silloin, kun toiminnassa huomioidaan asukkaiden omat näkemykset ja mahdollistetaan osallistuminen toimintaan. Tärkeä näkökulma on myös alueen ympäristö hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä.

Yhteiskunnallinen taso on hankkeessa ollut näkymättömin, mutta ei merkitykseltään vähäinen. Kyseinen ulottuvuus kuvaa rakenteiden, strategisten valintojen ja päätösten tasoa juurtumisen edellytyksissä. Toimijoita tällä tasolla hankkeessa ovat olleet mm. sote-asioista päättävät alueelliset hallintoviranomaiset, mutta tasoon linkittyvät alueiden kautta myös valtakunnallisen tason vastaavat toimijat. Yhteiskunnan, myös palveluiden tasolla tärkeää kyetä analysoimaan, millaiset tekijät tuottavat syrjäytymistä ja toisaalta millaiset tukevat osallisuutta. Kyseisiin tekijöihin tulisi hallinnon ja poliittisten päättäjien myös kohdistaa tarvittavia toi-

menpiteitä, sillä muuten syrjäytymiskehitystä yhteiskunnassa voi olla vaikeaa tai jopa mahdotonta katkaista.

Yksi keskeinen kysymys mallissa on se, millainen suhde tulisi vallita sote-palvelujen ja kynnyksettömien, asukaslähtöisten, osallisuutta tukevien toimintojen kesken? Voiko sote-palvelujen rooli kehittämisessä olla ehkäisemässä syrjäytymisen kierrettä ja samalla vauhdittamassa yhdessä kolmannen sektorin ja kansalaisten kanssa osallisuuden hyvää kierrettä – hankkeessa on pyritty tällaisen suhteen luomiseen. Julkinen sektori voi myös tukea inhimillisten voimavarojen käynnistymistä ja kehityksen prosessia, myös resursoiden, kuten onnistuneet kehittämisprosessit muualta kertovat (Hutchinson 2014; Ronnby 2009).

Matthieksen (2014) mukaan hyvää tarkoittava osallisuuden vahvistaminen voi tuottaa silti myös osattomuutta ja syrjäytymistä. Olemmeko onnistuneet käymään tarvittavaa ja merkityksellistä dialogia siten, että kaikkien osapuolien, erityisesti asukkaiden, näkökulmat on huomioitu ja siten kehittämisen perustaksi saatu riittävän monipuolinen kuva osallisuuden tilasta ja kehittämisen mahdollisuuksista? Onko asioita viety myös hallinnon ja päättäjien tasolle ratkaistavaksi? Kysymyksiin voi varmaankin vastata sekä kyllä että ei. ITU2 -hankkeen mahdollistama kehittäminen on parhaimmillaan rakentanut yhteiskuntaan tärkeää dialogia hyvinvointipalvelujen ja osallisuutta vahvistavan yhteisöllisen toiminnan yhteistyöstä. Sitä kautta syntyy uusia, käyttäjä- ja asukaslähtöisiä malleja, jotka parhaimmillaan juurtuvat ja jäävät elämään luoden tulevaisuudessa jälleen uusia versioita osallisuudesta.

LÄHTEET

- Adger, W.N. (2000). Social and Ecological Resilience: are they related? *Progress in Human Geography* 24 (3), 347-364.
- Best, S., Koski, A., Walsh, L. & Vuokila-Oikkonen, P. (2019). Enabling mental health student nurses to work co-productively. *Journal of Mental Health Training, Education and Practice* 14 (6), 411-422.
- Berg, I. K. (2005). *Brief coaching for lasting solutions*. Boston, MA.: Cengage Learning.
- DeJong, P. & Berg, I. K. (2012). *Interviewing for solutions*. Boston, MA.: Cengage Learning.
- Evers, Adalbert (2006). European perspective and future challenges of welfare services. Teoksessa Matthies, Aila-Leena (ed.) *Nordic civic society organisations and the future of welfare services. A model for Europe?* (s. 255-274). TemaNord 2006:517. Nordic Council of Ministers, Copenhagen. Tukholma: Elanders Gotab AB.
- Fallov, Mia Arp (2014). Capacities of Participation and Local Inclusion: A Double-edged Sword. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Uggerhøj, Lars (eds.), *Participation, Marginalization and Welfare Services : Concepts, Politics and Practices Across European Countries* (s. 149-164). London: Routledge.
- Hutchinson, Gunn Strand (ed.), (2014). *Community Work in the Nordic Countries- New Trends*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Isola, A-M., Kaartinen, H. Leemann, L. Lääperi, R., Schneider, T. Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehyistä rakentamassa*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpäperi 33/2017 Saatavilla http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Keskitalo, E. (2015). Osallistava tutkimus ja kehittäminen ylempien ammattikorkeakoulututkin-tojen TKI-toiminnan viitekehyksenä. Teoksessa R. Gothoni, S. Hyväri & P. Vuokila-Oikkonen (toim.) *Osallisuutta, oppimista ja arviointia. Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja* (s. 191–206). (Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja, B Raportteja 60). Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Lönning, Dag Jörund (2018). The power of human agency; successful community development strate-gies in Norway's rural northern margins. *Community Development Journal. An International Forum*. (16), 518-535.
- Matthies, Aila-Leena (2014). How Participation, Marginalization and Social Services are connected. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Uggerhøj, Lars (eds.), 2014. *Participation, Marginalization and Welfare Services : Concepts, Politics and Practices Across European Countries* (s. 3-25). London: Routledge.
- Mikkonen, Juha (2014). Coping Strategies among Marginalized Youth in Finland. 2014. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Uggerhøj, Lars (eds.), *Participation, Marginalization and Welfare Services : Concepts, Politics and Practices Across European Countries*. London: Routledge.
- Pierson, Paul (2001). Post-Industrial Pressures on the Mature Welfare States. Teoksessa Pierson Paul (ed.), *The New Politics of the Welfare State* (s. 80-104). New York: Oxford University Press.
- Poijula, S. (2018). *Resilienssi*. Helsinki: Kirjapaja.
- Ronnby, Alf: Empowering people by community building, (2009). Teoksessa Hutchinson, Gunn Strand (ed.), *Community Work in the Nordic Countries- New Trends* (s. 119-147). Oslo: Universitetsforlaget.
- Siisiäinen, Martti (2014). Four faces of participation. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Uggerhøj, Lars (eds.), *Participation, Marginalization and Welfare Services : Concepts, Politics and Practices Across European Countries* (s. 31-33). London: Routledge.
- Okland, Mary Alice & Henriksbø, Kjell (2009). Community Work – Two Norwegian Cases. Teok-sessa Hutchinson, Gunn Strand (ed.), *Community Work in the Nordic Countries- New Trends* (s. 148-165). Oslo: Universitetsforlaget.
- Uggerhøj, Lars (2014). Participation or Marginalization: How Different Perspectives Lead to a Democratic Direction? Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Uggerhøj, Lars (eds.), *Participation, Marginalization and Welfare Services : Concepts, Politics and Practices Across European Countries* (s. 277-292). London: Routledge.
- Vuokila-Oikkonen, P. & Hyväri, S. (2015). Toimijoita osallistava kehittämisprosessi – esimerkkinä Oulun mielenterveyspalvelujen rajapintatyön mallintaminen. Teoksessa R. Gothóni, S. Hyväri, M. Kolkka ja P. Vuokila-Oikkonen (toim.), *Osallisuutta, oppimista ja arviointia. Diakonia-ammattikor-keakoulun TKI-toiminnan vuosikirja 2015* (s. 65–79). (Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja, B Raportteja 60). Saatavilla <http://urn/URN:ISBN:978-952-493-233-2>
- Vuokila-Oikkonen; P (2016). Pienin askelin kohti tavoitetta. *Ratkes, Ratkaisu- ja voimavarakeskeisen kulttuurin lehti*. 4/2016, 20-21.
- Vuokila-Oikkonen, P.(2019). Pidetään asiat yksinkertaisina konkreettisina ja tehdään yhdessä! *Ratkes, Ratkaisu- ja voimavarakeskeisen kulttuurin lehti* 2/2019, 28-31.

KIRJOITTAJAT

Hyväri Susanna, VTT, asiantuntija TKI, Diakonia-ammattikorkeakoulu. Toiminut tutkimus- ja kehittämistehtävissä sekä opetustyössä. Tutkimus- ja kehittämistehtävät sekä julkaisutoiminta ovat käsitelleet voimavaraistavien menetelmien ja asiakasosallisuuden kysymyksiä. Hanketyössä toiminut asiantuntijana työllistymisen, osallisuuden ja kansalaistoiminnan kehittämistehtävissä. ITU2-hankkeessa toiminut asukasosallisuuden ja kokemustoiminnan kehittäjänä.

Jokinen Pia, Projektityöntekijä, Kuntalaisvaikuttaminen- ja yhteisötoiminta, Oulun kaupunki. ITU2 työskennellyt kansalaistoiminnan ja osallistuvan budjetoinnin parissa.

Kainulainen Sakari, YTT, asiantuntija TKI, Diakonia-ammattikorkeakoulu. Toiminut tutkimus- ja kehittämistehtävissä kahden vuosikymmenen ajan. Tutkimus- ja kehittämistehtävät sekä julkaisutoiminta ovat käsitelleet hyvinvointia, huono-osaisuutta ja julkisia palveluita. Hanketyössä toiminut asiantuntijana ja projektipäällikkönä osallisuuden kehittämistehtävissä. ITU2-hankkeessa toiminut asiantuntijana sosiaalisen hyvinvoinnin arvioinnissa.

Kauppi Lasse, sairaanhoitaja (AMK), Oulun kaupunki. Työskentelee Tuiran hyvinvointikeskuksen vastaanotolla psykiatrisena sairaanhoitajana. ITU2-hankkeessa työskennellyt asiakkaiden parissa Rajakylän olohuoneella ja ollut mukana kehittämässä Rajakylän hyvinvointipisteen toimintaa.

Keskitalo Elsa VTT, yliopettaja Diakonia-ammattikorkeakoulu. Koordinoi sosiaalialan ylempiä amk-tutkintoja ja toimii projektipäällikkönä ja asiantuntijana osallisuuteen liittyvissä TKI-hankkeissa. Ollut kehittämässä Diakissa vuonna 2017 käynnistettyä englanninkielistä yhteisökehittämisen Master-ohjelmaa: Master of Community Development and Conflict Resolution. Tutkimus- ja kehittämistehtävät ja julkaisutoiminta käsitelleet osallisuuteen liittyviä kysymyksiä, voimavaralähtöisiä menetelmiä, yhteisöjen kehittämistä ja osallistavia TKI-menetelmiä. ITU2-hankkeessa toimii loppujulkaisun toimittajana.

Kylli Elsi, Terveystenhoitaja. Toimii ITU2-hankkeessa hyvinvoinnin ja työllisyyden asiantuntijana.

Laukka Pasi, FM, Yhteisötoiminnan päällikkö, Oulun kaupunki. Toiminut osallisuus- ja erityisryhmytyössä kunnallishallinnossa sekä lukuisissa luottamustehtävissä. Osallisuustyössä kehittänyt Oulun kaupungin lasten ja nuorten osallisuuden mallin. Nykyisessä tehtävässä vastaa lähidemokratian, kunta-

laisvaikuttamisen sekä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotyön linjauksista Oulun kaupungissa. Toimii lähidemokratiatoimikunnan, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotoimikunnan sekä vammaisneuvoston ja vanhusneuvoston esittelijänä. ITU2-hankkeessa Oulun kaupungin vastuuhenkilö.

Niemelä Jorma, YTT, dosentti, Doktriini.fi-palvelut. Toiminut kolme vuosikymmentä kansalaisjärjestöjen kehitys- ja johtotehtävissä sekä yli kymmenen vuotta valtakunnallisen Diakonia-ammattikorkeakoulun rehtorina ja toimitusjohtajana. Julkaisutoiminta on käsitellyt mm. kristillistä päihdehoitoa, kansalaisjärjestötoimintaa, kuntien ja järjestöjen yhteistyötä, ongelmapelaamista, identiteettiä ja viime aikoina erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusta. Tehnyt selvitystehtäviä ministeriöille. Tällä hetkellä Niemelä kouluttaa, konsultoi ja konseptoi.

Niiranen-Linkama Päivi, KT, asiantuntija TKI, Diakonia-ammattikorkeakoulu. Toiminut tutkimus- ja kehittämistehtävissä sekä opetustyössä. Tutkimus- ja kehittämistehtävät sekä julkaisutoiminta on käsitellyt sosiaalialan asiantuntijuuden rakentumista ja palvelujen kehittämistä. Hanketyössä toiminut asiantuntijana muun muassa sosiaalialan koulutukseen liittyvissä kysymyksissä. ITU2-hankkeessa osallistunut hankkeen asukasosallisuuteen liittyvän mallin luomiseen.

Siira Tarja, YTM, Projektipäällikkö ITU2-hanke. Syrjäytymisen ehkäisy, sosiaalisen ja ammatillisen kuntoutuksen asiantuntijatehtävät ja projektinhallinta. ITU2-hankkeessa painopisteenä projektin johtaminen, sosiaalisen kuntoutuksen ja palveluohjauksen kehittäminen.

Vuokila-Oikkonen Päivi, TtT, asiantuntija, TKI, työelämän kehittäjä ja muutosvalmentaja - työnohjaaja, Diakonia-ammattikorkeakoulu. Toiminut tutkimus- ja kehittämistehtävissä sekä opetustyössä. Kokemusta lukusista kehittämis- ja muutoshankkeista. Työtä ohjaa voimavara- ja ratkaisukeskeisyys. Tutkii ja kehittää yhdessä niiden ihmisten kanssa, joita muutos koskee. Pitää tärkeänä kehittämisessä syntyvän tuloksen dokumentointia ja mallintamista. Julkaisutoiminta käsittelee mm. mielenterveyttä, osallisuutta, osallistuvaa budjetointia, yhteiskehittämistä. ITU2-hankkeessa vastannut kehittämiseen liittyvän prosessien ohjaamisesta ja tulosten syntymisestä.

DIAK TYÖELÄMÄ

DIAK TYÖELÄMÄ -sarjassa julkaistaan tutkimus- ja kehittämisraportteja sekä opinnäytetöitä, jotka ovat tuottaneet innovatiivisia ja merkittäviä työelämää kehittäviä tuloksia. Sarjaan voivat tarjota julkaisuja Diakonia-ammattikorkeakoulun työntekijät, opinnäytetyöntekijät ja ulkopuoliset kirjoittajat.

Diak Työelämä 1: Koski Arja & Vogt Ilse (toim.) 2015. Osallistavaa kehittämistä asumisyksikössä. Asukkaat ja työntekijät kehittäjinä.

Diak Työelämä 2: Arja Koski & Eila Jantunen (toim.) 2016. Työnohjaus – välttämätön hyvä ammattikorkeakoulussa

Diak Työelämä 3: Jari Helminen (toim.) 2016. Työelämälähtöistä ammattikorkeakoulupedagogiikkaa rakentamassa.

Diak Työelämä 4: Sami Kivelä & Hanna Huovila & Anitta Juntunen & Antti Pelttari & Kaisu Laasonen (eds.) 2016. Towards Global and Sustainable Higher Education. The GLORE Project Fostering North-South Partnerships in Finnish Universities of Applied Sciences.

Diak Työelämä 5: Aija Kettunen, Päivi Vuokila-Oikkonen & Anne Määttä (toim.) 2016 Hyvinvointipalvelut toimiviksi

Diak Työelämä 6: Minna Valtonen ja Päivi Sutinen (toim.) 2016. Varhaiskasvatus ja perhetoiminta seurakunnissa.

Diak Työelämä 7: Raili Gothóni, Susanna Hyväri, Marjo Kolkka & Päivi Vuokila-Oikkonen (toim.) 2016. Osallisuus yhteiskunnallisena haasteena – Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja 2.

Diak Työelämä 8: Karvinen Ikali & Karjalainen Anna Liisa (toim.) 2016. Työelämää tutkien ja kehittämällä – opinnäytetöitä työelämästä ja työelämälle.

Diak Työelämä 9: Laitinen Kristiina, Uhlbäck Saara, Eskelinen Niko & Saari Juho 2017. Sumuisten sielujen hyvinvointi – terveysneuvontapisteiden asiakkaiden hyvinvointi ja palvelujärjestelmään kiinnittyminen.

Diak Työelämä 10: Jarmo Kokkonen (toim.) 2017. Tehdään ihmeitä! Osallisuus, vapaaehtoisuus, jäsenyydet ja hengellisyys isostoiminnassa.

Diak Työelämä 11: Marina Steffansson 2017. Hoitoliikunta sosiaali- ja terveydenhoitoon. Pieksämäen liikunta-aktiivisuusmallin vaikutusten ja kustannusten arviointi.

Diak Työelämä 12: Pekka Launonen & Minna Valtonen (toim.) 2017. Diaconia in Dialogue – The Challenges of Diversifying Context. 6th Biennial Conference for Research in Diaconia and Christian Social Practice (ReDi). Helsinki, Finland 14/15–17 September 2016.

Diak Työelämä 13: Harri Kostilainen & Ari Nieminen (toim.) 2018. Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia.

Diak Työelämä 14: Marja Katisko, Elsa Keskitalo, Mikko Malkavaara, Anne Määttä, Arja Suikkala & Olli Vesterinen (toim.) 2018. Alueellisuus, paikallisuus ja globaalit mahdollisuudet – Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja 3.

Diak Työelämä 15: Minna Valtonen (toim.) 2018. Yhteisöpajat osallisuuden, oppimisen ja muutoksen mahdollistajina.

Diak Työelämä 16: Keijo Piirainen & Mervi Kivirinta (toim.) 2019. Turvaverkkoa paikkaamassa – Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja 4.

Diak Työelämä 17: Jari Helminen 2019. Kohtaaminen ja vuorovaikutus osaamisen ytimessä – Lastensuojelutyön erikoistumiskoulutuksen osallistujien näkemyksiä työstä ja koulutuksesta.

Diak Työelämä 18: Jari Helminen (toim.) 2020. Näkökulmia osallistavaan tutkimus-, kehittämis- ja innovaatio-toimintaan - Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja 5.

Diak Työelämä 19: Susanna Hyväri, Elsa Keskitalo & Päivi Vuokila-Oikkonen (toim.) 2020. Aukkaat alueen hyvinvoinnin rakentajina – kokemuksia Oulun Rajakylän kehittämisestä.

DIAKONIA-AMMATTIKORKEAKOULUN JULKAISUJEN KRITEERIT

DIAK TUTKIMUS -sarjassa julkaistaan uutta ja innovatiivista tietoa tuottavia tieteellisiä tutkimuksia Diakonia-ammattikorkeakoulun opetus-, tutkimus- ja kehittämistoiminnan alueilta. Julkaisut ovat monografioita tai artikkelikokoelmia.

Diakin ulkopuolisen referee-arvioijan lisäksi sarjassa julkaistavan tutkimuksen lukee diakilainen tutkijakoulutuksen saanut lukija. Sarjaan voivat tarjota julkaisuja sekä Diakonia-ammattikorkeakoulun omat työntekijät että ulkopuoliset kirjoittajat.

DIAK TYÖELÄMÄ -sarjassa julkaistaan tutkimus- ja kehittämisraportteja sekä opinnäytetöitä, jotka ovat tuottaneet innovatiivisia ja merkittäviä työelämää kehittäviä tuloksia. Sarjaan voivat tarjota julkaisuja Diakin työntekijät, opinnäytetyöntekijät ja ulkopuoliset kirjoittajat.

DIAK PUHEENVUORO -sarjassa julkaistaan Diakonia-ammattikorkeakoulun temaattisia puheenvuoroja, kehittämisraportteja, erilaisia selvityksiä sekä opinnäytetöitä.

DIAK OPETUS -sarjassa julkaistaan pedagogista kehittämistä kuvaavia julkaisuja, oppimateriaaleja, oppaita ja työkirjoja.

Julkaisut ovat luettavissa avoimesti verkossa ammattikorkeakoulujen Theseus-julkaisuarkistossa.

ISBN 978-952-493-353-7 (painettu)

ISSN 2343-2187 (painettu)

ISBN 978-952-493-354-4 (verkkojulkaisu)

ISSN 2343-2195 (verkkojulkaisu)

Julkaisussa kuvataan Oulun Rajakylässä toteutetun asukasosallisuutta kehittäneen hankkeen tuloksia. Julkaisun kirjoittajia ovat hankkeen työntekijät ja asuinyhteisöjen osallisuuden sekä yhteisöjen kehittämisen kysymyksiin perehtyneet asiantuntijat.

Asukasosallisuutta kehitettiin yhteiskehittämisen ja ratkaisukeskeisyyden pohjalta. Yhteiskehittämisen keinona olivat työpajat. Työpajoihin osallistuivat asukkaat, hyvinvointi-, sivistys- ja kulttuuripalveluiden työntekijät, esimiehet, johto, alueella toimivat järjestöt sekä projektin työntekijät.

Projektissa asuinalueelle perustettiin osallisuuden tilaksi olohuone, jossa asukkaat osallistuivat itselleen merkityksellisiin

toimintoihin. Kehittämistyössä syntyneitä asukaslähtöisiä palveluita tarjottiin olohuoneessa. Näitä olivat Oulun kaupungin hyvinvointipiste, sosiaalinen kuntoutus, palveluohjaus ja mielenterveyspalvelut. Turvallisuutta ja hyvinvoivaa ympäristöä kehitettiin osallistuvan budjetin menetelmällä.

Julkaisu antaa osaamista kehittäjille, päättäjille, johtajille, korkeakouluissa toimiville opiskelijoille ja opettajille. Julkaisu on osa Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toimintaa.